EKUMENSKI ZBORNIK

Zbornik predavanja i pismenih radova predavača, učesnika i saradnika
Škole ekumenizma
2006-2013

Ekumenska
Humanitarna
Organizacija

EKUMENSKI ZBORNIK: Zbornik predavanja i pismenih radova predavača, učesnika i saradnika Škole ekumenizma 2006-2013

© EHO
Sva prava zadržana, nijedan deo Ekumenskog zbornika ne može se reprodukovati u bilo kom obliku bez dozvole Ekumenske humanitarne organizacije (EHO).

Ne-profitna publikacija: svaki primerak se ne naplaćuje, a preporučeni dobrovoljni prilozi nisu u svrhu sticanja dohotka, već se preusmeravaju za podršku rada EHO i Škole ekumenizma.

Kopije ove publikacije mogu se naručiti poštom ili imejlom na sledeće adrese:
Ekumenska humanitarna organizacija
ul. Ćirila i Metodija 21
21000 Novi Sad, Srbija
tel/fax: + 38121466588 / + 38121469616 / + 38121466911
imejl: teo@ehons.org
Elektronske kopije svih brojeva Ekumenskog zbornika mogu se skinuti sa vebsajta EHO:
www.ehons.org

Izdavač: Ekumenska humanitarna organizacija (Direktor: Vladislav Ivičiak)
Urednik Zbornika i koordinator Škole ekumenizma: Teofil Lehotski
Stručni saradnici: dr Roman Miz, Martin Hovan, Vladislav Ivičiak, Borka Vrekić.
Dizajn, prelom teksta i priprema za štampu: Teofil Lehotski i Miloš Moravek (MBM-Plas, Novi Sad).
Na naslovnoj strani nalazi se logo Svetskog saveta crkava (World Council of Churches).
Štampa: MBM-Plas, Novi Sad

Ova publikacija i edukativni ciklus EHO „Škola ekumenizma“ u periodu 2006-2013 omogućeni su uz finansijsku podršku *KerkInActie* (Holandija), *Gustav Adolf Werk* i *Evangelische Kirche in Dortmund und Lünen* i drugi (iz Nemačke); *Mennonite Central Committee* (SAD/Kanada), *Christoph Tapernoux* (Švajcarska) i drugih. Za sadržaj Zbornika odgovorni su EHO i autori/ke tekstova, za koje daje saglasnost Savet Škole ekumenizma. Savet u svom sastavu ima po jednog predstavnika crkava članica EHO plus koordinator Škole.

Umesto predgovora

Ovo izdanje Ekumenskog zbornika izlazi u godini u kojoj Ekumenska humanitarna organizacija (EHO) obeležava Dvadesetogodišnjicu svog postojanja i uspešnog rada, kao i sedmoj godini rada Škole ekumenizma koja nastoji da doprinese izgradnji mira u regionu kroz ekumensko obrazovanje. Drugim rečima, ne samo da se izgrađuje *Snažno građansko društvo koje neguje hrišćanske vrednosti*, već se kao sastavni deo tih nastojanja izgrađuje svest o potrebi dijaloga raznih i različitih društvenih činilaca kao preduslov za život u miru. Stoga, nastanak i delovanje Škole ekumenizma je prirodni nastavak sinergije ostalih društveno-razvojnih programa organizacije koja u kome Škola deluje i gde se obistinjuje slogan EHO „*uz bližnje, sa bližnjima, za bližnje*".

2013. godina je takođe godina 2 velika ekumenska jubileja: 1700 godišnjica Milanskog edikta o toleranciji hrišćanstva i 1.150 godišnjica slovenskih misionara Konstantina (Ćirila) i Metodija. Prikladni osvrti na ove jubileje su takođe uključeni u publikaciju.

Novi broj ove publikacije sadrži 27 radova, što uključuje eseje učesnika Škole ekumenizma i još nekoliko radova za koje je Savet Škole ekumenizma, kao telo koje vodi Školu, zaključio da može pomoći da se bolje osvetle razni aspekti i izazovi za zajednički život i saradnju etničkih i verskih grupacija koji su prisutni u kontekstu Vojvodine i šire. Eseji učesnika Škole – polaznika i predavača su prikupljeni između 2006. i 2013., i ne korespondiraju nužno sa školskom godinom Škole ekumenizma 2012/2013 u toku koje ovaj Zbornik izlazi.

Već letimičnim pogledom na spisak autora se primećuje osobiti i reprezentativni mix predstavnika raznih nacija, religija, hrišćanskih konfesija i akademskih pozadina. Mogući zajednički lajtmotiv ove zbirke radova verovatno glasi - predstaviti ekumenski identitet EHO-a, izneti promišljanja o mogućnosti jedinstva hrišćana, raznolike poglede o praktičnom ekumenskom angažmanu hrišćana u savremenom svetu (po pitanju stradanja, trpljenja, ljudskih prava, ljudskog dostojanstva, umetnosti...) kao i predstaviti razne crkve koje su relevantne u zemlji i regionu.

Meni je posebno drago zbog kvalitetnog i iskrenog učešća predstavnika SPC i drugih hrišćanskih denominacija, kao i zbog regionalne zastupljenosti autora u Zborniku - iz Crne Gore i Makedonije, čime su ispunjeni neki od ciljeva Škole ekumenizma – facilitacija teološkog dijaloga hrišćanskog Istoka i Zapada u zemlji i regionu. Ovo je bilo ostvareno u formalnim i neformalnim susretima predavača, polaznika i organizatora Škole, te se nastavlja putem pisanog diskursa, na stranicama ovog broja zbornika koga sada čitate.

Urednik, Teofil Lehotski,

u Novom Sadu, jul 2013.

Sadržaj

Teofil Lehotski UMESTO PREDGOVORA 1

Gabor Balint 20 GODINA EHO 3

Muhamed „Muha“ Eljšani - EHO POEZIJA 4

Vanja Popović - O. PROF. DR ROMAN MIZ, EKUMENSKI DELATNIK NAŠIH DANA 6

Ivana Bartulović i Aleksandar Cvetković - EVHARISTIJSKO JEDINSTVO HRIŠĆANA 8

Luka Vujasinović - LAIČKO SHVATANJE VERE I EKUMENIZMA I EVHARISTIJE KAO NJIHOVE OSNOVE 14

Vladislav Đorđević - BRATOLJUBLJE.....17

Zlatan Milovanović – JEDNO U DUHU 18

Helena Babić - AVRAM KAO ZAJEDNIČKI PRAOTAC SVE TRI MONOTEISTIČKE RELIGIJE.....20

Martin Hovan – ZNAČAJ DVOJAKE GODIŠNJICE-2013 27

Mark Gjokaj - PRILOG KULTURNO ISTORIJSKOM ZNAČAJU CRKVE SVETOG M'HILA 30

Danijela Grujić - ISKUSTVO HOLOKAUSTA I VERSKA TOLERANCIJA 35

Dragan Trajčevski - DAN PROGONJENIH HRIŠĆANA 40

Vladimir Fazekaš - MODERNO ROBOVLASNIŠTVO.....43

Aleksandar Birviš - MESTO I ULOGA SVETOG PISMA U SAVREMENOJ KULTURI 48

Novica Brankov – O JEVANĐELJSKIM PARABOLAMA 52

Aleksandar Cvetković i Ivana Bartulović - ČOVEK DEKLARACIJE I ČOVEK PREDANJA.....54

Ivana Bartulović - PRAVOSLAVNA CRKVA PRED ISKUŠENJIMA POSTMODERNE 58

Dragan Trajčevski - GLOBALIZACIJA!? 64

Ivan Kačarević - BUĐENJE EKOLOŠKE SVESTI U CRKVI 67

Michal Kolar - KRATKE INFORMACIJE O PRAKTIČNOM EKUMENIZMU 69

Angela Ilić - VOJVOĐANSKI MAĐARI IZMEĐU DVA JEZIKA I KULTURE:
ULOGA CRKAVA U OČUVANJU IDENTITETA.....70

Vladislav Đorđević - RAZLIKE IZMEĐU PRAVOSLAVNE I KATOLIČKE CRKVE:
STUDIJA IZ KOMPARATIVNE DOGMATIKE 85

Tony Peck - EKUMENSKO PUTOVANJE BAPTISTA U EVROPI 92

Milan Šušljić - PREDSTAVLJANJE HRIŠĆANSKE ADVENTISTIČKE CRKVE 94

Petar Mihajlovski - EVANGELSKO KONGREŠANSKA CRKVA – SVETIONIK 99

Mladen Gegić - CRKVA JOŠUE IZ NAZARETA 101

Vladislav Đorđević - ŠTA JE „JERES“? 103

Gábor Bálint

20 godina EHO[1]

Kratak rezime: U ovom tekstu autor rezimira zajednička iskustva u radu dve ekumenske humanitarne organizacije i Mađarske međucrkvene pomoći tokom 20 godina.
Ključne reči: *ekumenizam, misija crkve, humanitarni rad, Karolj Bereš*

Dragi prijatelji, dragi partneri, braćo i sestre,

Pre tri godine naša organizacija je imala sličnu svečanost povodom Dvadesetogodišnjice osnivanja HIA (Mađarske međucrkvene pomoći), tako da znamo kako se osećate i svesni smo šta znače dve decenije u životu jedne – koja raskršća, kakvi problemi nastaju tokom tako dugog puta.

Mu u HIA smatramo da je važno da se u nekoliko kratkih misli podsetimo vaših početaka.

Domaća i inostrana politička situacija bila je više nego kritična 1993.g. u vremenu raspada Jugoslavije kada se pored ratne krize moralo postarati za desetine hiljada izbeglica. Mi u Mađarskoj smo takođe imali udela u vašim nastojanjima da se pruži pomoć. Situacija tih vremena je od crkava tražila adekvatan odgovor; postalo je očito da crkve moraju da preduzmu nove uloge u socijalno-humanitarnim oblastima kako bi dokazale svoje svedočanstvo kroz pružanje pomoći i utočišta osobama u potrebi tokom prve polovine 90-tih.

U životu HIA i našem 'organizacionom sećanju' mi se živo prisećamo perioda kada je tadašnji vođa HIA Laslo (László) Lehel došao ovde u Vojvodinu da bi pregovarao sa vođama crkava - luteranske, reformatske i pravoslavne - o relevantnosti uspostavljanja jedne organizacije koja bi u sebi spojila različite religije i narode Vojvodine i čiji glavni cilja bi bio da pomaže i podržava ranjive i ugrožene osobe. Kao rezultat nekoliko dana pregovora, izabran je vođa buduće EHO – Karolj Bereš (Károly Béres). Konačno su, u vremenu koje se odlikovalo neslogom i neprijateljstvom, crkve u Vojvodini bile u stanju da uspostave dobar primer u smislu saradnje i solidarnosti. Pored intenzivnog posla koji je HIA obavljala, mi se nismo prijavili za članstvo u novoj organizaciji. Bilo nam je važnije da podržimo osnivanje jedne organizacije koja je podjednako i ravnopravno zastupljena.

Smatramo da je važno da se setimo i spomenemo Karolja Bereša jer je on bio najprikladnija osoba da vodi organizaciju. Karol Bereš je, vodeći novu organizaciju osnovanu zajedničkim naporima crkava Vojvodine, razvio EHO u međunarodno poznatu i poštovanu organizaciju, stalno se pridržavajući početnih namera s njenog osnivanja.

Pored toga što želimo pohvaliti svakodnevnog razvoja i profesionalni nivo koji organizacija postigla tokom 20 godina, mi smatramo da je bitno da u ovoj prilici svečano obeležimo taj zajednički glas i zajedničku želju crkava koji su oduvek bili prisutni u radu organizacije. Ova saradnja je činilac zbog koga je ona dobila nacionalno i međunarodno priznanje, stoga mi verujemo da će, ako se ovaj primer balansirane verske i etničke predstavljenosti i saradnje održi u budućnosti, EHO i dalje nastaviti da deluje kao uspešna organizacija.

[1] .Govor Gabora Balinta (Gábor Bálint), predstavnika HIA na svečanosti povodom 20 godina EHO.

Sadržaj

Teofil Lehotski UMESTO PREDGOVORA 1

Gabor Balint 20 GODINA EHO 3

Muhamed „Muha“ Eljšani - EHO POEZIJA 4

Vanja Popović - O. PROF. DR ROMAN MIZ, EKUMENSKI DELATNIK NAŠIH DANA 6

Ivana Bartulović i Aleksandar Cvetković - EVHARISTIJSKO JEDINSTVO HRIŠĆANA 8

Luka Vujasinović - LAIČKO SHVATANJE VERE I EKUMENIZMA I EVHARISTIJE KAO NJIHOVE OSNOVE 14

Vladislav Đorđević - BRATOLJUBLJE.....17

Zlatan Milovanović – JEDNO U DUHU 18

Helena Babić - AVRAM KAO ZAJEDNIČKI PRAOTAC SVE TRI MONOTEISTIČKE RELIGIJE.....20

Martin Hovan – ZNAČAJ DVOJAKE GODIŠNJICE-2013 27

Mark Gjokaj - PRILOG KULTURNO ISTORIJSKOM ZNAČAJU CRKVE SVETOG M'HILA 30

Danijela Grujić - ISKUSTVO HOLOKAUSTA I VERSKA TOLERANCIJA 35

Dragan Trajčevski - DAN PROGONJENIH HRIŠĆANA 40

Vladimir Fazekaš - MODERNO ROBOVLASNIŠTVO.....43

Aleksandar Birviš - MESTO I ULOGA SVETOG PISMA U SAVREMENOJ KULTURI 48

Novica Brankov – O JEVANĐELJSKIM PARABOLAMA 52

Aleksandar Cvetković i Ivana Bartulović - ČOVEK DEKLARACIJE I ČOVEK PREDANJA.....54

Ivana Bartulović - PRAVOSLAVNA CRKVA PRED ISKUŠENJIMA POSTMODERNE 58

Dragan Trajčevski - GLOBALIZACIJA!? 64

Ivan Kačarević - BUĐENJE EKOLOŠKE SVESTI U CRKVI 67

Michal Kolar - KRATKE INFORMACIJE O PRAKTIČNOM EKUMENIZMU 69

Angela Ilić - VOJVOĐANSKI MAĐARI IZMEĐU DVA JEZIKA I KULTURE:
ULOGA CRKAVA U OČUVANJU IDENTITETA.....70

Vladislav Đorđević - RAZLIKE IZMEĐU PRAVOSLAVNE I KATOLIČKE CRKVE:
STUDIJA IZ KOMPARATIVNE DOGMATIKE 85

Tony Peck - EKUMENSKO PUTOVANJE BAPTISTA U EVROPI 92

Milan Šušljić - PREDSTAVLJANJE HRIŠĆANSKE ADVENTISTIČKE CRKVE 94

Petar Mihajlovski - EVANGELSKO KONGREŠANSKA CRKVA – SVETIONIK 99

Mladen Gegić - CRKVA JOŠUE IZ NAZARETA 101

Vladislav Đorđević - ŠTA JE „JERES“? 103

Muhamed Eljšani

EHO poezija[1]

EHO

Ekumenska humanitarna organizacija
zaštitnica religije,svih rasa i nacija
već dvadeset godina,sa vama se druži
usluge i pomoć uvek spremna da vam pruži.
Humanost je njena svakome na raspolaganju
bespoštedno pripravna u radu i pomaganju
dostojanstvo svoje ima,dušu,identitet
ugrožene ciljne grupe su joj prioritet
invalidi,bolesni,ugroženi,stari
ne-romi i Romi i još dosta drugih stvari
siromaštvo,inkluzija, zaštita i nega
savet,pomoć i rešenja svačega i svega
dati svakom kome god je pomoć neophodna.
Solidarnost,ravnopravnost narodna i rodna
disciplina red i rad,na visokom nivou
samo ljudi plemeniti rade u EHO-u.
Dao bih vam časnu reč,i čvrste garancije
da na svetu nigde nema takve tolerancije
kao složna porodica,uvek smo u stanju
raditi u zdravom duhu,miru,blagostanju
savesti smo uvek ciste,ne postoje griže
uz bližnje sa bližnjima, za bližnje još bliže.

Romski resursni centar

Kada se za projektom pojavi potražnja
tome se posvećuje u potpunosti pažnja
radimo sa svima,koji pomoć traže.
Principi su isti,i za svakog važe
treba ti kupatilo,sanacija manja
obrati se slobodno, Timu stanovanja.
Gde god ima problem, mi smo uvek tamo
pričamo sa ljudima i saosećamo
na terenu uvek,i plača i smeha
ljudi materijal,čekaju od eha.
Cigle, šljunak, pesak, cement, kreč i građa
sve će to da sredi,bez problema Slađa
ona za sirotinju uvek ima sluha

[1] Autor pesama je saradnik Romskog resursnog centra EHO, pesnik i reper *Muha Blackstazy* (pseudonim).

ići će na teren a sa njom i Muha;
ne libi se ničeg,nas koordinator
dal' je kuća, koliba, baraka il' šator
ona uđe, crta,meri na sve strane
dok Muha odrađuje akcione dane;
doći će i Sandra zbog obrazovanja
a zbog raseljenih, trebaće i Tanja;
Stanka će da predstavi, kurseve, zanate
pisaće diplome, davaće alate;
ako dokumenta treba da se prave
za Vladu će biti, posla preko glave
upitnici, zahtevi, dozvole rešenja
državljanstvo, izvodi, razna uverenja;
a kada se ljudi zbog troškova bune
tu je Anamaria da sredi račune
zvone telefoni, građare se jure
isporuke, provere, avansi, fakture;
i tako svakog dana dok projekat traje
nestrpljivo Robi čeka izveštaje
očekuje od nas bolje rezultate
od kojih nam zavise posao i plate;
poslovno i privatno dobar je on lik
pošto je od skora Vladin zamenik
radi punom parom ne hteo il hteo
on bi se odmorio al mu ne da Leo
zato svi pošteno u EHO-u rade
i plaše se našeg direktora Vlade
a Vlada ko anđeo, legenda je prava
ne bi ni u ludilu pogazio mrava
plemenit i čestit nema narav grubu
ekumenski svestenik koji svira trubu
pun je razumevanja i ugađa svima
direktora takvog samo EHO ima...
po dobrom se uvek nađe na tapetu
e ne bi ga dali ni za šta na svetu.

Vanja Popović

O. prof. dr Roman Miz, ekumenski delatnik naših dana [1]

O. prof. dr. Roman Miz rođen je 14. avgusta 1932. godine u Drohobiću (Ukrajina), kao sin o. Bogdana i majke Marije. Godine 1933. dolazi sa roditeljima u Hrvatsku, u Lipovljane, gde mu je otac postao upravitelj grkokatoličke parohije. Tu je 1943. godine završio osnovnu školu, a 1951. godine je maturirao u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Šest godina teološkog fakulteta i jos četiri postdiplomska semestra završio je na Katoličkom bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Od 1953. do 1955. godine bio je u vojsci. Tada je počeo sa novinarskim radom, kojim se bavi i dan danas. Posle ženidbe sa Irenom Melenjuk, vladika dr Gabrijel Bukatko ga je rukopoložio u Zagrebu za sveštenika, 19. decembra 1958. godine i postavljen je za pomoćnika svom bolesnom ocu. Takođe je bio i slavonski dekan. Ima dvoje dece: sina Igora - koji je sveštenik u Minhenu (Nemačka) i ćerku Dariju, te je ponosan deda sedmoro unučadi.

Osim u Minhenu, još je dva puta magistrirao iz teologije - u Krakovu (Poljska) na Teološkoj Papinskoj akademiji i Prešovu (Slovačka) na Grkokatoličkom teološkom fakultetu. Napisao je više od hiljadu članaka koje je objavio u 60 novina i časopisa, na više jezika: ukrajinskom, hrvatskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i srpskom jeziku. Osim toga, prevodio je dela i sa poljskog, ruskog, slovačkog, beloruskog i latinskog jezika. Bio je urednik nekoliko časopisa kao što su: „Nova dumka“, „Dzvoni“, i „Novosadski dzvoni“. Osnivač je i dve ukrajinske radio-emisije: na „Radio Banja Luka“ i „Radio Novi Sad“, te bio urednik na „Televiziji Novi Sad“. Godinama je, pod pseudonimom, pisao propovedi na ukrajinskom jeziku za Radio „Slobodna Europa“ u Minhenu. Te su propovedi kasnije izašle kao knjiga u Ukrajini pod nazivom „ Kriščanstvo, šta je to zapravo?“. Takođe su čitane i njegove propovedi na rusinskom jeziku na Radio Novi Sad, koje su kasnije izašle pod nazivima: „Dar mudrosti“ i „ Dar razuma“. Pisao je propovedi na rusinskom jeziku koje su objavljene u novinama „Ruske slovo“, a koje su kasnije izašle u knjizi „S Isusom nasamo“. Sem ovih propovedničkih knjiga, napisao je i knjige sličnog duhovnog sadržaja, koje su bile emitovane preko radija ili štampane u novinama, kao: „Iz riznice hrišćanske kulture“, „Na izvorima bogoslovske misli“, „Veliki ljudi i njihova vera“, „Tri ogranka hrišćanstva“ i druge.

Počasni doktorat dodelio mu je 13. juna 2008. godine, Protestanski teološki fakultet u Novom Sadu. Za crkvenu, društvenu i ekumensku delatnost dobio je više nagrada i priznanja. Sveta Stolica ga je 1985. godine imenovala protojerejem stavroforom s pravom nošenja krsta na prsima. 1990. godine dobio je zlatnu plaketu povodom 100-godišnjice doseljenja Ukrajinaca u Bosnu. Pozdravno pismo Predsednika Ukrajine dobio je za veliki lični doprinos u izgradnji nezavisne Ukrajine. Godine 2001. dobio je „Počasnu povelju“ i značku Kabineta ministara Ukrajine „za veliki doprinos u delu formiranja pozitivnog imidža Ukrajine u svetu i za aktivno učešće u društvenoj delatnosti“ . Godine 2002. dobija najprestižniju nagradu Novog Sada, „Novembarsku povelju“ za širenje hrišćanske vere, ekumenizma i negovanje dobrih i tolerantnih međuverskih i međunacionalanih odnosa. Dobio je orden Ukrajine 2003. godine „za osobit značajan doprinos u jačanju mira i međunacionalne pomirbe u Ukrajini“. Takođe je dobio sijaset raznih diploma, zahvala, priznanja i pohvala.

Uz svoje parohijske i društvene delatnosti, on je od 1994. godine profesor na Teološko-katehetskom institutu „Sv. Albert Veliki“ u Subotici. Takođe je profesor u Novom Sada gde predaje Teologiju ekumenizma. Zatim je predavao na Specijalističkim akademskim studijama Univerziteta u Novom Sadu, povremeno u Novosadskoj novinarskoj školi te u „Školi ekumenizma“ u Novom Sadu gde je predsednik Veća škole. Ponekad predaje i na Protestantskom teološkom fakutetu u Novom Sadu. Od 2003. godine član je Upravnog odbora Ekumenske humanitarne organizacije u Novom Sadu. U Novom Sadu kao i u celoj Srbiji deluje u sferi ekumenizma; učestvuje na raznim sastancima, simpozijumima, naučnim

[1] Uz odobrenje Romana Miza preuzeto iz pogovora Darije Vučinac u knjizi: Dr.Roman Miz „Podele u ruskom pravoslavlju“ Leksikon verskih zajednica XII-XX veka, Zemun, 2011.str.313-315.

konferencijama, kongresima. Bio je na Drugom Ekumenskom skupu u Grazu, 1997. godine. U Apostolskom egzarhatu, kojeg je Sveta Stolica ustanovila 2003. godine za grkokatolike u Srbiji i Crnoj gori, on je konzultor (savetnik) od prvih dana, a u okviru međunarodne Biskupske konferencije „Sveti Ćiril i Metodije“ član je veća za ekumenizam, Veća za informacije i Veća za nauk vere. Osim toga član je Odbora za osnivanja Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Subotici.

O. prof. dr Roman Miz je napisao mnoge autorske knjige: „Od Boga do sotone“(Subotica, 1999.), „Religijska slika Evrope“ (Novi Sad, 2002.), „Verske zajednice u Srbiji“ (Novi Sad, 2007.), „Izazovi i probleni ekumenizma“(Novi Sad, 2008.), „Osnovi ekumenizma“ (Novi Sad, 2009.) i druge; preveo je više dela : „Na pragu trećeg milenijuma“, Magdalena Ponichter „Moji drugovi iz Galileje“ i druge; pisao je za mnoge ukrajinske, rusinske, srpske novine i časopise („Blagovest“ Beograd), („Klasje naših ravni“ Subotica), („Svijetlo reči“ Sarajevo), („Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije“ Đakovo), („Za pobedu“ Skopje), hrvatske („AKSA“ Zagreb), („Marija“ Split), mađarske („Hitelet“ Novi Sad), slovačke („Slovo“ Prešov; Slovačka) i rumunske („Evropa“ Novi Sad) i druge. Takođe je napisao i više članaka za enciklopedije i leksikone: „Religijsko-pedagoški katehetski lesikon“ (Zagreb, 1991.), „Enciklopedija Novog Sada“ knjiga 11 (Novi Sad, 1998.), „Leksikon Podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca“, knjiga 8 (Subotica,2008.).

O. prof. dr Roman Miz je predani ekumenski radnik kako u gradu Novom Sadu, Srbiji pa i u celom regionu. Njegova dela sa ekumenskom tematikom prevođena su na mađarski, rumunski, ukrajinski i hrvatski jezik a upravo se prevodi u Švajcarskoj i na nemački jezik.

Ивана Бартуловић и Александар Цветковић

Евхаристијско јединство хришћана

Kratak rezime: Autori ovog teksta promišljaju mogućnost jedinstva hrišćana istočnih i zapadnih tradicija kroz prizmu vernosti Svetom pismu, tradiciji odnosno Svetom predanju.
Ključne reči: *evharistija, pričest, ekumenizam, Sveto pismo, tradicija*

Да ове свете Тајне
буду онима који се причешћују
на трезвеност душе, на отпуштење грехова,
на заједницу Духа Твога Светога,
на испуњење Царства Небеског,
на смелост према Теби,
не на суд или осуду.[1]

Екуменизам, највећа пошаст савременог друштва или најбоља могућност за обнову јединства хрићанских црквa које су већ више од хиљаду година разједињене, а које су често и у отвореном, некада оружаном, данас само вербалном сукобу. Највећи проблем свих цркава данас је како се поставити према екуменизму? Дивергентни процеси у хришћанској теологији истока и запада су довели до великих размимоилажења и неслагања по многим питањима. Благо несхватање и неразумевање истока и запада је уочљиво већ и на самом почетку развоја хришћанске теологије, те тако већ у 4. веку имамо свете оце на истоку и на западу који говоре о истим темама на један потпуно другачији и јединствен начин. Таква појава није лоша и не треба је осудити, она је одраз целокупног културолошког миљеа у коме теолози ране цркве живе и пишу. Перцепција Бога, космоса, земље, човека, човековог односа према Богу, космосу и земљи, није иста на свим меридијанима земље. Зато је начин на који су теолози износили истине вере био управо условљен свим овим факторима који су чинили живот једне конкретне заједнице. Данас се та раздвојеност више него икада осећа и примећује. Правци рзвоја теологије истока и запада су се разишли и један дуг временски период развијали независно један од другог. Чак ни та подела на исток и запад данас више није могућа. Теологија истока, или теологија запада нису кохерентни системи. Појавом реформације на западу долази до стварања два теолошка система, који почињу да се развијају независно један од другог, па чак и у окивиру протестантизма долази до стварања више теолошких праваца. Тренд уситњавања цркве трајао је све до 19. века. Од 19. века отпочело се са промишљањем о успостављању поновног јединства, најпре протестантских цркава, а касније се та идеја проширила и на православну и римокатоличку цркву.

Данас, у 21. веку, још увек се није дошло до конкретног решења. Године раздвојености, ниподаштавања, и необраћања пажње једних на друге, довели су до ситуације коју имамо данас. Иако теолошки дијалог траје већ више од једног века, до конкретних закључака и усаглашавања није дошло. Осим доброг дружења, хуманитарне сарадње, залагања за нека апрстрактна и савременом човеку неразумљива морална и етичка начела, стварност потпуног црквеног јединства је још увек далека и недодирљива.

Најуочљивије и најболније размимоилажење *истока и запада* је питање евхаристијског јединства цркава. Јединство цркве се не огледа у усаглашавању теолошких термина (разлике су постојале и када је црква била јединствена), у успостављању јасних граница између дијецеза, нивелизацији догматских учења. Јединство цркве се огледа у евхаристијском јединству. Јединству које је прекинуто

[1] Служебник, *Литургија светог Јована Златоуста*, 134. стр.

1054. између истока и запада, и додатно се разудило у 16. веку са појавом протестантизма. Покушаји да се то евхаристијско јединство поново успостави покретани су са многоих страна. Тако је један временски период римократоличка црква признавала легитимност и пуноћу свих светих тајни православне цркве, а својим верницима дозволила да се причешћују у православним црквама. Такав акт није наишао и на одзив од стране православне цркве. Православна црква је и даље држала став да се пуно јединство није остварило, и да још увек није време за његово остваривање, иако није оспоравала одлуку римокатоличке цркве, ипак није дозвољавала верницима римокатоличке цркве да се причешћују у православној цркви. Многе протестантске цркве су данас у евхаристијском јединству, англиканска и старокатоличка црква, лутеранска и калвинистичка, калвинистичка и англиканска...

Јединство цркве у првим вековима се огледало управо у учешћу на Вечери Господњој, онај ко није учествовао у ломљењу хлеба и није имао удела у Чаши Господњој, тај није ни био део заједнице. Апостолски канони ране цркве говоре да ако неки епископ, или презвитер, или ђакон, или други из свештеничког каталога, кад бива Принос не причести се, нека каже узрок, па ако је разложит, нека му буде опроштено; а ако не каже узрок, нека буде одлучен, јер је нанео штету народу и навео сумњу на онога који је Принос свршио, као да није правилно принео[2]. Све верне који долазе у Цркву и слушају Писмо, а не остају за време молитве и Светога Причешћа, као такве који узрокују неред у цркви треба одлучити[3]. Чак и у периоду када је дошло до формирања различитих литургијских пракси и форми, и даље је постојало евхаристијско јединство. Литургијске форме су биле мање битне од суштине евхаристијког сабрања. Разноликост и богатсво литургијских форми није спречавало хришћане, да уколико се нађу у било ком делу царства, учествују на литургијским сабрањима, и да узимају пуно учешће на њима.

Разлике у схватању и дефинисању цркве, евхаристије, стварности присуства Христовог у даровима, постојале су одувек у цркви, као разлике које нису уносиле раздор и размимоилажење. Тако је било све док се није десио велики раскол, који је условљен, по проценама модерних теолога, више политичким него богословским неслагањима Рима и Константинопоља. Убрзо после тог раскола долази до унификације не само богослужења, већ и теолошке мисли. Од појаве реформације на западу стварају се цркве и теолошке школе које само институционализују већ постојеће теолошке ставове.

Учење о цркви је повезано са учењем о евхаристији. Различити приступи дефинисања и разумевања цркве имплицирају исто толико дефиниција и схватања евхаристије. Тако се данас учења различитих хришћанских конфесија међусобно разликују, али у неким моментима и благо додирују или поклапају. Уједначавање тих учења и приступа цркви и евхаристији није могуће. Усаглашавање у неким сегментима је потребно због међусобног прихватања и разумевања, али потпуно изравнање је скоро немогуће. Стога ћемо у даљем делу текста представити кључне моменте разлике и сличности приступа решавању и промишљању проблема цркве и евхаристије из угла неколико традиционалних хришћанских конфесија.

1. Православна црква никада није систематизовала своју теологију. Теолошке дисциплине попут еклисиологије, пневматологије, христологије, литургике, догматике, аскетике, дошле су са запада, и са западних теолошких факултета. Тако не постоји ни посебно развијено учење о цркви и евхаристији. Оно је суштински повезано са осталим дисциплинама, и промене у учењу унутар једне дисциплине, повлаче за собом и промене у другим дисциплинама, граница скоро да нема, а комплексност тог монолитног система представља велики проблем у разумевању и проучавању православне теологије.

[2] Канон 8., Апостолских канона, *Свештени канони цркве,* 39. стр.
[3] Канон 9., Апостолских канона, *Свештени канони цркве*, 40. стр.

Евхаристија се савршава у спомен на Христа, у спомен на Тајну Вечеру. Међутим, евхаристија није само подсећање на оно што се некада збило, и од чега је остало само сећање. Евхаристија је вечера на којој је Христос присутан као онај који приноси и који се приноси. На евхаристији хлеб и вино постају стварним телом и крвљу Христовом, тајанственим дејством Духа Светога. На евхаристији се не приноси Христос за жртву, већ се приноси хлеб који ће силом Духа Светог постати тело страдајућег Јагњета. Тако је вечера у којој ми учествујемо иста она Вечера на којој је Господ био и на којој је установио Евхаристијско славље. Та вечера се продужава, а учешћем на тој вечери Господњој задобијамо спасење и живот вечни.

Црква и евхаристија у православној цркви су неодвојиве, црква се не може замислити без евхаристијске заједнице, тј. где је евхаристијска заједница ту је и Црква. Игнатије Антиохијски каже да је црква *заједница љубави, савез љубави*, Иринеј Лионски за цркву наводи да је *велико и преславно тело Христово*, слично понавља и Георгије Флоровски: Црква је управо Сам Христос, цели Христос[4]. Црква је снага, благодат која чини евхаристију могућом, ваљаном и делотворном.[5] *Јер је један хлеб и једно смо Тело многи, пошто се сви од једног Хлеба причешћујемо* (1. Кор. 10, 17). *А све нас који се од једног хлеба и једне чаше причешћујемо, да сједини једне с другима* (Литургија Василија Великог). Дубоко у свести православних теолога, али и православних верника лежи вера у реално присуство Христа у цркви, вера да се хлеб и вино не губећи својства своје природе преображавају у тело и крв Господњу, која је залог нашег спасења, којим и ми постајемо причасници Божанства, којом се и ми обожујемо. Зато смо једно са Христом, његови сателесници, христоносци, богоносци.

2. У годинама заједничког живота разлике између источне и западне цркве су биле занемарљиве. На западу тек после 9. века долази до евхаристијских спорова, који ће се завршити Латеранским сабором 1215. који ће донети догму о транссупстанцијацији. Вера да хлеб и вино губе сва природна својстсва и да задобијају природу тела и крви Христове имаће велике последице на разумевање цркве, евхаристије, и човекове улоге у њима. Уколико црква више није богочовечански организам, ако природа није у стању да се преобрази дејством Духа Светог и причасношћу Христом, онда се поставља питање човекове могућности да се обожи и да превазиђе своју створеност. Пошто црква више није богочовечански организам, она постаје искључиво световна творевина, слична држави.

Дефиниција цркве као савршеног друштва, непогрешивог друштва, хијерархијског друштва, монархијског друштва је своју институционализованост добила на првом ватиканском концилу. Црква има сва обележја правог друштва. Христос ово друштво није оставио неодређеним или без установљеног облика; већ му је сам дао постојање, одредио облик његовог постојања и уредио га[6]. Зато је Роберто Белармине с правом могао рећи да је црква видљива и опипљива стварност исто колико су и француско краљевство или венецијанска република. Пошто ниједно друштво није друштво једнаких и равноправних тако је и римокатоличка црква, црква Христова која није заједница једнаких у којој сви верници имају иста права. Она је заједница неједнаких, не само јер су међу верницима неки клирици, а други лаици, него стога што у цркви постоји власт од Бога по којој је некима дана да посвећују, поучавају и владају, а другима није[7]. Супротно поуци Апостола Павла који пише Галатима: *Нема више Јудејца ни Јелина, нема више роба ни слободњака,, нема више мушког ни женског, јер сте ви сви један човек у Исусу Христу* (Гал. 3, 28).

Други ватикански концил доноси велике промене у дефинисању и схватању цркве и евхаристије. Он представља покушај да се цркви поврати достојанство

[4] Георгије Флоровски, *Црква је живот,* 369. стр.
[5] Николај Афанасјев, *Учешће у Трпези Господњој.*
[6] Alister McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, 473. str.
[7] Alister McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, 473. str.

богочовечанске заједнице, заједнице окупљене око Тела Христовог, која је и сама Христос. Улога лаика која је претераним институционализовањем била скрајнута, полако постаје актуализована и потребна. Хлеб и вино који по свему судећи не губе ништа од својих природних својстава иако по благодати и дејству Духа Светог постају право тело и крв Господња, којим се заједница верних причешћује, обожује и конституише црквену заједницу. У телу Христовом се живот разлива у вернике који се у светим тајнама на скривен и стваран начин сједињују са трпећим и прослављеним Христом. Постајући стварно удеоницима Господњега тела у ломљењу евхаристијског хлеба, ми смо уздигнути у заједништво с њим и међу собом. Будући да је хлеб један, и ми многи смо једно тело – сви који смо удеоници једнога хлеба. Тако сви ми постајемо удовима једног Тела, а појединци постају удовима једни другима[8].

3. Када говоримо о протестантској теологији, или реформацијској, треба имати на уму да она није компактна и да је још у почетку тог процеса одвајања од римокатоличке цркве, оформљено неколико праваца који су везани за најутицајније теологе реформације. У почетку бунта против Рима и појединих пракси римокатоличке цркве, раскол се није осећао, и постојало је веровање да ће се спор решити у догледно време. Како су године одмицале, и како Рим није попуштао, а захтеви протестаната постајали све радикалнији, постало је јасно да је покренут процес формирања нових цркава на тлу Западне Европе. Најзаслужнији међу реформаторима западне цркве је био Мартин Лутер, његовим стопама ићи ће Жан Калвин и Улрих Цвингли.

Мартин Лутер је поставио темеље протестантске теологије. Као неко ко је веровао да ће доћи до промене у римокатоличкој цркви, којој је остао веран дуго након изношења својих идеја о променама, и као онај који је стајао на челу покрета за промене, није се залагао за радикалне промене. Када говоримо о цркви и евхаристији, његов једини приговор је био на недостатак разумљивог читања и тумачења Светог Писма народу. Сматрао је да је од суштинске важности за цркву читање и тумачење Писма, због чега се и залагао за увођење народног језика у богослужење и превођење Библије на народни језик. Сматрао је да је црква тамо где се ваљано проповеда реч Господња и где се верује у ту проповедану Реч. Где год видите или чујете Реч Господњу проповедану, веровану, исповедану и примењену, немојте сумњати да истинска *ecclesia sancta catholica*, света саборна црква мора онде бити, чак и ако их је неколико сабраних. Јер, Божја реч „*не враћа се ... без плода*“ (Ис. 55,11), али мора поседовати четвртину или део поља. И ако не постоји осим овога нити један знак, биће довољно за доказивање да свети хришћански народ негде постоји јер Божја реч не може бити без Божјег народа, и обратно, Божји народ не може бити без Божје речи. Јер, ко ће проповедати реч или је чути проповедану, ако не постоји Божји народ? Или у шта могу или треба да верују Божји људи, ако нема Речи Божје[9]? Изричит Лутеров став је био да је немогуће изградити цркву уколико Свето Писмо остаје неразумљиво народу. У складу са овим учењем је био и Лутеров став да за постојање цркве није потребна епископска служба. Довољност ваљаног проповедања Светог Писма искључивала је сваку могућност постојања вишег ауторитета од Светог Писма. Чак ни ексклузивност проповедања није била власништво епископа или свештеника.

Жан Калвин је пар деценија после Лутера, подарио реформацији учење о цркви. Сматрао је да је црква тамо где се проповеда Реч Господња и где се исправно деле Дарови. Он даје и хијерархијско устројство новој цркви, које је како је он говорио имало искључиво библијско утемељење, иако је користио изразе појединих служби које су биле карактеристичне за империјалну римску цркву. Калвин је разликовао постојање видљиве и невидљиве цркве, које је повезано са његовим учењем о предестинацији. Видљива црква је црква која се налази у овом свету, и која је сачињена како од изабраних тако и од оних које је Бог одбацио. Супротно томе, невидљива црква је есхатолошка црква, заједница светих и од Бога изабраних верника. Потребност и

[8] Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, 85-86. str.
[9] Alister McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju,* 463. str.

оправдање постојања видљиве цркве је припрема и окупљање изабрика Божијих за спасење. Бог користи сва овоземаљска средства како би своје изабранике припремио за ону вишу заједницу, за будућу, есхатолошку цркву.

Однос протестантских теолога према евхаристији нам најбоље осликавају два следећа примера. Мартин Лутер: „Примити сакрамент хлеба и вина, не значи стога ништа друго до примити сигуран знак заједништва са Христом и свим светима. Као када грађанин прими какав знак, документ или неко слично јемство којим му се јамчи припадност том граду или заједници ... Тако и нама Бог путем дарова даје сигуран знак да смо уједињени са Христом и светима, и да имамо много тога заједничког с њима, те да су Христов живот и патња наши властити[10]„. Улрих Цвингли: „Могу ли Христове речи у Матеју 26, 'Ово је тело моје', бити схваћене метафорички или *in tropice*. Довољно је јасно да се у том контексту реч 'је' не може схватити дословно. Следи, стога, да је треба разумети метафорички или фигуративно. Реч 'ово' у реченици 'ово је тело моје' значи хлеб, а 'тело' се односи на тело које је ради нас усмрћено. Дакле, реч 'је' не може бити схваћена дословно, јер хлеб није тело[11]„. Видимо да је евхаристија код протестантских теолога растерећена онтолошког и сотириолошког значења. Дарови на евхаристији нису ништа друго до хлеб и вино који представљају само знак или симбол Христове тајне вечере, а сам чин евхаристије треба да нас духовно подстакне и подсети на Христа и његову жртву. Тако литургијско сабрање у протестантској цркви није ништа више до комеморативног скупа на коме се подсећамо Христовог живота, али са којим немамо истинско јединство. Осим моралних и етичких вредности, човекољубља, сличних идеала и стремљења које делимо са Христом и његовим светима, реалног повезивања народа Божијег у једно тело и у једну заједницу нема.

Данас су разлике у учењима о цркви и евхаристији веће него икада. Чак и унутар великих теолошких система попут римокатоличког и православног, не постоји јасан консензус о учењу о цркви и литургији, шта више, честе су и академске расправе и неслагања. У друштву у коме је плурализам највећа вредност и вредност која се брани свим средствима, хришћани су принуђени да пронађу одговарајући модел не само суживота, већ модел заједничкод деловања, наступања, па и заједничког живота који управо подразумева евхаристијско јединство. Проналажење излаза из постојећег проблема није лако, и оно се неће решити у скорије време, али оно што можемо је да схватимо и прихватимо, нелицемерно, друге, онакве какви су.

Оно што је најпотребније јесте пронаћи минимални консензус исте вере. Вере у оваплоћеног и васкрслог Христа. Теорије и учења ће увек постојати, њихова реалност је сасвим нешто друго. Романтична слика православног учења о онтолошком јединству цркве верних је ипак само романтична слика, у пракси се показује нешто сасвим супротно. Литургијска сабрања у православној цркви данас нису ништа друго до индивидуалистички доживљаји и храна за индивидуалистичке потребе православних хришћана. Јединство се не осећа више чак ни међу онима који заједно стоје и *учествују* на литургији, а ако се не осећа то јединство, како може да се осећа јединство са Оним Кога кушамо само хлебом и вином? Римокатоличка тежња за стварањем овоземаљског *Светог Царства* је одавно пропала. Проналажење новог идентитета цркве иде јако споро, и по свему судећи невешто. Терет институционализованости цркве је и даље веома присутан. Други ватикански концил је покушао да пронађе излаз и да дефинише правац грађења новог идентитета цркве, у чему је делимично и успео. Протестантске цркве су разбијеније и разједињеније него икада. Плашт екуменизма није довољан да прекрије разједињенот и свету покаже како се међу хришћанским црквама гради мир и помирење. Истинско помирење је могуће само на истој литургији. Учешће на истој литургији не подразумева увођење тоталитаризма у хришћанску цркву. Идеал хришћансе цркве је био и свагда ће остати јединство у различитости, таква је била црква апостолских дана, верујемо да ће таква бити и последњих дана. Стога је

[10]Исто, 497. стр.
[11] Alister McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, 504. стр.

потребно да разумемо и прихатимо различитост као Божју вољу. Истинско прихватање и разумевање може се остварити само у Љубави, на коју нас Бог и позива речима: „*Заповест нову дајем вам: да љубите једни друге, као што ја вас љубих. По томе ће сви познати да сте моји ученици ако будете имали љубави међу собом*“ (Јн.13,34-35).

Библиографија

Афанасјев, Николај, „Учешће у Трпези Господњој“, http://www.verujem.org/teologija/afanuces.html, 7. 04. 2011.

Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

Дела апостолских ученика, Библиотека отаца цркве, Врњачка Бања – Требиње, 1999.

McGrath, Alister, „Uvod u kršćansku teologiju“, Ex libris, Zagreb, 2007.

Свштени канони цркве, Православни Богословски факултет Београдског универзитета, Манастир Тврдош, Београд, 2005.

Служебник, Свети Архијерејски Синод СПЦ, Београд, 2007.

Флоровски, Георгије, „Црква је живот“, зборник приредио Матеј Арсенијевић, Праволсавна мисионарска школа при хрму Александра Невског, Београд, 2004.

Šagi-Bunić, Tomislav, „Povijest kršćanske literature“, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

Шмеман, Александар, „Теологија и евхаристија“, http://www.verujem.org/teologija/schmemann.html, 17. 04. 2011.

Luka Vujasinović

Laičko shvatanje vere i ekumenizma i Evharistije kao njihove osnove

Kratak rezime: U ovom tekstu autor promišlja mistično jedinstvo vernika sa Bogom i razmatra mogućnost ostvarivanja ili neostvarivanja ekumenskog ideala – evharistijskog jedinstva sa drugim ljudima kroz prizmu vernosti predanju Pravoslavne crkve i Svetom pismu.
Ključne reči: *ekumenizam, SPC, Ljubav, Evharistija, Sveto pismo, predanje*

Često sam se pitao kako ne-verujućim ljudima objasniti šta je to Crkva, Vera, bogosluženja, molitva, jednom rečju šta je to Bog? Bog je ljubav. Molitva je ljubav. Kakva ljubav? Neizreciva, nezamisliva, nepojmljiva. Ove reči često laike u veri još više zbune. Bog je ljubav koja se svuda nalazi, sve ispunjava, zna naše pomisli pre nas samih, *ini smo udisaj, dah Božiji* po rečima jednog svetog Atonskog starca Josifu. Duh koji svuda obitava i od koga ništa nije sakriveno, jednom rečju Duh Sveti.

Bez ove istine moj život ne bi imao smisla. Da ovo nije istina ja bih bio prvi među onima koji bi svoj život prekratili, ne htevši tada da uživam ni u čemu zemaljskom.

Ljubav nije znanje svetog pisma niti teologija, niti ikakvo mnogopamćenje. „*Ako jezike čovečije i anđeoske govorim, a ljubavi nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči. I ako imam proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu veru da i gore premeštam, a ljubavi nemam, ništa sam. I ako razdam sve imanje svoje, i ako predam telo svoje da se sažeže, a ljubavi nemam, ništa mi ne pomaže*.“ Ljubav je takva energija koja kad bi se objašnjavala čoveku tehničke struke bila bi beskrajno veća od svake eenergije na zemlji Energija koja isceljuje bolesne, vaskrsava mrtve. Dejstvo Ljubavi nije vidljivo nego je duh. Duh Sveti koji od Oca ishodi.

Kako se dobija te životvorne energije zvane Duh Sveti i gde? mogu se zapitati ljudi. Ne varajmo se braćo moja, mi ne možemo činiti ništa dobro sami od sebe. I sam Iskupitelj kaže: „*Ja ne mogu ništa činiti sam od sebe*; .. „ (Jov 5,30) „*A Utješitelj Duh Sveti, koga će Otac poslati u moje ime, On će vas naučiti svemu i podsjetiće vas na sve što vam rekoh.*“ (Jov14,26).

Dobra dela koja nas vode u spasenje možemo činiti samo i samo ako primimo Hrista u sebe Duhom Svetim. To je Hrišćanska nauka. „*Niko ne dolazi Ocu osim kroz mene*.“(Jov14,6) kao i „*U onaj dan znaćete vi da samja u Ocu svome, i vi u meni, i ja u vama*“ (Jov14,20) „*Ja sam čokot, a vi loze. Ko ostaje u meni ija u njemu, taj donosi mnogi plod. Jer bez mene ne možete činiti ništa*.“ (Jov 15,5)

Duh Sveti razdaje Otac po svojoj volji, ali stalni „izvor“ Blagodati Duha Svetog imamo pričešćem Krvlju i Telom Isusa Hrista.

„*Ja sam hleb živi koji siđe s neba; ako ko jede od ovoga hleba živeće va vek; i hleb koji ću ja dati telo je moje, koje ću ja dati za život sveta. Judejci se pak prepirahu među sobom govoreći: Kako može ovaj dati nama telo svoje da jedemo? A Isus im reče: Zaista. zaista vam kažem: ako ne jedete telo Sina Čovečijega i ne pijete krvi njegove, nemate života u sebi. Koji jede moje telo i pije moju krv ima život večni;i ja ću ga vaskrsnuti u posljednji dan. Jer telo moje istinsko je jelo, a krv je moja istinsko piće.*

Koji jede moje telo i pije moju krv u meni prebiva i ja u njemu.“ rekao je Sin Božiji. I kako tih reči da se oglušimo, kako drugačije da ih protumačimo. „*Zavišću đavola, koji kroz usta zmije govoraše, sveceli rod ljudski kušanjem zabranjenog ploda izgubi raj i smrti se predade. kušanjem od Prečistog Tela i Krvi Tvoje, svi zemnorodni se iznova života večnog udostojavaju i ushode u prvo dostojanstvo čovečije*.“

Drukčije se ovo može pokušati objasniti na sledeći način. Mog duhovnika je rukopoložio Vladika, njega njegov duhovni otac Porfirije, Porfirija Jefrem, Jefrema pomenuti starac Josif,

Josifa Hariton… i tako sve do Apostola Pavla koga je svojom „rukom položio“ sam Gospod i Bog Isus Hristos. Sila Duha Svetog koju je Hristos poslao na 40. dan svojim svetim učenicima se do dan-danas prenosi rukopoloženjem pokolenja njegovih služitelja. O čudesne sile i promisli Božije. To znači Apostolska Crkva. Apostolska znači upravo to da bez Duha Svetog nije moguće ništa činiti jer „... *koji samnom ne sabira, prosipa*.“ (Lk 11 ,23)

Kako možemo sa sigurnošću znati da je apostolska odlika Crkve istinita? Mnogobrojnim čudesima i projavljivanjima koja su se desila na svetoj Liturgiji. Preobražavanjem hleba i vina u krv i telo, projavljivanjem Svetoga Duha, sasluživanjem anđela, proslavljanjem slugu svojih netruležnošću i čudima koja su se pred njima desila i dan danas dešavaju. Navešću i ovu priču iz Otečnika:

Jedan od najslavnijih svetitelja Pravoslavne Crkve, prepodobni Arsenije Veliki, jednom je radi nazidanja učenicima kazivao o nekom podvižniku egipatskog Skita. Budući da je bio čovek pravednog života, taj monah je zbog svoje neupućenosti ipak bio u zabludi u pogledu Svetih Darova. Govorio je da Hrišćanin za vreme pričešća ne prima Hristovo Telo, nego njegov obraz u vidu hleba. Čuvši za njegovo mišljenje, dva skitska starca su se veoma zabrinula za spasenje svog sabrata. Znali su za njegovu prostotu i veliki podvižnički trud, ali su došli kod njega i počeli da ga ubeđuju:

Ne misli tako, oče, nego ispovedaj po predanju Svete Saborne Apostolske Crkve. Mi verujemo da je hleb samo Telo Hristovo, a da je u čaši - sama Krv Hristova, a nikako ne slike. Iako je neshvatljivo kako hleb može da bude Telo, pošto je Gospod rekao za hleb: „Ovo je Telo Moje“, mi verujemo da je hleb istinsko Telo Hristovo.

Ako se ne uverim u to opitno, nastaviću da sumnjam, - starac je ostajao pri svome.

Hajde da se molimo Bogu tokom cele sledeće nedelje da bi nam On objasnio tajnu, a mi verujemo da će nam Bog pomoći, - predložili su žitelji skita.

Starac je pristao i svo troje se usamilo, svaki u svojoj kolibi. Prošla je sedmica u usrdnim molitvama i duhovnim podvizima. Posle sedam dana starci su došli u hram. Za vreme služenja Liturgije otvorile su im se duhovne oči i svo troje je umesto hleba ugledalo Mladenca, a umesto jeromonaha koji lomi hleb - anđela koji je zaklao Mladenca. A kad su pristupili primanju Svetih Tajni, starcu koji je sumnjao bilo je dato okrvavljeno meso. Videvši ga, u strahu je povikao: - Gospode! Verujem daje hleb Tvoje Telo!

I odmah je komad krvavog mesa postao po izgledu običan hleb. Posle pričešća dva starca, žitelja skita, zablagodarivši Bogu za čudo, rekli su svom sabratu koji je zadobio veru:

Bog zna da ljudi ne mogu da koriste sirovo meso i zato je pokrio Svoje Telo oblikom hleba, a Krv oblikom vina.

Sve priče o zajedničkom delovanju tzv. crkvenih zajednica svode se ne jedno - ljudsko poštenje i moral, a sami znamo šta je u čoveku *„I ne trebaše mu ko da svedoči za čoveka, jer sam znaše šta beše u Čoveku*“ (Jn 2, 25). Dakle smatram da je svako dobro, a tako i bilo koja vrsta međuljudskog i međucrkvenog dijaloga moguća samo ukoliko u crkvi, odnosno, ukoliko u čoveku, koji i jeste hram Božiji kome je glava Hristos, postoji zajednica Duha Svetoga. Mi pravoslavni se samo možemo nadati da u ostalim tzv. crkvenim zajednicama postoji dar Duha Svetog, a nadamo se sa pouzdanjem znajući daje Bog svemilostiv i da želi svim ljudima spasenje. Takođe, *Duh skrušen i srce skrušeno i uniženo Bog neće odbiti* jer je moralne zakone upisao u čovekovo srce još pri stvaranju. Ko ne zanemaruje glas svoje savesti i ne obmanjuje sebe na dobrom je putu spoznanja Istine, jer gle Istina jeste niknula sa zemlje i Pravda sa nebesa priniknula (Ps. 85)

Ukoliko čovek ili crkvena zajednica nemaju zajednicu sa Duhom Svetim, čine da ceo svet sastradava i oseti njihov nedostatak *„I ako strada jedan ud, s njim stradaju svi udi, a ako li se jedan ud slavi, s njim se raduju svi udi*.“ I sam Bog sastradava sa svakim čovekom i *„kaje se radi grehova naših*.“ No ako se jedna duša pokaje i zadobije spasenje još ovde na zemlji zajednicom Svetoga Duha, tada se raduje stotine anđela (Lk15,7) U Pravoslavnoj

Sabornoj Crkvi *ljubav* i jeste punoća istine Jevanđelja i blagodati Svete Trojice, i to je jedina mogućnost spasenja sveta i roda ljudskog.

Kada bi vera bila samo teorija Crkva Hristova završila bi postojanje samo nekoliko godina od osnivanja. Nije moguće niti dovoljno verbalno „*uzrastanje u ljubavi*“ bez stvarnog „*uzrastanja u veri*“, „*poznanju Boga*“, „*uzrastanja u blagodati i znanju Gospoda našeg i Spasa Isusa Hrista*“(2 Kor. 10, 4-15; Kol 1,10; 2 Petr. 3,18) bez samog *ohristovljenja*, odnosno, kroz tajnu Svete Evharistije - Sveto Pričešće, koje jeste zajedničarenje sa samim Hristom i sa drugima kroz Hrista! Ohristovljenjem Svetim Pričešćem postajemo jedno, odnosno različiti udi jednog tela - tela Gospoda Isusa Hrista. Primajući njegovu Krv i Telo uzrastamo u slovesne ovce koje je on u prvosveštenićkoj molitvi sve poželeo zajedno da postavi sa svoje desne strane, kao svoju braću, sinove Boga Oca po Blagodati, odnosno zajedničare u vaskrsenju i životu večnom *„Da svi jedno budu, kao ti, Oče, što si u meni i ja u tebi, da i oni u nama jedno budu da svet veruje da si me ti poslao*“.(Jn 17 ,21)

Pozivajući se na reči iz usta Hrista spasitelja da „*ko nije protiv vas, s vama je*“ i „*da će mnogi sa istoka i zapada doći i sešće za trpezu sa Avraamom i Isaakom i Jakovom u carstvu nebeskom*“ trudimo se da s(v)e vratimo zajedničarenju u Duhu Svetome u Krvi i Telu Isusa Hrista, jer „*niko ne može reći: Isus je Gospod, osim Duhom Svetim*“. (1 Kor12,3).

SPC se učlanila pre četrdesetak godina u Svetski savet crkava (SSC), organizaciju čije je sedište u Ženevi i koja okuplja, danas, preko tri stotine crkava, pravoslavnih i protestantskih, iz celog sveta. Rimokatolici se ovome telu nikada nisu priključili.

Владислав Ђорђевић[1]

Братољубље

Сажетак: Догме су првобитно биле моралне и бихевиоралне категорије, а тек после интелектуалне. Ортодоксија је важна, али је важнија ортопракса. Постоје разлике које су небитне. Важно је бити добар теолог, али је важније бити добар Самарјанин, тј. алтруист.

Кључне речи: *братољубље, догма, врлина, ортодоксија, ортопракса, адиафора, алтруизам.*

Хришћани су познати по свом придавању важности правом мишљењу, „ортодоксији" („ὀρθοδοξία"). У раном хришћанству та „ортодоксија", „правомишље" била је више ствар срца, душе, него интелекта и вероисповедања. Врлине: љубав, милосрђе и праштање биле су прве хришћанске догме (δόγματα). Касније су „догмама" означаване интелуктуалне пропозиције. Ортодоксност је првобино био морални став, касније интелектуална усаглашеност са интелектуалним пропозицијама. Потребно је да се одвојимо од тог пада у „интелектуалност", одвојимо од тог декадентног схватања догми и вратимо се њиховом првобитном значењу: „правоживљу" („ортопракси"). Сâм Исус је рекао да се његови ученици могу познати „по плодовима" (Јеванђеље по Матеју 7,16.20-21). Правоверје није непреварљив знак припадности царству Божјем. Знајући да је сваки људски суд, макар и најдубље мишљен, само тек људски, Исус је забранио својим ученицима да суде (уп. Јеванђеље по Матеју 7,1). Имајући у виду ту Исусову наредбу, а и природу људског суђења, св. Павле је упозоравао: „А ти зашто осуђујеш брата својега? Или ти зашто укораваш брата својега? Јер ћемо сви изићи на суд пред Христа" (Римљанима посланица 14,10).

По савету св. Павла свако би требао да буде „увјерен за своју мисао" (Римљанима посланица 14,5). Право на сопствено мишљење можемо, штавише морамо да имамо, али не смемо сваког и свугде уверавати у нашу истину. Тада бисмо личили на оне јадне правоверце без љубави који су проходили мора и горе да би обратили једнога, само да би га учинили горим од себе (уп. Јеванђеље по Матеју 23,15). Месијански комплекс може бити знак љубави и преданости, али и незрелости и надмености. Требало би да се више трудимо да другога задобијемо љубављу, а мање аргументима, јер – како каже св. Павле – „разум дакле надима, а љубав поправља" (Коринћанима посланица прва 8,1). Богословских двоумљења је одувек било, а чини се да ће их и даље бити. То можда и није тако лоше. Знајући да борба мишљења кали ум и морал св. Павле је сматрао да међу хришћанима „треба и јереси да буду" (Коринћанима посланица прва 11,19а).

Лутеров саветник Меланхтонов сматрао је да су конфесионалне разлике у неким случајевима неважне ствари, адиафора (ἀδιάφορα). Не смемо стога превише жучно реаговати на наше противнике, поготово ако се они декларишу као Исусови следбеници, јер – како је помиритељски (иринејски) рекао св. Кипријан Картагински на крају трећег сабора о јеретичком крштењу 256. године – „сви очекујемо пресуду Господа нашега Исуса Христа" („*expectemus universi iudicum Domini nostri Jesu Christi*"). У међувремену, док се сви надамо божанској епифанији, остаје нам само да следимо основни Исусов ἔθος, *habitus*: да будемо алтруисти међусобно се помажући и подупирући у овој земаљској неизбежној борби у којој смо сви *volens-nolens* укључени са́мом чињеницом властите егзистенције.

[1] Autor je *Bachelor of Arts in Religion* (Andrews University, 1995). Takođe je i apsolvent katoličkog Teološko-katehetskog instituta Subotičke biskupije.

Zlatan Milovanović

Jedno u Duhu

Kratak rezime: Kroz prizmu Svetog pisma i duhovnih pesama autor promišlja na koji način oni koji veruju u Isusa Hrista mogu imati duhovno jedinstvo ne samo sa Bogom već i praktično zajedništvo jedni sa drugima, kao verni sledbenici crkve kojoj pripadaju.
Ključne reči: *ekumenizam, duhovno jedinstvo, ljubav, Sveto pismo*

Mi smo jedno u Duhu,
a naš vođa je Hrist
I povezani mi smo u ljubavi njegovoj
Tako znaće svi ljudi
da smo hrišćani mi.
Poznaće nas ljudi po ljubavi.

Započeo sam ovu kratku priču naslovom, prvom strofom i refrenom jedne poznate hrišćanske pesme.[1] Pesmu, koju mi veoma često i rado pevamo kad proslavljamo našeg Gospoda. Sa pesmom, koja meni mnogo pomaže u svom svakodnevnom životu kao jednog verujućeg čoveka, koji želi da njegov život bude ispunjen sa tom Božijom ljubavi. Ona samo potvrdjuje reči Apostola Pavla, koje meni lično govore da trebam svoj život preobražavati do te mere dok ostali ljudi u meni ne primete tu Ljubav Hristovu. „*Preobražavamo se u istu sliku iz slave u slavu – kako to čini Duh Gospodnji.*“ (2. Korinćanima 3:18b).

Kada govorimo o ljudskom karakteru, on nije ništa drugo nego zbir naših navika, koje smo tokom našeg života na ovoj zemlji stekli. Na suprot toga deo Božijeg plana za svakog od nas, mislim čoveka koji veruje jeste da se svakim danom sve više saobražavamo sa Hristom, da postajemo slični Njemu, i poprimamo Hristov karakter.

Hristov karakter može poprimiti samo čovek, koji istinski veruje u samoga Hrista. Putem vere verni čovek dobije duha Svetoga, *koji svedoči našem duhu da smo deca Božija*. Jedan od zadataka Svetog Duha jeste da u nama proizvodi karakter nalik Hristovom, da nas menja, da nam svojom silom i ljubavlju da razboritosti da činimo ono što je Bogu ugodno. Taj proces promene u našim životima zove se posvećenje.

Već na samom početku svog hrišćanskog života sam shvatio da to sam ne mogu učiniti „*Jer Bog je taj što čini u vama da želite i da delate – da mu budete po volji.*“ (Filipljanima 2:13). Čovek vlastitom voljom, snagom, dobrim delima, malo toga može promenuti u svom karakteru kako bi ličio na Hrista ili postigao takav karater, koji bi imao vrednost u Božijim očima.

Nažalost tek tada, kada me život emotivno slomio i sve do tok trenutka dok svoj život nisam predao Hristu, drugi ljudi u meni nisu mogli spoznati tu predivnu ljubav Božiju. Do tada ja sam ja sam gradio svoj život na lošem temelju, (pesku, kako to Biblija govori), u drugoj osobi, umesto da oslonac tražim u Gospodu, koji je stena nepropadljiva.

Molitva, čitanje reči Božije i zajedništvo su tri osnovne stvari, koje su neophodne za rast u Hristu i u poznanju Njegove ljubavi. Pratkikujući ove tri stvari u svom životu Gospod mi je i podario toliko traženi mir u duši. Božji, savršeni mir, koji ne može doći od bilo koga ili čega ovozemaljskog. Uskoro je usledila radost i pregršt svega što samo On svojom neizmernom milošću daruje svojo deci! Promene su usledile u mom načinu života, u razmišljanju i stavovima, ponašanju i ophođenju prema drugima,karakteru, i verujte da je predug spisak blagoslova što sam ih doživeo, odmah na početku svog života sa Hristom.

[1] broj 60 pesmarica „Prozor na nebu“

Kao plod te Božije ljubavi u meni, moj hrišćanski život nije bio ograničen samo na zajednicu (Crkva Božja u Srbiji). Nego sam se istovremeno počeo družiti, odlaziti na službe, konferencije, koncerte, molitvene sastanke, Biblijska predavanja i druge aktivnosti sa braćom i sestrama iz Baptističke i Metodističke crkve. Gde sam tu Božiju Ljubav mogao upražnjavati ali istovremeno je doživljavati.

„Bog je ljubav“, kaže Sveto Pismo, i uvek molim da rastemo u ljubavi Hristovoj, onako kako On nas grli i ljubi, bez posebne naklonosti prema bilo kome, jer Božanska ljubav se sama predaje i prožima u svim područjima našeg života. „*Sada ostaju vera, nada i ljubav, to troje. A najveća među njima je ljubav.*“ (1.Korinćanima13:13). Zaista, ljubav je pokretačka snaga celog svemira „*Mi treba u ljubavi da uzrastamo u svemu*.“ (Efescima 4:14). Biblijski princip semena, je jedan od najvažnijih u hrišćanstvu, seme treba posejati, obrađivati i zalivati. Ali samo je Bog taj koji daje da ono uzraste i donese ploda. Bog želi da odrastemo, kao seme koje je palo na plodno tlo,da umnožavamo, dalje širimo i sejemo ljubav Hristovu među sobom, bez obzira kojoj Crkvi, denominaciji ili konfesiji pripadamo.

Upravo na ovakav način sam shvatio Ekumenizam i doživeo ga tako, kao jednakost i jedinstvo među Crkvama, odnosno hrišćana. Gde Božija ljubav uklanjanje sve postojeće predrasude i osuda o drugima, gde ljubav prema Bogu i Bližnjima dolazi do izražaja i gde Ona postaje temelj života vernog čoveka. Na ovakav način mi trebamo sa svojim životima da svedočimo, da smo deca Božja, i da nas po toj Hristolikoj ljubavi svet prepoznaje.

Literatura:

Novi Zavet,

Pesmarica „*Prozor na nebu*. Novi Sad: MBM Plas, nd.

Helena Babić [1]

Avram kao zajednički praotac sve tri monoteističke religije

Kratak rezime: Kroz prizmu svetih spisa tri avramovske-monoteističke religije, autorka i njene saradnice promišljaju o mogućnostima praktične izgradnje mira uzimajući u obzir razne aspekte „Avramovskog ekumenizma“.

Ključne reči: *izgradnja mira, Avram, avramovski ekumenizam, hrišćanstvo, islam, judejstvo, Filon aleksandrijski, Sveto pismo, Kur'an, Muhamed.*

Sve tri monoteističke religije: judeizam, hrišćanstvo i islam priznaju Avrama kao svog praoca.

Jevrejske priče govore: „*Avramova je kuća bila otvorena svoj ljudskoj deci, prolaznicima i povratnicima, i oni su dan za danom dolazili da bi sa Avramom jeli i pili. Ko je bio gladan, njemu je davao hleba, i gost je jeo i pio i nasitio se. Ko je u njegovu kuću dolazio go, njemu je davao odeću i pomagao mu iskusiti Boga, Stvoritelja svih stvari*.“

Rim 4.17: „*Kao što je pisano: „Postavio sam te ocem mnogih naroda. Avram je otac svih nas pred Bogom, kojemu je poverovao, pred Bogom koji oživljuje i iz ničega stvara bića*.“

Kur’an, sura 3,65-67: „*Vi ljudi knjige! Zašto se svađate oko Avrama, kad su Tora i Jevanđelje tek nakon njega predani? Ta imate li razuma?... Avram nije bio ni Jevrej ni hrišćanin, on je, naprotiv, bio Bogu odani hanif i nikako paganin*“.

Stručnjak za Stari zavet H. Gese kaže da celokupna istorija izraelskog naroda ide transparentno do Avrama.

Posle potopa preživela je samo porodica Noa sa ženom i sinovima (Sem, Ham i Jafet). Potomak od Noinog sina Sema je Terah koji je Avramov otac. Avramova braća su Nahor i Haran. Avramova žena je Sara koja je imala Egipatsku robinju Agaru. S obzirom da Sara nije mogla da ima decu, nagovorila je Avrama da mu Agara rodi dete. Tako je Agara rodila sina Ismaila. Posle je i Sara rodila sina Isaka (koji se oženio sa Rebekom). Nakon Sarine smrti, Avram se oženio sa Heturom koja mu je rodila još šest sinova.

„Sveštenički spis“ govori o Božijem obraćanju Avramu: „*Postaćeš ocem mnogih naroda i nećeš se više zvati Avram već Avraam (otac mnoštva) će ti biti ime, jer naroda mnogih ocem ja te postavljam. Silno ću te rodnim učiniti; narode ću iz tebe izvesti; i kraljevi će od tebe izaći*.“ (1 Moj. 17, 4-6)

Aleksandar Makedonski je 331. god. p.n.e. osnovao grad Aleksandriju, koji je bio jedan od najznačajnijih gradova ondašnjeg sveta, i jedinstven centar nauke i umetnosti. Tamo je bila izgrađena najpoznatija biblioteka antike, u kojoj je u preko stotinu hiljada knjiških svitaka bilo dokumentovano celokupno znanje epohe. Nije čudo što se u ovom kulturnom gradu naselila znatna jevrejska zajednica kao i to da se aleksandrijsko jevrejstvo helenistički asimilovalo. Već u prvoj polovini trećeg veka pre nove ere u jevrejskim bogosluženjima u Aleksandriji se govorilo grčki. I to je bilo samo po sebi razumljivo. U ovom su se gradu grčka i jevrejska misao jedinstveno povezale (kao kasnije jevrejska i arapska misao u Kordobi, jevrejska i nemačka misao u Berlinu kao i jevrejska i američka u Nju Jorku). Tamo nisu delovali samo jevrejski naučnici kao Aristobul i Filon (koji je rođen u Aleksandriji 25. god. p.n.e. a umro takođe u Aleksandriji 40. god. n.e.), nego su tamo nastali i programski spisi kao „Knjiga mudrosti“ koja je za hrišćane sastavni deo Kanona.

Filon je odrastao u obrazovanoj i politički uticajnoj porodici, koja je imala dobre odnose sa rimskom carskom kućom. Bio je značajan filozof, teolog i vođa aleksandrijskog jevrejstva. Živeo je kao Jevrej u ne-jevrejskoj kulturi i želeo je da objasni vlastitu tradiciju.

[1] Koautorke rada su Hana Sabadoš, Marija Kormanjoš i Marija Mandić. Mentor rada je prof dr Roman Miz.

Avram i judeizam

U Filonovim spisima o Avramu vidimo sledeće temeljne linije:

1) Avram je kao tuđinac („bio je Kaldejac“, „napušteni iseljenik“). Na početku jevrejske istorije stoji jedan paganin. Bog je probio princip porekla a time i prirodnih prava i to od početka.
2) Avram je kao model prave vere. Pred Bogom ne vredi plemstvo porekla, nego samo plemstvo duha i plemstvo vere.
3) Avram je kao pramodel pomirenja razuma i objave, prirode i Tore. Filon je rečenicom „*Težnja ka spoznaji još se više pojačala Božanskom objavom*“ želeo pomiriti „*dva radikalno različita zahteva da budu istina, naime razum i objavu*.“ Njegovo mišljenje je da filozofija i teologija, pravo znanje i prava vera, nisu nikakve suprotnosti. Naprotiv, vera usavršava znanje. Mikrokosmos i makrokosmos su prožeti jednim te istim duhom Božijim, jednim te istim razumom (Logos). Filon u Božijim zapovedima ne može da prepozna nikakav teret ljudskom razumu. Avram je za to najbolji primer. Avram je živeo pre Mojsijeve Tore, ali se već držao Zakona, Prirodnog zakona. Sledeći samo „sopstveni glas“ i „sopstvenu savest“. Avram se držao „reda prirode“ u uverenju da je sama priroda najstarije pravilo.
4) Filon portretira Avrama kao pramodel svih obraćenika. Ako kod Boga nije odlučujuće fizičko, narodno poreklo, nego samo vera u Stvoritelja sveta, ako je Avram poznavao Toru i nje se držao u obliku prirodnog zakona, nije li on tada i praslika svih onih, koji doduše još nisu Jevreji, ali su im duhovno blizu?

„*Ako ljudi ostave sve nemoralne radnje, ako veruju u Boga kao stvoritelja svih stvari i tako se otvore duhu i istini, tada su oni kao Avram, tada su oni Avramovi potomci*.“

U skladu sa rečima jevrejskih priča, stolećima su se mnogi rabini na mnogim mestima neprestano oglašavali o Avramu koji veruje u jednoga Boga, o njegovoj poslušnosti u veri, uprkos teškom iskušenju, i njegovoj gostoljubivosti i ljubavi prema Bogu: „*Avramova kuća je bila svima otvorena*...“

Kakvo značenje je imao Avram za Izrael pokazuje jedan tekst iz Vavilonskog Talmuda: „*Istoga dana, kada je Avram, naš otac, odlazio iz sveta, stali su svi velikani svetskih naroda u jedan red i rekli: „Jao svetu koji je izgubio svoga upravitelja, i jao brodu koji je izgubio svoga kormilara*“.

Avram i hrišćanstvo

Prema jevanđelju po Mateju se vidi da je Isus Hristos „sin Avramov“.

„*Rodoslovlje Isusa Hrista sina Davidova, sina Avramova: Avramu se rodi Isak, Isaku se rodi Jakov, Jakovu se rodi Juda i njegova braća… U svemu je dakle od Avrama do Davida 14 generacija, od Davida do Vavilonskog sužanstva 14 generacija i od Vavilonskog sužanstva do Hrista 14 generacija*“. (Mt 1,1s.17)

U 42. generaciji od Avrama dolazi Isus Hristos – Izraelov Mesija.

Rođen je u Vitlejemu, Davidovom gradu, iz koga je prorok Miheja navestio Mesijin dolazak. Prorok Isaija je nagovestio da će devica začeti i roditi sina i da će mu dati ime Emanuel (što znači „s nama Bog“).

Jevanđelist Luka piše, da pre nego što se Isus rodio njega nagoveštava Zaharija (koji je predstavnik „svešteničkog razreda“ i otac od Jovana Krstitelja. I sam Jovan Krstitelj je takođe bio predhodnik koji je najavljivao Mesiju.

U Poslanici Hebrejima piše: „*Više puta i na više načina Bog nekada govoraše ocima po prorocima; konačno, u ove dane, progovori nama u Sinu. Njega postavi čuvarom svega; njega po kome sazda svetove*.“

Prema novozavetnim svedocima, hrišćani koji veruju u Božije delovanje u Isusu Hristu, ne „pronalaze“ nikakvu novu veru, nego iznova žive ono što su „Izraelovi oci“ na svoj način

prakticirali. S Isusom Hristom ne započinje „novi savez“, koji bi potpuno ugušio stari; s Isusom Hristom se, naprotiv, još jednom obnavlja prastari Savez koji je Bog sklopio sa „ocima Izraela“ i kojega se on uvek seća.“

Avram i islam

Sredinom prvog milenijuma nove ere, na Arapskom poluostrvu nastupa jedan novi prorok i nagoveštava s harizmom i moći jednu novu poruku koja će kao religija zahvatiti veliki deo naše planete. U samo stotinu godina nakon smrti ovoga proroka Muhameda (632. god.) islam je pod prva četiri kalifa (632–750.god) raširen ne samo na celom Arapskom poluostrvu nego i mnogo šire.

U 1. Moj. 16, 11-12 piše da je Avram imao ženu Saru koja nije mogla da rodi dete. Ona mu je dala svoju robinju Agaru da im rodi dete. Tako je Agara sa Avramom ostala trudna. Tada se ona uzdigla od svoje gospođe Sare pa je ona počela da je zlostavlja. Zbog toga je Agara pobegla u pustinju. U pustinji joj je anđeo Gospodnji rekao da se vrati svojoj gospođi i da se pokori. Još joj je rekao: „*Eto si trudna i rodićeš sina i nadeni mu ime Ismail; jer je Gospod video muku tvoju. A biće čovek ubojica; ruka će se njegova dizati na svakoga a svačija na njega i nastavaće na pogledu svoj braći svojoj*.“

Avram je imao 86 godina kada mu se rodio prvi sin Ismail (što znači „Bog je uslišio“).

U 1. Moj. 17, 1-16 piše da je Avramu bilo 99 godina kada mu se javio Gospod i rekao: „*Ja sam Bog svemogući, po mojoj volji živi i budi pošten. I učiniću zavet između sebe i tebe, i vrlo ću te umnožiti*.“ A Avram pade ničice. I Gospod mu još reče: „*Od mene evo zavet moj s tobom da ćeš biti otac mnogim narodima. Zato se više nećeš zvati Avram, nego će ti ime biti Avraam, jer sam te učinio ocem mnogih naroda. Daću ti porodicu vrlo veliku, i načiniću od tebe narode mnoge, i carevi će izaći od tebe. A postavljam zavet svoj između sebe i tebe i semena tvojega nakon tebe od kolena do kolena, da je zauvek večan, da sam Bog tebi i semenu tvojemu nakon tebe*.“ I još reče Bog Avramu: „*A Saru ženu svoju ne zovi više Sara nego neka joj bude ime Saara. I ja ću je blagosloviti i daću ti sina od nje; blagosloviću je, i biće mati mnogim narodima, i carevi narodima izaći će od nje*.“

Kada je Avram imao 100 godina njegova žena Sara mu je rodila sina Isaka.

Kasnije Sara nije želela da Ismail bude Avramov naslednik zajedno sa njenim sinom Isakom, pa je rekla Avramu da ga otera. Tako je Avram otpustio robinju Agaru i njenog sina Ismaila. Oni su otišli u pustinju. Agaru i Ismaila je drugi put spasio Božiji anđeo. Izričito se kaže: „*Bog je bio sa dečakom. On je rastao, naselio se u pustinji i postao strelac lukom. Naselio se u pustinji Paran, a njegova majka je za njega uzela jednu ženu iz Egipta*“. (1 Moj 21, 20).

Ne stoji samo Isak pod Božijim blagoslovom, nego i Ismail kao Avramov sin. Naime, i Ismailu je bila obećana plodnost i mnogobrojno potomstvo i to takođe više puta. (1 Moj 16,10; 21,13.18). Bog potvrđuje Avramu: „*I što se tiče Ismaila, uslišavam te. Da, ja ga blagosiljam, daću da postane plodan i brijan. On će roditi 12 vladara i učiniću ga velikim narodom*.“ (1 Moj 17,20).

Posle Sarine smrti, koja je živela 127 godina, Avram se ženi sa Heturom i dobija sa njom još šest sinova. Avram je dao sve što ima svom sinu Isaku, a sve Heturine sinove je darivao i poslao na istok, u istočni kraj.

Avram je poživeo 175 godina. Umro je u dubokoj starosti i sit života. Njegovi su ga sinovi Isak i Ismail sahranili u pećini Makpeli kod Mamre pored njegove žene Sare. Isak je imao 40 godina kada se oženio sa Rebekom.

Istorijsku pouzdanost biblijskih izveštaja potvrđuju i drugi izvori. U asirskim natpisima iz različitih vremena se vidi, kao i u Postanku, da su Ismailova plemena Arapska plemena. Već i „Knjiga jubileja“ pogl. 20,12 izveštava o tome: „*A Ismail i njegovi sinovi i sinovi Heture i njihova deca odoše zajedno i stanovaše od Farmona do prilaza Vavilonu i u celoj zemlji koja leži u smeru prema Istoku u pustinji. I oni se pomešaše, ovi s onima, i dobili su ime Arapi i Ismailiti*.“

Slično zna i Josip Flavije u svojim „Jevrejskim starinama“ pogl. 13,4. Za njega, dakle, ne postoji dilema: Ismail je praotac jedne „Arapske nacije“ koja svoja plemena naziva po 12 sinova Ismailovih „*kako zbog njihove hrabrosti, tako i zbog časti Avrama, njihovog oca*.“

Tako je Ismail postao praotac arapskih plemena a time i islama.

Rodbinska povezanost ovih plemena s Avramom je važnija od političkih osobitosti i neprijateljstava kasnijeg vremena. Ona ima duboke korene. Avram je praotac kako izraelske tako i islamske religije.

U novije vreme istoričari teže da priznaju najmanje dvema Avraamovskim tradicijama, koje su ranije potiskivali, i islamske legende: Posebni društveni ugled Muhamedovom plemenu, Kurejšu, preko njegovog pohođenja od Avrama – Ismaila kao monoteističkom reformskom pokretu, koji je postojao još pre Muhameda, pod programskim imenom „Avramova religija“.

Muhamed se rodio 570. god. u Meki u plemenu Kurejš. To pleme je uživalo nadmoćni društveni položaj. Između ostalog su polagali pravo na to da su najbogatiji i najplemenitiji potomci Ismailovi, a time da imaju Avramovo poreklo. Polagali su pravo na vladanje Mekom i tamošnjim svetilištem Ka’bom. Prema predanju, ovo svetilište su utemeljili Avram i Ismail. Bez obzira na to kada datira Muhamedov poziv za proroka, on sa svojih 40 godina, koji se u međuvremenu kao muž jedne bogate udovice ekonomski osigurao, nastupa u Meki kao novi nositelj objave.

U Muhamedovo vreme u Meki uz jedno vrhovno božanstvo (neki su ga nazivali „Allah“), priznavali su i tri boginje: Mahat (boginja sudbine i smrtne kobi), Al - Lat (boginja pastira i karavanskih vođa) i Al – Uzza (znači jaka, snažna). Muhamed je svoju vlastitu proročku poruku mogao nadovezati na tradicije koje su već bile povezane sa Avramom. Čini se da mu je poreklo plemena dalo „Avramovsku svest“.

Muhamed, na zaprepašćenje svojih sunarodnika, diskvalifikuje hodočasničku i kultnu praksu oko Ka’be, kao idolopoklonstvo. Nije čudo što su stanovnici Meke prema Muhamedu u početku reagovali kao što su to učinili ljudi iz Nazareta prema „proroku“ Isusu ili grčki atinski filozofi prema propovedniku Pavlu.

Materiju za svoje propovedi Muhamed uzima iz biblijske tradicije, koju je upoznao svojim kontaktima sa jevrejskim i hrišćanskim krugovima u Meki i okolini.

Muhamedu je stalo do monoteizma. U jednoj suri kaže: „*Ono* [što se ovde nagoveštava] *stoji* [već] *na ranijim listovima* [Pismo objave], *listovima Avrama i Mojsija*.“ (87, 18s; usp. 53,33-41).

Time je onda jasno: U početku svoga nastupa kao proroka, Muhamed nije hteo da osnuje nikakvu novu religiju. Muhamed je želeo podsetiti na prastaru veru i ponovo nagovestiti ono što je u ranijim „listovima“ zabeleženo. Prorok je bio uveren da su prastaru veru sačuvali upravo Jevreji, u Kur’anu zvani „deca Izraelova“. Ovu prastaru veru poznaju i hrišćani, tako da se zajedno sa Jevrejima mogu označiti kao „ljudi Pisma“. Avram (arapski Ibrahim) igra ovde odlučujuću ulogu kao svim „ljudima Pisma“ zajednički „prorok“. On se spominje u 25 sura (pored Mojsija druga po redu osoba koja se pojavljuje u Kur’anu).

Sura 16 (iz perioda 620-622. g.) kaže:

„*Avram je bio primer čestitosti, pokoran Allahu, pravi vernik, nije druge smatrao Allahu ravnim. I bio je zahvalan na blagodatima Njegovim; on je njega izabrao i na pravi put izveo. I Mi smo mu sačuvali lep spomen na ovom svetu, a na onom svetu će doista biti među onima dobrima. Posle smo tebi objavili: “Sledi veru Ibrahimovu, on nije Allahu druge smatrao ravnima*.“ (16,120-123).

Svojom oznakom „Avramove vere” Prorok, naime, polaže temelj kasnijem religioznom identitetu, različitom od Judeizma i hrišćanstva. Sura 6 upućuje u smeru tako da „Avramovu religiju” naglašava kao „pravu veru” a Muhameda kao prvoga „pravog” vernika:

„*Reci: Mene je gospodar moj na pravi put uputio, u pravu veru, veru Ibrahima pravovernika, a on nije bio idolopoklonik. Reci: Klanjanje moje i obredi moji, i život moj, i smrt*

moja doista su posvećeni Allahu, Gospodaru svetova koji nema sudionika (u vlasti): to mi je naređeno i ja sam prvi musliman." (6,161-163).

Muhamed ne ostavlja nikakvu sumnju u to da je Bog, čiju objavu prima, takođe Bog koga poštuju Jevreji i hrišćani. Tako „islam" nije oznaka za neku novu religiju, nego oznaka za traženo religiozno držanje čoveka: Predanje čoveka volji jednog i jedinog Boga, provođenje pravednosti u životu i u umiranju. Još sura 6 sastavlja jedan dugi popis biblijsko – jevrejskih ljudi, koji svi pripadaju "ispravno vođenima": ne samo Avramovi sinovi Isak i Jakov, nego i Noa i David, Solomon, Job, Josip, Mojsije i Aron. K tomu još: Zaharija, Jovan, Isus i Ilija, nadalje Ismail, Jona i Lot (6,84-86).

Muhamed podstiče svoje pripadnike da sa „*ljudima Pisma nikada ne postupaju drugačije nego na najbolji način*". (29,46)

„*I recite: 'Mi verujemo u ono što se objavljuje nama i u ono što je objavljeno vama, a naš Bog i vaš Bog jest – jedan, i mi se Njemu pokoravamo.' Kao i njima, Mi tebi objavljujemo Knjigu, a neki od onih kojima smo već dali Knjigu – i u ovu veruju'*." (29,46s.).

U suri 2 piše: „*I Ibrahim ostavi u amanet sinovima svojima i Jakovu: 'Sinovi moji, Allah vam je odabrao pravu veru, i nipošto ne umirite drugačije nego kao muslimani!" Vi niste bili prisutni kada je Jakovu smrtni čas došao i kada je sinove svoje upitao: 'Kome ćete se, posle mene, klanjati?' – 'Klanjaćemo se ' odgovorili su – 'Bogu tvome, Bogu tvojih predaka Ibrahima i Ismaila i Isaka, Bogu jednome! I mi se njemu pokoravamo!*" (2,132s.).

Muhamed čini Ka'bu središtem muslimanske pobožnosti. Tako je njegov rodni grad Meka postao glavno mesto koje opisuje u suri 3: Božija se kuća u Meki označava kao „prva (Božija) kuća", „koja je podignuta za ljude na blagoslov i istinsko vođenje" i to „za ljude u celom svetu". Mesto na kome stoji, zove se „sveto mesto Avramovo". (3,96s).

I upravo hodočašće (arapski – *hadž*) dokazuje univerzalnu dimenziju proročke poruke. Ka'ba je prema kur'anskom temeljnom shvaćanju, od Boga podignuta „na blagoslov i ispravno vođenje za ljude u celom svetu, ona je hodočasničko mesto „svraćanja ljudi". U ovome se ne pravi nikakva razlika. Naprotiv: do danas hodočašće sabire muslimane „na mestima, na kojima su živeli proroci Avram i Ismail, služili Bogu, od kojih je izašao Muhamed da bi celom svetu nagovestio islam".

Muhamed i u Medini ostaje pri ovome: Jevreji i hrišćani su od Boga dobili Toru i Jevanđelje, koji u sebi sadrže „ispravno vođstvo i svetlo", dakle reč Božiju. (sura 5,44.46). S toga su Jevreji i hrišćani obavezni držati se zakona svetih knjiga, kao i muslimani svojih:

„*Reci: Zar sa nama o Allahu raspravljate, kada je On i naš i vaš Gospodar? Nama – naša dela, a vama – vaša dela! A samo mu mi iskreno ispovedamo veru*". (2,139).

„*Jevreji kažu: 'Hrišćani nisu na pravom putu!' A hrišćani kažu: 'Jevreji nisu na pravom putu!' – a i oni čitaju Knjigu. Tako, slično kao oni, govore i oni koji ne znaju. Allah će im na Sudnjem danu presuditi o onome u čemu se oni ne slažu*." (2,113).

Dalekosežne su bile posledice koje je Muhamed iz ovih iskustava izvukao. Osnovao je novu religiju u okviru jednog novog zakonskog poretka.

„Avramovska ekumena"

S obzirom da je Avram pra otac sve tri monoteističke religije, podstiče nas na pretpostavke za ekumensku svest. Reč „*ekumena*" doslovno označava „celu naseljenu planetu".

Ekumenska svest je razmišljanje u globalnoj isprepletenosti sa drugim kulturama i religijama, u uzajamnoj odgovornosti unutar jedne svetske zajednice. Ko misli ekumenski, misli u univerzalnim povezanostima, misli čovečanski odgovorno. Ko misli ekumenski, njemu nije važna jedna regija, nacija ili religija, nego sudbina svih religija i budućnost čovečanstva kao celine.

Kardinal Nikola Kuzanski (1401-1464) je za vreme ratnih strahova osvajanja Carigrada od strane muslimana govorio o „miru u veri". On je imao viziju da bi vera mogla pomiriti

narode sveta, a da oni pritom ne moraju postati neverni svojoj vlastitoj veroispovesti. To je „Avramovska ekumena“ koja vodi na mirotvoračku, pomirujuću misao na zajedničkog „oca“ vere.

Zbog toga bi se svi mogli složiti oko međusobnog odnosa religija kao što je rečeno na Drugom vatikanskom koncilu:

„*Svi su naime narodi jedna zajednica; imaju isti iskon, jer je Bog sav ljudski rod nastanio po svoj površini zemaljskoj; svima je poslednji cilj Bog, čija se providnost i svedočanstvo dobrote, a i naum spasenja protežu na sve, dok se ne sjedine izabrani u svetom gradu koji će osvetliti Božiji sjaj, gde će narodi hoditi u njegovom svetlu*“. („Nostra aetate“, br.1).

Ako se uporede tekstovi o Jevrejima, hrišćanima i muslimanima, dolazi se do istog sadržaja. Sve tri religije slažu se u sledećem:

1. U ispovedanju postojanja samo jednog i jedinog Boga.
2. U oceni da ovaj Bog ima nepromenljive „osobine“: živost, milosrđe, svemoć i kreativnost.
3. U uverenju da ovaj Bog prema ljudima nije ostao nem, nego da je govorio, da se objavio.
4. U shvatanju da je vera pouzdanje u Božiju volju prema uzorima: Avramu, Mojsiju i prorocima.
5. U nadi da će Bog omogućiti jedan, samo njemu poznati budući dan, „kada će svi narodi jednim glasom Gospoda prizivati i služiti mu rame uz rame“.
6. U očekivanju konačnog vremena, da ljudi uskrsnu i da im sudi Bog koji će ljudima naplatiti po njihovim delima.
7. U naprezanju da se više ne dopusti ružna prošlost, nego da se u današnjem svetu nađe put prema „uzajamnom razumevanju“, da se vežba „uzajamno poznavanje i poštovanje“ i da se susreće u „bratskom razgovoru“.
8. U spremnosti za zajedničko zalaganje za dobro čovečanstva: za zaštitu i potsticanje socijalne pravednosti, moralnih dobara, mira i slobode za sve ljude.

Francuski naučnik (katolički teolog i stručnjak za islam) Luj Masinjon (Louis Massignon 1893–1962) je čitavog svog istraživačkog života (*Velike studije o islamskoj mistici*) razmišljao o „Avramovskoj tajni“ islama. Po njemu je Izrael „ukorenjen u nadi“, hrišćanstvo „predano u ljubavi“ a islam „centriran na veru“.

Avramovski ekumenizam ne odgovara u prvoj liniji ljudskim strategijama, mirovnim programima ili dobroj društvenoj volji, nego Božijoj nameri sa čovečanstvom. Zbog toga je „naš imperativ“ za strategiju tolerancije, mira, pomirenja i socijalne pravednosti.

Od 1967. god. u Francuskoj je osnovano „Avramovo bratstvo“, koje promoviše međureligijski rad na razumevanju. Pod pokroviteljstvom vođa triju velikih religijskih tradicija, u Francuskoj je ovo „Avramovo bratstvo“ sebi postavilo zadatak za napredovanje „duhovnih, moralnih i kulturnih“ vrednosti Avramovske tradicije. Produbljivanje „uzajamnog razumevanja kao i socijalne pravednosti i moralnih vrednosti, zaštite i promovisanja mira“.

Ukratko: iz teološke potrebe jednog Avramovog ekumenizma može doći do konkretne političke prakse u društvu i politici.

Literatura:

Karl - Josef Kuschel: „Spor oko Abrahama“

Biblija

Kur’an

Knjiga jubileja

H.Gese: „*Die Komposition der Abrahamserzahlung*“

E.Zenger: „*Der Neue Bund im Alten*“

Josip Flavije

Claus Westermann

A.I.Katsh: „Judaism in Islam“. Biblical and Talmudic Backgrounds of the Quran and its Commentaries

R.Hassan: „Feast of Sacrifice in Islam: Abraham, Hagar and Ishmael“

M.S.Abdullah: „*Islam. Fur das Gesprach mit Christen*“

G.Basetti-Sani: „*Louis Massignon, Christian Ecumenist*“

Martin Hovan

Značaj dvojake godišnjice – 2013 [1]

Kratak rezime: Za ispravno razumevanje razvoja kulture, izgradnju prava i pravde, kao i oblika suživota naroda i među ljudima uopšte, neophodno je osvrnuti se na dve izuzetno inspirativne godišnjice, koje su neodvojive od crkve i našeg vremena, odnosno, samog života i misijskog zadatka crkve.

Ključne reči: *ekumenizam, istorija crkve, misija, Milanski Edikt, verska tolerancija, Konstantin Veliki, Ćirilo i Metodije, jubilej, Glas Jevanđelja.*

Gornji naslov je istovremeno i tema serije pod kojom nameravam da publikujem putem „Glasa jevanđelja“ niz istorijskih događaja kroz istoriju crkve. Osnovni razlog za ovaj poduhvat su čak dve izuzetno inspirativne godišnjice, koje su neodvojive od crkve i našeg vremena. Već po samoj prirodi stvari, u prvoj opciji je sam život i misijski zadatak crkve, pri čemu je uključen i razvoj kulture, izgradnja prava i pravde, kao i oblika suživota naroda i među ljudima uopšte. Bez posebnog naglašavanja, već sam obim i značaj pomenutih oblasti iziskuje realno i svestrano prikazano stanje što zahteva odgovoran rad na obradi zadate teme, ali i pažljivo proučavanje priloženog teksta. Prva godišnjica se odnosi na:

I 1.700. GODIŠNJICA CARA KONSTANTINA VELIKOG

1) “*Ko su i odakle dođoše ovi*... ?“ (Otkr. 7,13.)

U pravo tako, novo, ali i poslednje progonstvo crkve u Rimskoj imperiji se desilo na početku 4 veka. Na carskom prestolu u Rimu je tada sedeo poznati **Cezar Dioklecijan**. On se rukovodio idejom da uredi imperiju prema tada obnovljenom Persijskom carstvu, tj. da pod autoritetom Cezara budu objedinjene sve ideologije Rima. Veliki broj progonstava hrišćana je potrajao još do 312. godine kada je Vlast preuzeo **Konstantin**, kao jedan od trojice (pored **Galerija** i **Likinija**) savladara. Međutim, **Galerije** je nakon surovog progonstva hrišćana na području svoje vladavine, teško oboleo, tako da je pod kraj života 311. godine uz saglasnost **Konstantina** i **Likinija** napisao „*Edikt tolerancije*“ ili tzv. „*trocarski edikt*“ po kome je trebalo prema hrišćanima zauzeti stav trpeljivosti, sve dok ne dođe do „suprotstavljanja disciplini“, odnosno zakonu reda države.

2) *„...Idi i od sada više ne greši*“ (J.8,1I)

U velikoj meri je među istoričarima ostalo sporno pitanje: šta je zapravo bio glavni razlog radi koga je Konstantin odlučio da u proleće 313. godine izdaju zajednički „*Edikt o religijskoj slobodi*“, kojim se hrišćanstvo proglašava kao potpuno ravnopravno sa ostalim religijama. Da li je možda bila namera cara da vešto koristi crkvu za interese države, pošto je već bezbroj puta potvrđeno da je ništa nije moglo pokoriti, pa čak ni nikakav oblik organizovanog progonstva? Ili se Konstantinu možda dogodila neka unutrašnja promena, pa je uzverovao u Hrista? Poznato je da je vladar primio krštenje tek nekoliko godina kasnije, takoreći već na samrtničkoj postelji. Sama ta činjenica ne mora nikoga da posebno zabrinjava, pošto se već u tom vremenu sam čin krštavanja češće odlagao za što kasnije vreme života. Razlozi su bili u tome što se samom krštavanju do te mere pripisivalo posebno mehaničko dejstvo, tako da su mnogi vernici odlagali krštenje za najkasnije vreme pre smrti, kako bi bili „očišćeni“ od što većeg broja greha.

[1] Pod istoimenim naslovom, članak je objavljen u *Glasu jevanđelja*, broj *januar- februar 2013* str 16-19. Na osnovu pouzdanih istorijskih izvora priredio Martin Hovan. Tekst je prenet uz dopuštenje autora.

Kada je reč o **Konstantinu Velikom**, verovatno imaju pravo i jedni i drugi. Nema sumnje da je Konstantin stvarno uzverovao da je Hristov Bog jači od svih drugih božanstava. Do tog stepena je on stvarno postao hrišćanin. No, to ipak ne isključuje mogućnost da se rukovodio pri donošenju tako značajne odluke i sa određenim interesima države bar toliko, koliko je to bio slučaj i kod njegovih prethodnika. Razumljivo je i značajno što je nastojao da pridobije Hristovu blagonaklonost i pomoć i za državu kojoj bi hrišćani mogli da pomognu svojim molitvama kao i drugom samo njima svojstvenom službom. Sve je to moglo da bude motiv, te je odlučio da i hrišćani treba da uživaju sva'prava i slobodu poput mnogih drugih religija u imperiji.

3) „*I odmah ga Duh izvede u pustinju*“ (Mk. 1,12)

Konstantin Veliki je ubrzo postao samovladari na razne načine je podsticao crkvu tako da je još za vreme njegove vladavine poprimila osobine državne crkve. Bila je to iznenađujuća promena od strane države. Upravo radi svega pomenutog, nemojmo se baviti samo time čime se sve rukovodio u celom procesu samo Konstantin, veći i time, čime se sve rukovodila crkva, kada se tako brzo promenila iz položaja kao izdvojene od države, u ujedinjenu crkvu sa državom, odnosno u velikoj meri predanoj državi i njenoj službi. Sigurno da je to bio u određenom smislu „oporavak“ posle 3 veka teških progonstava koje je crkva pretrpela. Moguće da je crkvi u velikoj meri odgovarao Konstantin svojim vrlinama i kvalitetom kao državnik? Moguće je da je i sama crkva otkrila da je upravo kroz nastale promene dobila veliku mogućnost da svojom službom doprinese stvaranju dobrog osnova za javni život svih naroda imperije? Pa zar nije narod Novog zaveta direktan naslednik Božjeg naroda Starog zaveta? Zar Mojsije nije bio vođa naroda kao i kraljevi: David, Solomun, Jehu, Ezehija, Jozije i drugi, kao postavljeni vladari upravo radi toga, da vode narod prema Božjoj volji? Zar reč Božja ne sadrži jasne zakone i za državu? Da li Reč Božja ne govori dovoljno jasno da su pravda, nepodmitljivost, iskrenost, jedino moguće i jasne pretpostavke koje jednako obavezuju sve koji stoje u službi javnog ili političkog života naroda? Zar Solomun nije primer uglednog kralja, mudrog sudije i graditelja hrama? Zar Jozije nije ugled duhovnog obnovitelja crkve?

Ipak, postoj i veliki broj primera i pozitivnog podsticaja za pravilno razumevanje odnosa i uloge crkve prema narodu i državi. Svaka vlast i vlada može da pravilno i korisno ispuni povereni zadatak samo tada kada se podredi „Kralju kraljeva i Gospodu svih gospodara“, Isusu Hristu!

II 1.150. GODIŠNJICA SLOVENSKIH MISIONARA KONSTANTINA I METODIJA

1) Svedoci Hristovi - vesnici jevanđelja među zapadnim Slovenima.

Jevanđelje, a time i hrišćanstvo je došlo među slovenska plemena, a time i među kasnije formirane narode sa dva pravca; prvo sa Zapada, a onda i sa Istoka. Zapadni Koruški Sloveni (kasnije Slovenci), Česi, Slovaci i Hrvati bili su već od samog početka 9. veka pod uplivom hrišćanstva u najvećoj meri od strane Germana. Tako su već od 820. godine građene Rimokatoličke crkve. Na području Moravske (sada Češke i Slovačke) vladali su knezovi, koji su i sami primili hrišćanstvo: **Knez Privina**, **Knez Mojmir** i **Knez Rastislav** (846 - 870. g.), koji se posebno zalagao za opšte prosvetiteljstvo slovenskih naroda i nastojao je da se oslobodi snažnog germanskog uticaja. Rastislav je molio Papu Nikolu I da mu pošalje misionare koji dobro vladaju slovenskim jezikom. Pošto njegovoj molbi nije bilo udovoljeno, istom se obratio na patrijarha u Carigradu, što je i ispunjeno. U to isto vreme je Papa Nikola I bio u velikom sporu sa **Patrijarhom Fotijem** u Carigradu, radi čega je došlo do nove šizme 867. g. (prva je bila 484. g.). Potpuno je razumljivo što je u Carigradu sa zadovoljstvom prihvaćen poziv iz Morave, koji je i potvrđen kao ispravan i koristan za mnoge slovenske narode.

Patrijarh Fotije je izabrao **dva rođena brata Konstantina i Metodija**, solunske Grke, koji su odrasli među mnogim Slovenima koji su živeli u, i oko Soluna. Tako da su oni veoma dobro poznavali Slovenski jezik koji je u to vreme bio u velikoj meri svima zajednički. Uz sve to su oba brata posedovala veliko znanje i misijsko iskustvo.

2) *Na prvom mestu Carstvo Božije!*

I pored toga što su posedovali sve preduslove za visoke položaje u državnim poslovima, ipak su pošli da najpre propovedaju **Hazarima**, na području današnje Ukrajine, gde su uspešno izvršili službu. Oba brata su nameravala da idu još dalje, sve do najudaljenijih krajeva tadašnjeg sveta. Uvek su bili potpuno spremni i sa jasnim ciljevima. Visoko obrazovan Konstantin je prema grčkoj abecedi i prema pismu istočnih jezika napisao pismo koje odgovara Slovenskim jezicima. Bilo je to pismo tzv. „*glagolica*“, odnosno prethodnica „*ćirilici*“ (ili kirilice po Kirilu) , koje je usvojeno kao **pismo Srba**, **Bugara** i **Rusa**. Braća su istovremeno i preveli neke delove jevanđelja na slovenski jezik i napisali novim pismom. Oni su na tom jeziku učili, propovedali i vodili bogosluženja (liturgiju). Bili su to plemeniti ljudi i potpuno posvećeni svom delu. Oni su brižljivo odgajali i obrazovali svoje đake od kojih su mnogi odgovorno preuzimali i vršili zadatke za vreme i posle njih ...

Međutim, rad ovih misionara i apostola Slovena je dolazio sve više u raskorak sa interesima Rima i Germana. Sa pomenutih stanovišta, misijski i obrazovni rad se posmatrao pretežno sa političkog stanovišta. Papa je hteo da bude siguran da su oba brata „pravoverna“, ukoliko bi to bili prema njegovoj oceni, tada bi rado iskoristio njihov trud i sposobnost u korist većeg upliva Rima na Slovene. Nemci su opet smatrali Moravu kao svoju oblast u kojoj su želeli da u potpunosti i u svemu odlučuju. I tako su oba brata pošla u Rim da referišu o svojoj veri i o svom radu. Ovde je Konstantin dobio ime **Kyrillos**, stoga **Ćiril**, i ostao u Rimu u manastiru gde je umro, kako se smatra 869. godine. **Metodije** je bio hirotonisan (rukopoložen) za arhiepiskopa za Moravu i za **Kocelevu Panoniju** (oblast oko Balatonskog jezera) sa zadatkom da tamo nastavi rad na organizovanju crkve.

3) *Hrišćanstvo među južnim Slovenima*

Pogledajmo sada misijsku delatnost solunske braće među južnim Slovenima, pre svega Bugara, kojima su najpre doneli blagoslov Jevanđelja. Oni su primili hrišćanstvo u isto vreme kao i Moravljani (god. 863). U to vreme je došlo i do sukoba između Rima i Carigrada, u kome je Istočna crkva izašla kao pobednica. Prvi hrišćanski knez je bio bugarski **Knez Boris**. Posle njega je vladao moćan **Car Simeon** (893 - 927. g.). To što je slovenska literatura posle Kirila i Metodija svoje prve zastupnike dobila u Bugarskoj crkvi dolazi otuda, što su Metodijevi učenici posle njegove smrti (885. g.) bili izgnani iz Moravske i našli su utočište u Bugarskoj a kasnije i u samom Caru Simeonu. Bugarska crkva slavi i danas „slovenske apostole“ i njihovih pet učenika: **Klimenta**, **Gorazda**, **Nauma**, **Anđelara** i **Savu**, pod zajedničkim imenom „sedmočiselnika“.

Ta književnost koju su osnovali učenici slovenskih apostola u Bugarskoj nije u pravom smislu ni bugarska, kao ni makedonska, srpska ili hrvatska, tako ni panonska, već *stara crkvenoslovenska*, ili tačnije „*južnoslovenska*“, jednako zajednička Bugarima, Srbima i Hrvatima. Bugarska država je prolazila kroz teške krize i promene. Oni su češće gubili samostalnost posle ratova sa Grcima. Ali u svim krizama ih je održavala „Istočna (Pravoslavna) crkva“, kao i zajednička književnost u narodnoj i verskoj svesti, čak i u najtežim političkim prilikama.

Slično je bilo i sa Srbima. Sa namerom da ih pridobije, Rim se borio sa Carigradom. Ali pošto su se Hrvati potpuno opredelili za Rim, Srbi su se opredelili za Pravoslavlje. U 13. veku, upravo u vreme ostvarenja političke samostalnosti i jedinstva, ostvarili su i potpunu crkvenu organizaciju, red i arhiepiskopiju.

Ali ni takav stepen verskog zajedništva nije rezultirao potpunom saglasnošću Srba, Bugara i Grka, čak ni tada, kada je celo Balkansko poluostrvo (u 14. i 15. veku) podleglo

Osmanlijskom carstvu, koje je pridobilo mnoge hrišćane za svoju religiju. Pravoslavne crkve su i dalje ostale podeljene po nacionalnoj osnovi po kojoj su se i dalje sukobljavali. Ovo se posebno odnosi na Bugare i Grke; Bugari su se borili da sačuvaju svoje vernike, pri čemu su okrivljavali Grke da vrše asimilaciju. Na taj način su crkve još više produbljavale nerazumevanje i neprijateljstvo iako su pored svega smatrale da služe za dobro svojim narodima.

Mark Gjokaj[1]

Prilog kulturno istorijskom značaju crkve Svetog M'hila

Kratak rezime: Lokalitet „crkva Svetog M'hila"(Svetog Mihaila) u blizini Podgorice je među (naj)starim hrišćanskim lokalitetima današnje Crne Gore. Ima jakih indicija da datira od doba vladavine Konstantina Velikog, što korespondira sa Ediktom „o zabrani progona hrišćana". No, zbog niza događaja i zbivanja tokom istorijskih smjena i promjena sve do danas aktuelnih zbivanja, ovaj lokalitet može biti i/ili jeste važan element kulturno-istorijskih i ekumenskih odnosa na Balkanu.

Ključne reči: *ekumenizam, hrišćanstvo u Crnoj Gori, Konstantin Veliki, Stefan Nemanja, (Nad)vojvoda Grude, nenasilni dijalog, međureligijski dijalog.*

Uvod

Jedan od osnovnih zadataka ovog kulturno-istorijskog priloga Ekumenskom zborniku EHO jeste poticati istorijsko saznanje i proučavanje, te unaprijediti javno razumijevanje „postojanost i stvarnost", ali takođe u slučaju rasprava i polemika, istraživanjem doprinijeti i poticati uvođenje savršenijih saznanja i nenasilnih rešavanja konflikata, te dopunjavati istorijske praznine, u funkciji novih politika razvoja i kulture, koje shodno okolnostima, ali i savremenim europskim trendovima, mogu uticati na upoznavanje sa značajem starog hrišćanskog entiteta „crkva Sv. Mhila" u Dinoši blizu Podgorice.

Opravdano, ili neopravdano, Mjesna zajednica Dinoša je aprila mjeseca 2012. godine, na osnovu zahtjeva-peticije koju je potpisalo 300 osoba muslimanske vjeroispovijesti i možda samo par osoba katoličke vjeroispovijesti, donijela odluku „*vezano za pitanje ograničenih prava u groblja crkve Svetog M'hila (Mihaila)*". Po toj odluci, organizovanje saučešća ili sahrane mogu koristiti samo mještani („građani") iz užeg mjesta/ali ne mogu i drugi iz šireg dijela, ili oni koji gravitiraju toj MZ. Odnosno, pravo ima i bratstvo Gjokaj - Đokaj (organak Đeka-katolici), koji su prije 250-300 godina živjeli u Dinoši.[2] Obrazloženje je da prolaz i okupljanja ometaju rad škole, izgradnju predviđenih potrebnih objekata, itd. Po vjerskoj strukturi do kraja 20 vijeka (ne računajući najnovija kretanja, pomjeranja i promjene u strukturi stanovništva) Malesija je dio CG sa većinskim hrišćanskim stanovništvom. Odnosno, Dinoša je kao etnos i istoimena MZ, drugi plemenski centar Grude, pored Tuzi, glavnog centra Malesije.[3] Lokacija gdje su groblja Svetog Mhila je u središnjem dijelu Dinoše. Sa stanovišta vjerske strukture u ovom mjestu, islamsko stanovništvo je u apsolutnoj većini, što važi i za trenutne funkcionere lokalne samouprave ovog naselja-sela, ali ne i za većinsko stanovništvo u široj regiji. Prema predanju, prostor oko lokaliteta crkve Svetog Mhila je crkveni posjed koji je u narodu nazvan „Ljugu i fratit"- Fratrova dolina, lug do rijeke Cijevne. Taj prostor se prostire prema jugu (800m), a obuhvata i mjesto gdje je odnedavno (bila) predviđena izgradnja Doma omladine i gdje se danas nalazi osnovna škola „29 novembar".

Za dobre međuvjerske odnose potrebne su uzajamne, ali i nove rekonstrukcije

Sveukupna stvarnost ne mora da bude onakva bude kako ja prikazujem, ali neka moj doprinos istoj bude slika kakvu je ja poznajem, koja je nastala kao plod razvoja dobrih

[1] Autor je ekonomista, spec. politikolog, magistrant. Stekao pravo „doktoranda" na savremenu istoriju, odnosno na ekonomiju.

[2] Dinoša je naše staro ognjište, dvorište, mlin, crkva, groblja, vinograd-Đurov, itd. Prije više od 250-300 godina veći dio bratstva Đokaj, uključujući i naš organak, sišli su niže za 2-3km u Gornji i Donji Milješ), ali i dalje bili sastavni dio, i poglavari Dinoše. To je period koji se poklapa sa postepenom islamizacijom, kada je veći dio bratstva postepeno prihvatio islam, izuzev organak Đeka, sa ognjištem u Gornji Milješ (danas oko 30 domaćinstva, od kojih polovina po svijetu), zadržao i očuvao hrišćanstvo. Teritorijalnim i lokalnim (re)organizacijama tokom socijalizma stvorena je MZ Milješ, a to je svega razdaljina, vazdušne linije 1 km između Gornjeg Milješa i crkve Svetog Mhila.

[3] *Malesia e Madhe* je etnoregija. Drugi nazivi su - *Malesija, Brđani, Malisori, Sedam gora*.

međuvjerskih odnosa do danas (ili barem do zadnjih 10-15 godina). Naravno, u obzir moraju da se uzmu argumenti na osnovu izvora, saznanja, tradicije, iskustva i intelektualnog rezona, i nadalje, da se ostavi isto toliko prostora jednom nezavisnom činiocu muslimanske vjeroispovijesti – intelektualcu ali i aktivnom političaru užeg ili regionalnog značaja i sudionicima mirovnih procesa – da dopuni onu drugu polovinu, odnosno sadržaje i događaje njegove kulture, ali pod uslovom da se bavi „pozitivnim ili negativnim" uticajem jedine medrese u CG. Nerado se bavim ovim pitanjima, ali problem postoji u širem obliku. Publicistkinja Rudina Goga iz Tirane je u svojoj knjizi napisanoj povodom 100 godina nezavisnosti Albanije (2012), objavila intervju sa liderom A. Džaferi (iz Skoplja) kome je postavila pitanje, „*zašto su u zadnje vrijeme Albanci okrenuti vjeri?*" Ja bih prafrazirao ovo pitanje ovako, „*zašto se bježi od umne rasprave o svim oblicima vezanim za vjeru?*"

Zabrana prijema saučešća kod groblja crkve Sv. M'hila u mjestu Dinoša, opština Podgorica stanovnicima katoličke pripadnosti koji nemaju mjesto boravka u Dinoši, postalo je poprište razdora i narastanja tenzija, pogotovo 22-24. marta 2013. Ponavljam, „zabrana" od strane MZ kao prilaz ovom problemu može se opravdati na 100 načina, ali se takođe može diskvalifikovati na 100 načina. Odnosno, moguće je da je ovakav pristup komponovan kako bi se opravdao odloženi „status" opštine specifičnog područja, ali kao takav on nema snage da pomogne održivi razvoj samostalne lokalne uprave, a taj status je bio isti i prije 130 godina. Bez obzira na sve, bar za sada, odgovor na rastuće tenzije u prvom redu određuje vjerska pripadnost, zatim interesne grupe i politika, što se poklapa sa stvorenim oblikom hijerarhijske moći u vladinim i provladinim institucijama i institucijama informisanja, u odnosu na nas. [4]

Sredstva informisanja u CG su prilično objektivno prenijeli spomenute nemile događaje, a najmanje provladini mediji „Pobjeda" i TVCG, mada nisam uspio ispratiti sve nacionalne i regionalne medijske izvještaje. Međutim, treba raditi na terenu, odnosno na dubini problema, u čemu se potpuno slažem sa poznatim CG analitičarem, Draškom Đuranovićem (politikologom), naime, da dešavanja ukazuju na složeni društveni problem, složeniji od dnevne politike, i da ona nijesu tek plod ideoloških manipulacija vlasti niti neka fantazma korišćena za banalnu političku zloupotrebu. Religijske podjele u Malesiji i CG su surova realnost i ne smiju ostati da vise u vazduhu: svako odgađanje ili pokušaj okretanja glave od problema je stvaranje većeg problema[5]. Vjerojatno se ovih godina taložio oblik kumuliranog neznanja „nedostatka šire kulture" koja je neophodna u mješovitim sredinama, počev od nedostatka istorijskog saznanja o drugoj kulturi, ili nedostatka saznanja o genezi stvorenih odnosa, itd. Međutim, u slučaju Balkana, sa stanovišta vremenskog upoređenja, očite su razlike: hrišćanska kultura je legitimna već 1700 godina, dok islamska počinje prije 400-500 godina i njeni objekti su izgrađeni na temeljima hrišćanskih crkava i imanja.

Predmetni lokalitet, vezano za prava na svojinu, u prvom redu je nasledno pravo bratstva Đokaj, a kao istorijska znamenitost, takođe je jedan od najstarijih hrišćanskih identiteta CG, koji datira iz doba (nakon) vladanja Konstantina I (306-337), kreatora Milanskog edikta. Bez obzira da li vjerska struktura čitavog mjesnog stanovništva u kulturno-istorijskom smislu potpuno korespondira s njim ili potpuno odudara od njega, značaj i lokalitet crkve sv M`hila (Mihaila) ipak prevazilazi okvire lokalne nadležnosti.

Do savremene tranzicije u Malesiji tradicionalno je funkcionisalo Mirovno vijeće, sačinjeno od „nepismenih i pismenih" predstavnika izabranih porodica i ono se odlikovalo dugom mirovnom tradicijom (poštenjem, mirnim suživotom, uzajamnom pomoći, ustupanju, moralom…). Stoga je dobro da sada postavljamo neka uporedna pitanja za sve nas,

[4] Ostavljamo po strani da neko pored redovnog ima još koje radno mjesto; nisi predložen u komisiji za povraćaj zemljišta, u MZ na popisu poljoprivrednih domaćinstava, odnosno na popisu stanovništva ne mogu biti instruktor, doveden iz druge MZ, ni profesionalno i bez VSS; niti do izražaja kritika.; takođe razni oblici restruktuiranja, ako bih kritikovao, ili suprostavio daju ti epitet,,on se bavi istorijom", protiv sistema, nekom bi rekli nije normalan...

[5] Crnogoski informativni portal Analitika: http://www.portalanalitika.me/drustvo/tema/95080-zato-ute-vjerski-lideri-i-nacionalni-bardovi.html strani pristupljeno 25. Aprila 2013.

uključujući albanskim intelektualnim i vjerskim liderima. Po istorijskom, da li se znaju crkveni lokaliteti i njihova površinska svojina, i da li oni imaju ili nemaju kulturno istorijski značaj? Da li su crkve i džamije tokom prošlih vjekova imale obrazovni značaj u smislu opismenjavanja? Ako su poremećeni odnosi, a potvrdno i sigurno treba priznati, da li postoji želja tražiti uzroke za uspostavu skladnih odnosa?

Lokalitet crkva Sv. M'hila datira od doba Milanskog edikta

1. Beogradski univerzitetski profesor Đuro Šušnjić, citirajući političkog filozofa Karla Ginzburga kaže „*Pobjeda pisane kulture nad usmenom kulturom, bila je prije svega, pobjeda apstrakcije nad empirijom*“[6].On (Šušnjić), kaže ako to i čini (ostavlja tragove), oni su otisnuti u nekom drugom materijalu! Ako istoričar uspe da rekonstruiše i ovu drugu stranu života, onda se može nadati da ništa što se stvarno dogodilo nije otišlo u zaborav. Ako je igdje sačuvano predanje, onda su to sačuvali „brđani“. Jeste da su (smo) ostali nepromjenjeni „konzervativni“ tokom vjekova, ali njemački kulturolog Majer (Th.Mayer) bi rekao da smo mi ipak ostali dio Evropskog kulturnog identiteta. Parafrazirajući američkog filozofa 20 vijeka Vila Djuranta, navodim sledeće: ponovo nam je mašta preslabih krila da bi nas dovoljno visoko uzdigla kako bi smo mogli sagledati celu sliku istorije; ne možemo zamisliti datume i događaje i dugotrajna razdoblja neznanja, nemoći i straha koja su vezana za predmetni lokalitet. Pored dijela pisane istorije, ali i dijela propuštene istorije zbog nezabilježenih događaja, tokom vijekova, dostojanstveni tj konzervativni brđani su svoja teškom mukom sastavljena predanja mogli prenositi samo usmeno, sa kolena na kolena. Ako bi jedna generacija nešto propustila, zaboravila, ili pogrešno shvatila, ostali (naredne generacije) bi se iznova morale penjati iscrpljujućim lestvicama znanja vijekova. Zato čak i ako ne bi se imalo drugih izvora, moralo bi se uzeti u obzir predanje o crkvi sv Mhila koje je nastalo i opstalo tokom vijekova.

2. Predavač hrišćanske pedagogije na Katoličkom fakultetu u Skadru, Noš Đoljaj, koji inače služi u katoličkoj crkvi u Podgorici smatra da je lokacija Sveti M'hil hrišćanski toponim, a Dinoša je mikrotoponim… Crkva u brdskom dijela Grude nazvana „Grudska crkva“ je stara crkva, a crkva Sv.Mhila je najstarija ne samo u Grudi kao etnosu, nego i Malesiji .[7] Imajući za osnov njega i pokojnog fra. Maljevića (doktora Istorije hrišćanstva), predmetni crkveni lokalitet datira još u doba ranog hrišćanstva,odnosno u IV-V vijek.

3. Lokalitet „crkva Svetog Mihaila“ u mjestu Dinoša, može da se vezuje, ili korespondira sa najvažnijim razdobljima i događajima u stvaranju, prihvatanju –širenju hrišćanske kulture i identiteta. Potencijalnu korisnost nove religije, ali i nove „ere hrišćanstva“ najavio je 30. aprila 313. godine Milanski edikt koji je ozakonio ravnopravnost hrišćanstva sa ostalim religijama. Hrišćanstvo se tada ubrzo prihvatilo i postalo je i zvanična državna religija u Rimskom carstvu, znači i Balkanu. Drugo, ovaj akt, zakon o vjerskoj toleranciji, akt o zabrani progona hrišćana, donijet je u doba vladavine (306-337) Konstantina Velikog, ili Konstantina I (Flavius Valerius Aurelius Constantinus), odnosno 53. po redu Rimskog imperatora, koga mnogi nazivaju i 13 apostolom. Ova godina je jubilarna „godina vjere“ i u Malesiji, a važan kulturno istorijski događaj u Srbiji je „1700 godina Milanskog edikta“ gdje se glavna manifestacija vezuje za rodno mjesto cara Konstantina, grad Niš (antički Nais).

3. U IV vijeku na Nikejskom koncilu 325. godine, gdje su učestvovale i biskupije Ilirika, današnje Sremske Mitrovice, Sofije, Skopja, plus Marcinus i Bud, itd, tadašnji Papa Veliki Grigor sugerira svom sekretaru da riješi složeno i delikatno pitanje, problem vezan za Dukljansku biskupiju.[8]

---

[6] Sir i crvi, Kozmos jednog mlinara iz 16 stoljeća, GZH, Zagreb.

[7] Grudska crkva, Misa, Dan Uskrsa 2011.

[8] Monografija, „Ćošak Ilirije-Albanci u Crnoj Gori“, str. 10, 106, 160 i 178. Autori monografije su: Ljucaj Lj, (2001), Zatrijabač „Ilirikum“, Podgorica,str.164-165; Kraja, M., Krvna osvjeta kod Albanaca,Tirana; Gjokaj,L „Restauracija spomen groba B.K.„POLIS", Podgorica 1998; Vujošević, dr.N. (2012), „220 godina tradicije pomirenja“, maj 2012; Radusinović, P. „Zetska ravnica", Podgorica (1991); Gjuravčaj, P. ‚Malesija, Podgorica; Lulgjuraj,S.,Malesia"(2012). U ovoj publikaciji koja je velikog formata i ima preko 300 strana, od 7 velikih slika, gdje je uvrstana i katedrala sv Trifuna-Kotor, nalazi se i spomen grob našeg pra-pradjeda. Po pisanoj

4. Prema istoričarima tvorac vladarske dinastije Nemanjića, koja je vladala (1217-1371) je Stevan Nemanja (Nemanja Zavidov), koji je kršten u jednoj od katoličkih crkava u blizini Podgorice (Ribnice).[9] Pored usmenih izvora u prilog krštenja Velikog župnika i državnika u lokalitetu crkve Svetog Mhila navodimo sledeće izvore:

a) Stefan Prvovjenčani (Nemanja), sin provincijskog princa Zavida je rođen prije 900 godina (1113/1114 godine) u Ribnici /Podgorici/, koja je udaljena 6 km od predmetnog lokaliteta. A preko (ispod) tog prostora ,imajući za izvor rijeku Cijevnu, prolazio je podzemni vodovod (prečnik visine 1,5m) koji je vodom za piće snabdijevao Duklju (Podgorica, Ribnicu), nazvanu po popu Dukljanu.

b) Poznato je da u Duklji toga vremena katolički uticaj bio vrlo jak, ili je preovladavao, tako da budući srpski državnik i svetac Nemanja *„po volji božjoj udostoji da u hramu tom primi i latinsko krštenje-Stefan Prvovjenčani*“.[10]

c) Arhitekta, Olivera Žunjić, direktorica Arhitektonskog instituta Titograd (1974 godine), takođe je pretpostavljala da je u jednoj od crkava koje su gravitirale lokalitetu, crkvi Svetog Mhila, kršten Stevan Nemanja (rođen 1113-1114). Nadalje, kako je on 1186.g. osvojio više primorskih gradova današnje Crne Gore i „pomogao i u izgradnji i finansiranju hrišćanskih objekata u Duklji i Baru“[11], da se pretpostaviti da je namjenski /nenamjenski finansirao i svoju „*krštenu crkvu*“, čemu dodajemo i to što je za života ostao katolik ...[12]

5. U razdoblju podjele hrišćanstva, Benediktinski red je služio kao most zbližavanja, spoj između podijeljenih kulturnih ritmova. A kako su djelovali uzduž Jadrana, oni su u tom crkvenom lokalitetu u XII-XIII vijeku imali svoje stanište. Njihov samostan se nalazio oko 1 km sjevero-zapadno od današnje lokacije, crkve Sv. M'hila. U doba XVI-XVII vijeka u Malesiji se izgrađuju niz katoličkih vjerskih objekata, a pretpostavka je da je u to doba nastalo i današnje zdanje crkve Sv. M'hila (svetog Mihajla), uz opasku da usmena tradicija brđana govori da u toj lokaciji, koja gravitira u prečniku 1km, stoje hrišćanski sabori, ili temelji 7 starih crkava, (za 4 mjesta znam i ja).

6. Fratar (dom) Đoljaj, upućuje na izvore, odnosno dolazak Gvaltera je potvrda da je u pitanju stari Balkanski lokalitet. Gvalter je obilazio i zabilježio, da od 1247 godine u prostoru lokaliteta Svetog Mhila *vlada i kraljuje abacia San Mehilla* (Guallterius abbas, De santo Michaelle de Reteza).[13]

7. Izgradnja džamije na temeljima crkve, ili u blizini stare crkve (o tome je prije više godina pisao ,,Polis“ iz Podgorice). Izgradnja nove crkve nazvana je „*Kisha e Shen Mehillit*“, 1641 godine, u razdaljini 800m od džamije. Odnosno današnja postojeća crkva-kapela je izgrađena na ulazu u groblja.

8. U nastavku,u nekoj središnjoj razdaljini od crkve, nalaze se groblja naših predaka, u „rezbarenoj skulpturi“ formi kamenih stubića, uključujući i zajedničke pretke (XVII-XVIII vijek), koji su primili muhamedanstvo, a danas se sahranjuju u muslimanskim grobljima. Od XVIII vijeka orijentaciono se zna čiji je grob, takođe i razdoblje procesa islamizacije u Grudi i Malesiji.

---

tradiciji, on je bio vojvoda bratstva Gjokaj i Dinoše, ali takođe i prvi plemeski vojvoda Grude, odnosno (nad)vojvoda (Grude). Njegov spomen krst (1881godine) je jedno od centralnih, vidljivih hrišćanskih obilježja groblja i Malesije.

[9] Nemanja, vladar,kralj srednjovjekovne Raške u razdoblju 1217-1228. Nemanja je, između ostalog ,otac: Dukljanskog (Zetskog) kralja Vukana (od 1195) koja je bila do ujedinjenja sa Raškom samostalna; i Stefana, nasljednika Raške države; i Rastka - Svetog Save, srpskog državnika i prosvjetitelja evropskih dimenzija. Sava je kao kult u narodu Malesije, svi znaju i pominju Savin dan, kao središnji period zime.

[10] Ljetopis popa Dukljanina/Fajfrić,Ž. “Sveta loza S.Nemanje“.

[11] John V.A.Fine, The late Medieval Balkans.

[12] Catholic Encyclopedia, Serbia/Serbia;Tomanić, M.

[13] Thalloczy „Acta albanica“ ,I, 56; Marković-Dukljansko-barska metropolija, str.105; Stipčević „Bogoslovska smotra 1930“, str.321

9. Kao što smo rekli, do XIX vijeka može se pretpostaviti, koji i čiji je grob, a za XIX vijek se zna. Odnosno u drugoj polovini XIX vijeka u Malesiji, odnosno u Grudi u brdskom dijelu u Prifte (franjevački toponim) u „Grudskoj crkvi“ je služio sveštenik koji je bio zadužen još i za za hrišćansko stanovništvo u dijelu ravnice. U narodu je poznat po imenu fra Miraš, inače franjevac iz Italije, Teodosimo de Parma, a u Malesiji je služio 40 godina.

10. Savremeni kulturolog Gati (Gatti,E.) bi rekao da se u grobljima Svetog Mhila, nalaze „ilirske tume“.[14] U središnjem dijelu groblja našeg bratsva,nalazi se stara spomen kamen ploča, našeg pra-pradjeda, jednog od najistaknutijih prvaka Malesije, otrovanog u centru u Tuzima. U to doba je protjerano (internirano) u Daire Bekir (u Aziji), još 12 prvaka iz Malesije, uključujući i barjaktara Grude. U spomen krstu, fra Teodosimo de Parma je 1881, između ostalog pisao „*ADOM (pomirio krvne osvjete) Baco Kurti (Gjokaj), vojvoda Grude. Bog ga blagoslovio*.“[15]

11. Takođe u lokalitetu crkve Sv M'hila do 1912 godine ima sahranjenih i stanovnika iz Orahova - Kuča. Prema predanju to su Milići i Vujoševići.

12. U hroničnom prikazu, spomenućemo više zbivanja i događanja i iz XX vijeka: lomljenje krsta 1935-40 godine (ljudski, prirodni faktor?); zatim sredinom druge polovine veka, pobune, zatim od strane mještana Dinoše - dato pravo da se proširi groblje, koliko nam je dovoljno (oko 1975-1980.g.); formiran odbor-početak izgradnje kapele, prijave da se gradi crkva, zabrana izgradnje od opštinskih struktura, žalba vlasnika groblja republičkom zavodu (jun 1988.), prepiranja-sastančenja, zatim, dobijena dozvola od MZ. Slijedi doba pluralizma, i izgradnja grobnica bez reda, ili „preprodaja“ grobnih mjesta. Pa postavljanje temelja Doma omladine pored groblja, i Doma zdravlja, pa i lomljenje stakla na kapeli prošlih godina. Od početka 2012, sastanci - odluke i ponovne peticije MZ Dinoše, odnosno zabrane u januaru mjesecu, izoravanje puta i suprotstavljanje prilazu groblja marta 2013. Imajući za obavezu, a uže gledano u svojinskom smislu ta lokacija pripada našem (mom) bratstvu, 21. januara smo izdali Saopštenje za javnost od 5 tačaka, a od 29. januara u pismenoj formi zahtjevali i prijem kod prvih čelnika opštine Podgorica, međutim zahtjeve i pojašnjenja za značaj crkve Sv Mehila ima od iseljenika iz SAD-Njujorka, Kanade, Francuske.

13. Februara 2009.g. na TV emisiji Mozaik, izneo sam usmeni prigovor glavnom i odgovornom uredniku programa na albanskom, iz razloga što je urednik (novinar) „Emisije o Dinoši“ (inače iz Dinoše), znanjem/neznanjem iskoristio poziciju da javno skrati istoriju vjerskih objekata, tako da ispadne da je džamija starija od crkve Sv Mhila, ostavljajući po strani usmenu tradiciju da se čak na temeljima crkve, ili od kamena srušene crkve gradila džamija, odnosno da su u Dinoši temelji 7 starih crkava.

Zaključak

Vezujući se za ranije citirano pitanje novinarke, spisateljice iz Tirane i dovodeći ga u vezu sa Malesijom, zaključujem da se uloga vjere ne može ignorisati:

1. Sadašnje promene u strukturi stanovništva koje traju 20 godina su učinile više štete i neprijatnosti nego za doba otomanske vladavine. Čitav svijet je znao i priznao da su sa stanovišta vjere, odnosi bili bratski, pogotovo su bili njegovani u okviru našeg bratstva, odnosno, nakon 5-6 kolena sastavljamo se u zajednički rodoslov, odnosno, genezu od Ilir plemena „Labeata i Dokleata“.

2. Narastajuće tenzije od 22-24 marta 2013. iz Dinoše su prenijete i u srednju školu u Tuzima. Ukratko, zabrana o održavanja saučešća kod Groblja crkve Shen Mehillit (Svetog Mihaila) otvara niz pitanja, ponavljanje starih/novih problema, sa užeg i šireg stanovišta. Ako savjesni ne bi dali odgovor, onda, ukoliko bi se koristila anketa kao metoda ispitivanja javnog mnjenja, katolici ispitanici bi potvrdno rekli da stvar (problem) zavisi od vjerske pripadnosti, dok bi muslimani osporavali, rekli bi da nije vjerske prirode.

[14] Gatti E., (1981), „Gli Ilyri“,Frama sud, str.110 i 178.

[15] Monografija, Ćošak Ilirije, str. 10; Gjokaj, M., (2010), „Malesia-prilog proučavanju zagorskih regija“. MZK, UNIZD, Zagora između stočarsko ratarske...procesa globalizacije i litorizacije", Zadar-Split, 2010, str.741-760.

mr Danijela Grujić[1]

Iskustvo Holokausta i verska tolerancija

Kratak rezime: Epohalni lom kojim se okončava moderna epoha, njena zagledanost u apstraktnu duhovnu unutrašnjost, odigrao se u mračnim iskustvima holokausta. Sva ta mesta: Dahau, Mathauzen, Buhenvald, Aušvic, Majdan, Treblinka, u Srbiji Sajmište, u Hrvatskoj Jasenovac, mesta su mučke sudbine obezličene ličnosti, mesta su gde ljudi vape za vlastitom egzistencijom i konkretnim sadržajem svog života koji im je brutalno bio oduzet. Taj bol koji i danas osećamo pri susretu sa tragedijom holokausta upravo nas navodi na samo jedan put: da svakog, baš svakog, prihvatimo u njegovoj autentičnosti, u njegovoj autentičnoj ličnosti i svim odnosima u koje slobodno stupa, ma koliko se i ma u čemu se razlikovao od nas. Iako se holokaust odnosi prvenstveno na nacistički genocid sproveden nad jevrejskom zajednicom u Evropi, on je uključivao i veliko stradanje Roma, Slovena i drugih, po oceni nacista, nepodobnih društvenih grupa. To je bilo i mesto rođenja savremene ideje verske tolerancije usmerene ka zainteresovanom i otvorenom upoznavanju, prihvatanju, poštovanju i priznanju verske različitosti.

Ključne reči: *holokaust, verska tolerancija, multikulturalnost, politika priznanja*

„…nesloga je veliko zlo ljudskog roda, a trpeljivost joj je jedini lek.“
Volter, Filozofski rečnik, str. 336.

Uvod

Civilizacijsko-istorijsko napredovanje u etabliranju, visokom vrednovanju i implementaciji verske tolerancije u modernom praktičkom životu započelo je svoj put od prvobitno afirmativnog srednjovekovnog stava prema netoleranciji, kada je „reći za nekog da je tolerantan značilo pripisati mu neodlučnost i popustljivost prema zlu.“[2] To je bilo vreme kada se trpeljivost osuđivala kao jeres i kada su se svi utrkivali da ponesu epitet netrpeljivosti. Čak i kasnije jednom udaren put ka verski tolerantnom svetu nije vodio ka njemu bez stranputica. Iz ovog ugla, pripremajući ovo predavanje u središtu mog intelektualnog interesa nalazio se odnos holokausta i moderne vrednosti verske tolerancije, kao i šire shvaćen odnos holokausta i ukupne moderne kulture i duhovnosti. Savremena gradnja verski tolerantnog sveta, prema mom shvatanju, ima suštinski odnos prema iskustvu holokausta. To što se mi uvek iznova vraćamo na temu holokausta ima svoje dublje razloge u poreklu naše novoizgrađene pravno-političke kulture i samoj konstituciji savremene epohe.

Kada se suočimo sa potresnim iskustvom holokausta, kažem iskustvom a ne nekom apstraktnom predstavom holokausta, u nama se razvija nekoliko paralelnih istovremenih dimenzija mučnog susreta sa nečovečnošću, neverovatnim srazmerama planiranja i organizovanog izvođenja monstruoznog zločina i naposletku slomom nosećih vrednosti do tada razvijene moderne pravno-političke kulture. Ti bolni prizori toliko živi u svesti preživelih stradalnika, njihovih porodica i potomaka, izuzetno su snažni, verujem, i u srcima svih ljudi humanističke orjentacije širom sveta. Oni su ponekad čak toliko snažni da proizvode prezir prema čovečanstvu sposobnom za tako nešto monstruozno i zlo u eri već razvijene civilizovanosti i kulture. Kao profesor filozofije i sama se zapitam imali smisla predano raditi na humanizaciji i prosvećivanju mladih. Kako je moguće da je u srcu Evrope nakon uzdignute filozofske kulture čovek tako nisko pao? Ako nešto pomračuje moć ljudskog uma onda je to zasigurno susret s mračnim iskustvom holokausta. Nema sumnje da su rane veoma duboke i da nas je iskustvo holokausta potpuno promenilo, ne samo jevrejsku zajednicu, nego i ceo svet. Usudiću se da tvrdim da su posledice bile čak i nesagledivo veće, da se epohalni princip moderne epohe princip ličnosti urušio u vlasitoj nemoći da praktički život čoveka dvadesetog veka organizuje primereno svom humanističkom sadržaju.

---

[1]Profesorica u gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj” u Novom Sadu. Kontakt: danigrujić@gmail.com
[2] I. Primorac, Predgovor, *O toleranciji*, str. 11.

Moderna vrednost verske tolerancije

Osnovni moderni pravno-politički princip obezbeđivanja slobode vere i savesti sastoji se u razdvajanju države i crkve. Takozvana laička država moderne epohe potisnula je verski identitet čoveka u sferu njegove privacije, što predstavlja jednu od uporišnih tačaka modernog praktičkog života. Ovako konstituisana verska tolerancija prvi put dobija priliku da izgradi jedan verski tolerantan svet – svet koji bi počivao na punoj realizaciji određenja slobode. Pravno-politička kultura moderne epohe, nastala delovanjem epohalnog principa ličnosti, gradi se na obezbeđivanju i poštovanju univerzalnih ljudskih prava čiji se korpus stalno uvećava. Za nju je od presudnog značaja uspostavljanje i razvoj pravne države, a ideja tolerancije se i savremenim misliocima danas nalazi u osnovnom krugu liberalnih ideja. Tako je tolerancija u Rolsovom određenju liberalne koncepcije pravde jedan od uslova realističnosti pojedinačnog razložno pravednog ustavnog demokratskog društva i društva razložno pravednih pristojnih naroda, koji počivaju na upotrebi javnog uma.[3] (Rols, 2003)

Verska tolerancija, prema tome, ulazi u krug temeljnih vrednosti i moderne i savremene političko-pravne kulture. Istorija rasprava o njenoj prirodi i značaju seže u same početke novovekovne filozofske kulture. Volter je, primera radi, želeći da ljude podstakne na samilost i blagost, u svojoj čuvenoj Raspravi o toleranciji ovako govorio o verskoj toleranciji: „Nije potrebna velika veština, niti naročita rečitost, da bi se dokazalo da hrišćani moraju da trpe jedni druge. Idem korak dalje i poručujem da je sve ljude potrebno posmatrati kao našu braću. Kako, Turčin moj brat? Jevrejin? Sijamac? Da, nesumnjivo; nismo li svi mi deca jednog oca i stvorenja istog Boga?“[4] Moderno pojmljena verska tolerancija svoj osnovni smisao gradila je na pojmu trpeljivosti, uzdržavanju od nasilnog ponašanja prema verski drugačijem. Njena tipična forma bila je geto – prostorno i kulturno izdvajanje verski različite manjinske zajednice.

Na jednom drugom mestu Volter, duboko ubeđen da je verska tolerancija prirodni zakon kaže: „Dakle, priroda s jedne strane progovara svojim blagim i dobročiniteljskim glasom, fanatizam – taj neprijatelj prirode – ispušta urlike; kada među ljudima nastupi mir, netrpeljivost kuje svoje oružje. O vi, narodni prvaci, koji ste Evropi podarili mir, odlučite se između miroljubivog i ratobornog duha!“[5] Kako je, pitamo se, odluka mogla pasti na ovu drugu stranu? Tako što sam princip moderne epohe u svojoj apstraktnoj nezainteresovanosti za sadržaj ličnosti može biti osnova i potpunog otuđivanja od njega samog. To znači da ako država zapostavlja kolektivne i individualne identitete svojih građana, vodeći se apstraktnim univerzalnim ljudskim pravima, nema temeljnog pravno-političkog razloga zašto bi se većinsko stanovništvo uzdržalo od maltretiranja i nasilja nad marginalizovanim manjinskim grupama stanovništva.

Ovu opasnost osetio je i izrazio, doduše još neodređeno, i Hegel u svojim Predavanjima o filozofiji religije. Polazeći od unutrašnje veze države i religije, Hegel smatra da je u modernom dobu istaknut specifičan interes njihove suprotnosti, te da je usled suprotnih principa religije i države, država bila prinuđena da potisne religiju iz javnog života. Jednostranost modernog života sastoji se u samo formalnom uređenju slobodnog prakstičkog sveta, gde je egzistencija celine postavljena samo u pravnoj formi. Drugu stranu čini sfera uverenja, sadržaj koji potpuno potisnut: „Obadve su strane, ubeđenje i ono formalno ustrojstvo, nerazdvojive i ne mogu se međusobno lišiti. Ali u novije vreme pojavila se jednsotranost da, na jednoj strani, ta konstitucija treba samu sebe da nosi, a ubeđenje, religija, savest, s druge strane, treba da budu postavljeni na stranu kao nevažni, time što se ništa ne tiče državnog uređenja koje ubeđenje i religiju individue ispovedaju.“[6] Naposletku, Hegel je ovu protivrečnost smatrao ključnim problemom svog doba, rekavši da ono od nje trpi.

---

[3] Vidi: DŽ. Rols, *Pravo naroda*, str. 30-33)
[4] Volter, *Rasprava o toleranciji*, str. 119.
[5] Volter, *Rasprava o toleranciji*, str. 130.
[6] Hegel, *Predavanja o filozofiji religije*, str. 194.

Iskustvo holokausta i epohalni lom

Dalje sazrevanje pre svega realnog medijuma pravno-političke kulture bilo je onemogućeno karakterom samog principa moderne epohe – principa ličnosti. Dubina njegovog apstraktnog ponora ispisana je najužasnijim prizorima holokausta. To je bila tačka realizacije zakonskog neprava, kristalizovanog u tipičnim stavovima: „Zapovest je zapovest“ i „Zakon je zakon“, koji su pravnu državu survali u njenu suprotnost – nepravnu državu. Upravo je moderni pravni pozitivizam otvorio vrata holokaustu, a nešto kasnije i vlastitoj propasti. U tom smislu je godinu dana nakon okončanja Drugog svetskog rata pisao i filozof prava Gustav Radbruh: „Ne smemo prevideti – upravo posle doživljaja tokom onih dvanaest godina – kakve strahovite opasnosti za pravnu sigurnost može nositi sa sobom pojam 'zakonskog neprava', poricanje pravne prirode pozitivnih zakona. Moramo se nadati da će takvo nepravo ostati neponovljiva zabluda i zabuna nemačkog naroda, ali za svaki mogući slučaj moramo se načelnim prevladavanjem pozitivizma, koji je obesnažio svaku odbrambenu sposobnost protiv zloupotrebe nacionalsocijalističkog zakonodavstva, naoružati protiv povratka takve države neprava.“[7]

Epohalni lom kojim se okončava moderna epoha, njena zagledanost u apstraktnu duhovnu unutrašnjost, odigrao se u mračnim iskustvima holokausta. Sva ta mesta: Dahau, Mathauzen, Buhenvald, Aušvic, Majdan, Treblinka, u Srbiji Sajmište, u Hrvatskoj Jasenovac, mesta su mučke sudbine modernog principa sada već u potpunosti obezličene ličnosti, mesta su gde ljudi vape za vlastitom egzistencijom i konkretnim sadržajem svog života koji im je brutalno bio oduzet. Taj bol koji i danas osećamo pri susretu sa tragedijom holokausta upravo nas navodi na samo jedan put: da svakog, baš svakog, prihvatimo u njegovoj autentičnosti, u njegovoj autentičnoj ličnosti i svim odnosima u koje slobodno stupa, ma koliko se i ma u čemu se razlikovao od nas. Iako se holokaust odnosi prvenstveno na nacistički genocid sproveden nad jevrejskom zajednicom u Evropi, on je uključivao i veliko stradanje Roma, Slovena i drugih, po oceni nacista, nepodobnih društvenih grupa. To je bilo i mesto rođenja savremene ideje verske tolerancije usmerene ka zainteresovanom i otvorenom upoznavanju, prihvatanju, poštovanju i priznanju verske različitosti.

Taj bol je bio i mesto rođenja metafizičke krivice o kojoj tako nadahnuto piše Karl Jaspers, takođe samo godinu dana nakon završetka Drugog svetskog rata. „Postoji solidarnost među ljudima kao pripadnicima ljudskog roda koja svakog čini suodgovornim za svaku krivdu i nepravednost u svetu, a posebno za zločine počinjene u njegovom prisustvu ili s njegovim znanjem. Ako ne uradim sve što je u mojoj moći da ih sprečim, i sam sam delom kriv. Ako nisam založio svoj život da sprečim ubistvo drugog, već sam stajao po strani, osećam se krivim na način koji nije ni pravno, ni politički, ni moralno adekvatno pojmljiv. To što još uvek živim nakon što se tako nešto dogodilo tišti me kao neizbrisiva krivica.“[8] Ta nova forma krivice, dotada strana čoveku, rodila se na nacističkim stratištima. Princip autentične ličnosti u svom priznanju autentičnosti svake konkretne ličnosti izdiže se do univerzalnog kosmopolitskog plana, predstavljajući opšti princip savremene epohe.

Koncept getoizirane zajednice kao osnove evropskog verski tolerantnog života bio je oboren iskustvom holokausta. U svom opisu tipične jevrejske zajedncie hrišćanske Evrope u poznom srednjem veku Majkl Volcer ističe da su njeni „članovi i u najboljem slučaju imali veoma nesiguran položaj u društvu, bili izloženi neprekidnom proganjanju i zlostavljanju...“[9] Tradicija geta, bazirana na izdvanjanju i izolaciji jevrejskog stanovništva uz obimne komunalne aktivnosti, datira još od XVI veka a dovršava se za vreme Drugog svetskog rata, kada su se Jevreji u getu borili za goli opstanak. Štaviše, smisao nacističkog geta bio je pružanje privremenog rešenja do „konačnog rešenja jevrejskog pitanja“. U osnovi, njegovu monstruoznu izopačenu formu predstavljali su koncentracioni logori. Kada sve to uzmemo u obzir, kao i celokupnu kulturu – što je savremenom čoveku potpuno neshvatljivo – koja

[7] G. Radbruh, Zakonsko nepravo i nadzakonsko pravo, *Filozofija prava*, str. 290.
[8] K. Jaspers, *Pitanje krivice*, str. 21-22.
[9] M. Volzer, Sigu*rnost i dobrobit*, Savremena politička filozofija, str. 426.

izrasta na verski netolerantnom tlu, dolazimo do paradoksa moderno poimane verske tolerancije. Ona se vlastitom formom pretvorila u svoju protivrečnost! Moralo se krenuti drugim putem, trebalo je izgraditi multikulturalni svet afirmisanih verskih uverenja i slobodno upražnjavanih verskih praksi.

Savremeni pojam verske tolerancije

Jedna od osnovnih savremenih vrednosti, nastala u samom središtu kategorijalne strukture savremenog praksisa, jeste tolerancija shvaćena kao puno uvažavanje i vrednovanje svih prirodnih i istorijski razvijenih različitosti među ljudima. I dok je Volter govorio: „...neka sve te male nijanse koje razlikuju atome nazvane ljudima, ne budu znaci mržnje i progona“[10], mi danas tražimo daleko više: neka to budu nijanse susreta i hermeneutičkog „stapanja horizonata“ naših kulturalnih različitosti. Vodeći se principom autentičnosti, savremeni filozof Čarls Tejlor ističe da naša premisa glasi: „uskraćivanje priznanja je forma ugnjetavanja“.[11] To ustvari znači da savremenog čoveka ne zadovoljava puka trpeljivost, već da on očekuje upoznavanje, prihvatanje, poštovanje i priznanje svog religijskog identiteta. On želi zajednički život, život u multiverskoj zajednici i zajedničko učešće u društevenom razvoju čiji temelj čini upravo verska tolerancija.

Savremena promocija verske tolerancije, dakle, počiva upravo na jednom aktivnom odnosu i prisustvu verskih zajednica u javnom društvenom životu. Time se multikulturalni koncept u potpunosti suprotstavio modernom konceptu getoizirane kulture. U samom njegovom središtu nalazi se politika priznanja, odnosno usmerenost ka političkom priznanju kolektivnih identiteta. Osnovni poligon borbe za savremeni slobodni svet predstavlja tako sfera manjinskih prava u multikulturalnim državama. Ključni motiv predstavlja spoljašnja zaštita manjinske grupe, njene egzistencije i autentičnog identiteta putem ograničavanja uticaja odluka šireg društva. Ova grupno-diferencirana prava, javljaju se kao korekcija univerzalnih ljudskih prava štiteći kolektivne identitete i sprečavajući njihovu realnu marginalizaciju. Princip multikulturalne pravde predstavlja, Kimlikinim rečima rečeno: „sloboda unutar manjinske grupe i jednakost između manjinske i većinske grupe.“[12]

Napuštanje moderne ideje verske tolerancije u pravno-političkom realitetu savremenog života posredovano je multikulturalnim politikama. Nova liberalno-demokratska rešenja kompleksnih pitanja kulturalnih razlika među ljudima okrenuta su javnom nastupu ugroženih društvenih grupa na planu njihove političke promocije i priznanja. Dotadašnja politika „namernog zanemarivanja“ kolektivnih identiteta od strane države pokazala se neefikasnom, te je postepeno napuštena tokom druge polovine dvadesetog veka. Taj proces pratila su i međunarodna pravna normiranja, poput Deklaracije UN o pravima pripadnika nacionalnih, etničkh, religijskih ili jezičkih manjina (1993)[13], čime su tradicionalna ljudska prava dopunjena manjinskim pravima u cilju zaštite manjina od svakog vida diskriminacije ili ugrožavanja njihovog kolektivnog identiteta.

Zaključna razmatranja

Viševekovna evropska borba protiv obuzdavanja netolerancije i nasilja rezultirala je razvojem moderne pravno-političke vrednosti verske tolerancije, međutim, sam verski tolerantan život nije bio u potpunosti uspostavljen. Naposletku, apstraktno shvaćena verska tolerancija moderne epohe doživljava svoj potpuni fijasko u tragediji holokausta. Na tom mestu postaje sasvim jasno da pasivnost, nezainteresovanost i nepoznavanje verski razgličitog u krajnjoj liniji vodi verskoj netolerancijі. Umesto toga, savremena kultura okreće se novom konceptu verski tolerantnog sveta, baziranom na aktivnom odnosu prema verski

[10] Volter, *Rasprava o toleranciji*, str. 123.
[11] Č. Tejlor, *Politika priznanja*, str. 41.
[12] V. Kimlika, *Multikulturalno građanstvo*, str. 182.
[13] Vidi: Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, religijskih ili jezičkih manjina, u: A. M. Biro, P. Kovač, *Različitost na delu*, Novi Sad: Centar za multikulturalnost, 2002, str. 79-81.

različitim grupama, dijalogu, susretu i razumevanju. Prema mom shvatanju, to predstavlja osnovu i savremenog ekumenizma. Zajednička opštečovečanska budućnost vidi se u očuvanju kolektivnih identiteta, baš kao i na njihovom slobodnom susretu i zajedničkom učešću u izgradnju zajedničke multikulturalne, pa prema tome, i multiverske, zajednice.

Drugu izuzetno značajnu uporišnu tačku izgradnje jednog verski tolerantnog sveta predstavlja bolno pomirenje sa istinom o holokaustu. Zatvaranje očiju, negiranje ili odupiranje savremenog čoveka da se suoči sa tom katastrofalnom ljudskom tragedijom, sa neverovatnim srazmerama ljudskog stradanja koji dostiže cifru od preko 6 miliona ljudskih života, predstavlja ozbiljnu prepreku sazrevanju pravno-političke kulture savremene epohe. Upravo ono što je Jaspers imenovao metafizičkom krivicom, misleći da je osećaju samo generacije koje su živele u vreme počinjenih zločina, može biti snaga ili tačnije brana nekom budućem nečovečnom nasilju počinjenom iz netrpeljivih i nehumanih pobuda.

Literatura

Deklaracija o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, religijskih ili jezičkih manjina, u: A. M. Biro, P. Kovač, *Različitost na delu*, Novi Sad: Centar za multikulturalnost, 2002, str. 79-81.

Enciklopedija političke kulture, Beograd: Savremena administracija, 1993.

Gutman, Jisrael, Šacker, Haim, *Holokaust i njegovo značenje*, Beograd: Zavod za udžbenike, 2010.

Hegel, G. V. F., *Predavanja o filozofiji religije*, deo 1, prev. Milenković, Milorad Lj., Vrnjačka Banja: EIDOS, 1995.

Jaspers, Karl, *Pitanje krivice*, Beograd: Samizdat Free B92, 1999.

Kimlika, Vil, *Multikulturalno građanstvo*, Novi Sad: Centar za multikulturalnost, 2002.

Lošonc, Alpar, „*Zašto je teško teoretizovati multikulturalnost?*“, Habitus, br. 2, Novi Sad, 2000.

O toleranciji, Rasprave o demokratskoj kulturi, Primorac, Igor (pr) , „Filip Višnjić“, Beograd,, 1989.

Radbruh, Gustav, Zakonsko nepravo i nadzakonsko pravo, *Filozofija prava*, Beograd: Nolit,

Rols, Džon, *Pravo naroda*, Beograd: Alexandria press i Nova srpska politička misao, 2003.

Tejlor, Čarls, Politika priznanja, *Multikulturalizam: ispitivanje politike priznanja*, Ejmi Gatman /pr/, Novi sad: Centar za multikulturalnost, 2003.

Volzer, Majkl, Sigurnost i dobrobit, *Savremena politička filozofija*, Kiš, Janoš (pr), Sr. Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1998.

Volter, *Filozofski rečnik*, Beograd: Edicija, 2009.

Volter, *Rasprava o toleranciji*, Beograd: Utopija, 2005.

Dragan Trajčevski

Dan progonjenih hrišćana

Kratak rezime: U ovom tekstu se promišlja o više oblika progonstva u različitim istorijskim, kulturnim i društvenim kontekstima kroz vizuru protestantskog tumačenja Svetog pisma.
Ključne reči: *stradanje, progonstvo, islam, Metodistička crkva*

Progonstvo vernih zbog vere u Gospoda, odnosno iskrene čežnje da tu veru žive, je od vajkada bilo prisutno. Čitamo o Božjim ljudima i delu vere koje je Gospod u njihovim životima učinio a koje je ostavilo neizbrisiv trag u istoriji crkve i sveta. Pri tom lako previdimo to da su mnogi od njih ne tako slavno završili. O proroku Jeremiji je u judejskoj tradiciji zabeleženo da je bio ubijen u Egiptu kamenovanjem. Proroka Isaiju su dok se krio u šupljini jednog drveta isekli testerom na pola. Čak su i oni koji su dosezali visoke funkcije unutar jedne zemlje poput Josifa i proroka Danila bili progonjeni, ali su se uvek nakon toga popeli za stepenicu više. Gospoda Isusa su, kao što je opšte poznato, razapeli na krst – hvala Bogu, nije tamo ostao! Apostol Jakov je bio ubijen mačem. Apostola Petra su prema predanju razapeli na krst glavom na dole. Apostolu Pavlu su odsekli glavu a rane hrišćane su gonili, zatvarali i ubijali, između ostalog i zbog toga što su uzimali večeru Gospodnju, jer su pili „krv Hristovu“ odnosno vino i jeli „telo Hristovo“ odnosno hleb, te su stoga bili proglašeni kanibalima. Naravno, to je bio samo izgovor u pokušaju da se hrišćanstvo iskoreni. Za sve njih je zapisano u poslanici Jevrejima 11,38: „svet ih nije bio dostojan“.

Progonstvo danas

Hrišćani predstavljaju oko 80 % svih progonjenih zbog svoje vere a samim tim i najveću progonjenu grupu ljudi radi vere. Prema nekim procenama je širom sveta progonjeno preko 100 miliona ljudi radi ispovedanja vere u Gospoda Isusa Hrista. Danas su hrišćani progonjeni u preko 50 zemalja sveta.

Progonstvo nije samo kada država pojedince ili cele grupe hrišćana zbog njihove vere zatvori, povredi, muči ili ubije, što je realnost u mnogim zemljama. Progonstvo je i tada kada hrišćani na osnovu svoje vere izgube posao ili osnovu za svoju egzistenciju, kada deca zbog svoje ili vere svojih roditelja dobiju loše obrazovanje, kao i kada radi svoje vere hrišćani budu proterani iz oblasti u kojoj su do tada živeli.

Isto je kada hrišćanima nije dozvoljeno da grade crkve ili da se makar privatno okupljaju, i kada je registracija jedne hrišćanske zajednice moguća samo uz jako teške uslove ili čak nemoguća. Uz to dolazi i da u mnogim slučajevima država koja je prema hrišćanima neprijateljski raspoložena ne interveniše niti kroz policiju, niti vojno, niti kasnije ispituje šta se zapravo i pod kakvim okolnostima desilo.

Prema nekim statistikama, verska sloboda, a to se posebno odnosi na hrišćansku veru, je jedno od najčešće povređenih prava. Pri tome ona spada u centralne i istorijski najstarije potrebe ljudi.

U zemljama u kojima nema ili postoji samo jedna ograničena verska sloboda se često i druga ljudska prava ne poštuju, zato što ova sloboda uveliko povezuje unutrašnje i spoljašnje potrebe čoveka.

Situacija u nekim zemljama

Nakon ofanzive Amerikanaca i njihovih saveznika, sigurnost mnogih narodnih manjina u Iraku je prilično nestabilna. Hrišćani su naročito time pogođeni kao „saveznici zapada“, ali i od ranije. Širom zemlje se dešava da su proterani iz svojih kuća, crkve se uništavaju od strane kriminalaca ili islamskih ekstremista. Broj hrišćana se u ovoj zemlji smanjio, a situaciju, odnosno dijalog između domaćih crkvi i muslimanske većine dodatno otežavaju pojačane aktivnosti američkih i korejanskih misionara. Mnogi, među njima i druge verske

manjine, su izbegli u susedne zemlje Siriju i Jordan. Neki su potražili utočište u zapadno-evropskim zemljama, dok preostali trpe pod nestabilnom situacijom u Iraku kao hrišćanska manjina.

U Kini pokret kućne zajednice „Kina za Hrista“ ne samo što nije priznat već je i gonjen od strane vlasti. Verni ljudi se tajno okupljaju zbog straha od hapšenja, batinanja pa i ubistva. Deca hrišćana često trpe u ovakvoj situaciji. Ljudi se okupljaju na mestima za koja bi malo ko pretpostavio, a ne retko se krštavaju u gluvo doba noći, pa i zimi, u vreme u koje gotovo niko ne bi očekivao. Vrlo su fleksibilni ali i hrabri. Ovaj pokret raste.

Dešava se da npr. u Iranu hrišćani i hrišćanke budu uhapšeni. Uslov za njihovo puštanje je ponekad poricanje vere u Hrista. Poneke proglase i mentalno poremećenim zbog tako „besmislene“ vere.

To su samo neki od primera. U našoj zemlji kao i širom Evrope toga često nismo ni svesni. Ali ko čuje izveštaje, sretne se s ljudima koji su lično prolazili kroz šikaniranje ili bude u prilici da lično poseti verne ljude u Indiji ili Indoneziji, Pakistanu ili Iraku i sl., ubrzo mu postane jasno kako je samo dragoceno dobro sloboda koju uživamo u našoj zemlji.

Različiti „razlozi“ za progonstvo

Progonstvo ima mnogo lica i isto tako su mnogi razlozi zbog kojih su hrišćani progonjeni i stradaju radi vere u Gospoda Isusa. U totalitarnim režimima hrišćani važe kao državni neprijatelji. Nacionalisti vide u rastućim hrišćanskim zajednicama opasnost po svoju zemlju. Osim toga komunističke zemlje vide hrišćanstvo kao uticaj zapada. Pod ovim režimima se tvrdi da Boga nema. Teži se ka tome da se ljudi priklone diktaturi. Hrišćani nasuprot tome, naravno, kažu: Bog postoji, i slede Isusa Hrista. Hrišćani iz muslimanske pozadine moraju da se kriju od religioznih fanatika i vlastitih porodica. Tamo je dakle situacija drugačija. Ljudi kažu: Isusa imamo i u Kuranu, ali kao proroka. Ali hrišćani kažu: Gospod Isus Hristos je Sin Božji. To je sa stanovišta islama hula. To je tako da ko je kao musliman rođen ostaje musliman. A ko se odluči za hrišćansku veru, on je otpadnik od Islama. To je zločin vredan smrti. Prema tome, posebno snažno su progonjeni oni koji su prešli iz islama u hrišćanstvo.

Premda stvarni i argumentovani razlozi za progon gotovo nikad ne postoje, ukoliko je reč o istinskim hrišćanima, Sveto Pismo nam govori da ko ne prihvata hrišćane u stvari ne prihvata Boga, ma koliko ljudi tvrdili da u Boga veruju. Gospod Isus u Novom Zavetu izjavljuje: „Ko vas prima mene prima i ko prima mene prima Onog koji me je poslao“ (Matej 10,40). I suprotno: „Ko vas sluša – mene sluša, i ko vas odbacuje – mene odbacuje; ko pak odbacuje mene – odbacuje onoga koji je mene poslao“ (Luka 10,16). To odbacivanje je tragedija našeg sveta.

Iako je progonstvo realnost i našeg vremena, o tome se u medijima jako malo ili nikako ne govori, te se stoga mali broj ljudi angažuje oko ovog rastućeg problema. Đavo je u svim vekovima i svim narodima oduvek imao ljude i načine kako da progoni Božju decu, kao i načine kako da zataškava ovakve događaje. Ali i svi istinski verni ljudi, muškarci i žene, koji su okusili sile dolazećeg sveta, bili su i jesu duboko presvedočeni da nikakva patnja i stradanja - premda nisu laka - nisu dostojna (Rimlj. 8,18) slave koju je Gospod pripremio za one koji su svoje živote posvetili njegovom dolasku. Ovde doslovno važi reč apostola Pavla: „Svako ko želi da pobožno živi u Hristu Isusu biće progonjen“ (2. Tim. 3,12). Pri tom su uslišenja molitvi kao i manifestacija Božijeg prisustva u životima ovih ljudi često takva da se mogu uporediti samo sa onima iz Dela Apostolskih.

Neke crkve u iskrenom saosećanju sa našom progonjenom braćom i sestrama i kalendarski obeležavaju ovaj dan. 26. decembra, prema gregorijanskom kalendaru, je dan Stefana prvomučenika koji je kalendarski uzet kao „Dan progonjenih hrišćana“. Druge crkve obeležavaju ovaj dan pod drugim datumima. Tom prilikom se ljudi mole za verne koji širom sveta stradaju i trpe. Svakako, moramo se češće prisetiti naše braće i sestara u našim molitvama. U traktatu „Molitvene potrebe za EMC u Vojvodini“ je ova potreba navedena pod brojem 23: „Molimo: za progonjene hrišćane u svetu, da se Božja prisutnost u i među njima još snažnije manifestuje i da istraju u veri pored pritisaka i patnji...“

U svemu ovome je vrlo ohrabrujuće da imamo Gospoda u životu a sa njim i jedni druge. On nas podučava da jedni druge hrabrimo, tešimo i nosimo u svojim molitvama a tako i našu progonjenu braću i sestre, jer „kad jedan ud pati, pati i celo telo“ (1. Kor. 12,26). Ali i „mnogo može delotvorna molitva pravednika“ (Jak. 5,16)

Šta bi bilo kad bi bilo?

Šta li verne ljude posebno u izrazito teškim vremenima nagoni da drže svoje položaje i poput Martina Lutera koji je – ne pred bilo kim – pred kraljem, vrhovnim knezovima i kardinalima ispovedio: „Ovde stojim i ne mogu drugačije“? rizikujući neposredno svoj život. Čega radi istinski hrišćani i dan danas u nekim muslimanskim ili komunističkim zemljama dozvoljavaju sebi da radi svedočenja o Gospodu Isusu ili deljenja Biblija budu streljani, proglašeni špijunima, osuđeni na smrt batinanjem, unakaženi ili da izgladneli trunu u zatvoru pod totalno nezdravim uslovima dok konačno zbog iznemoglosti ne budu savladani od neke bolesti?

Pitam se koliki bi od mnoštva nominalnih vernika danas u mirnodopskim zemljama, u koje se ubraja i naša, bili spremni da učine slično u određenoj situaciji? Katkad i nas hrišćane gane ili srce ustreperi kada neko na ulici ili u firmi ustvrdi: „Ja verujem koliko treba a ti, ... ti si bogomoljac i fanatik“. „Vama su mozgovi isprani i vi ne treba da živite“. Da, neke od ovih reči su nekada izlazile i iz mojih usta sve dok Gospod nije ušao u moj život. Nakon toga su neki to govorili za mene a znam da su govorili ili govore i za mnoge od vas koji ovo čitate. Neverni ljudi to obično rade u svom neznanju, često podstaknuti od demona.

Otvoriti vrata svog života za živototvornu i spasonosnu ali i oslobađajuću i isceljujuću snagu Gospoda Isusa je najlepša stvar pod kapom nebeskom koja se jednom čoveku može desiti. Ljudi se valjaju u najrazličitijim porocima, žive prema svojim nahođenjima, traže zadovoljenje svojih najdubljih potreba u ispraznim stvarima. A samo onda kada kao hrišćani istrajavamo i čvrsto stojimo drugi oko nas mogu početi da se laganim koracima menjaju. Ovom uništenom svetu su preko potrebni ljudi čiji su životi sazidani na Steni. Jedna pesma kaže „Svetlost brate ti zapali“. Sveće gore i plamen baklje plamti onda kada kroz život hodamo podignutih glava ukorenjeni u veri u našeg Gospoda i Spasitelja Isusa i „baš kao stablo korena dubokog nedamo pomaknut' se“.Slava Gospodu zauvek!

Ne zaboravite našu daleku braću i sestre.

Korišćeni materijali

Razni materijali „Out Doors“. Out Doors je institucija za pomoć vernim ljudima u zemljama progona. Nije vezana za denominaciju i ima sertifikat Evangeličke alijanse Nemačke. Između ostalog nastoji da pruži što verodostojnije informacije drugima o situaciji sa kojom se verni ljudi u zemljama progona suočavaju.

Vladimir Fazekaš[1]

Moderno robovlasništvo

Kratak rezime: Tekst se bavi ropstvom i trgovinom ljudima u istoriji, uticajem hrišćana iz moderne na ukidanje ropstva, i sadrži razmatranje o savremenim oblicima ropstva i ekspoatacije.
Ključne reči: *ropstvo, ljudsko dostojanstvo, kvekeri, metodisti, Predivna milost*

Rob je osoba koja je lišena lične slobode, tretirana kao stvar, i kao takva je vlasništvo drugog. Važna karakteristika ropstva je držanje osoba protiv njihove volje, putem (fizičkog, psihičkog) nasilja, u svrhu radne ili druge eksploatacije.

Reč „rob“ ima nekoliko mogućih porekla:

- To je od grčkog glagola skileuo („ratni plen“), ili
- od latinske sclavus za etničke grupe u srednjem veku poznat kao Sloveni

Sloboda porobljenih ljudi se obično povezuje sa fizičkim i / ili institucionalnim nasiljem, često sa širenjem na druge regione. Oba ukazuju na trgovinu robljem i znače gubitak svih potraživanja osobe u vezi sa njenim rođenjem, rodoslovom i identifikacijom, (natalno otuđenje) kao i gubitak ljudskog dostojanstva. Ropstvo je mesto gde se određuje društvena struktura, najčešće ekonomske eksploatacije i održavanja jednog klasnog društva.

Zvanično, ropstvo je sada ukinuto u svim zemljama sveta. Ipak i dalje su mnogi ljudi u ovoj vrsti zavisnosti. Ranije tamni (neoljušteni) robovi nazivali su crno zlato. Trgovina robljem se zove ropstvo. U različitim kulturama robovi su imali drugačiji status.

Hronološki prikaz važnijih zbivanja vezano za robovlasništvo [2]

Godina	Istorijsko zbivanje
539. pr. Hr.	Persijski vladar Kir Veliki zaposeda Vavilon, oslobađa Jevreje iz ropstva i donosi prvu povelju o ljudskim pravima.
73.-71.pr. Hr.	Spartak predvodi ustanak robova u Rimskom carstvu. Nakon gušenja ustanka, na krst je pribijeno 6000 robova.
oko 1100.	Arapski trgovci šalju zapadnoafričke robove u Aziju i Arabiju.
21. januar 1416.	Dubrovačka Republika prva u Evropi ukida ropstvo.
1619.	Prvi brodovi s robovima stižu u Ameriku.
1780. - 1786.	Neke države u SAD-u donose zakone o oslobađenju robova.
1820.	SAD donosi zakon kojim se prekomorska trgovina robljem tj. prevoz roblja brodovima proglašava piratstvom, te se u skladu s time jednako i kažnjava, tj. vešanjem.
1831.	Ustanak robova u Virdžiniji, SAD. Svi učesnici su obešeni. Robovskim kodeksom zabranjeno je opismenjavanje.
1833.	Britanci ukidaju trgovinu robljem.
1857.	Vrhovni sud SAD-a donosi presudu da Afroamerikanci nisu građani.
1863.	Proglas o oslobađanju robova.
1865.	Završetak američkog građanskog rata. Ukinuto ropstvo u SAD-u.
1948.	UN donose Deklaraciju o ljudskim pravima kojom se zabranjuje ropstvo i trgovina ljudima.
1981.	Mauritanija ukida ropstvo kao poslednja država sveta.

[1] Sveštenik EMC u Vrbasu.
[2] https://hr.wikipedia.org/wiki/Robovlasni%C5%A1tvo 22 maj 2013.

Ropstvo i Sveto Pismo

Jevrejski (Stari Zavet) i grčki jezik (NT) ne pravi konkretnu razliku između roba i sluge. Abad (hebrejski sluga) i Dulos (grčki) opisuju veliki spektar različitih sluga. Osnovna poruka je uvek odnos zavisnosti, negativno kao i pozitivno, u odnosu ljude kao i u odnosu na Boga.

Izraelci gledaju na sebe kao potomke bivših prinudnih radnika koje je Gospod oslobodio od ropstva u Egiptu (2 Moj 20:2). Upravo iz tog razloga, u narodu ne bi trebalo da postoji bilo ko u okviru porodice ima status roba. Tora zaključuje ne ukida ropstvo u Izraelu, ali pravi zaštitu robova. Za jevrejskog roba su postojale specijalne zaštitne mere. Posle šest godina, oni su bili oslobađani kao sećanje na izbavljenje Izraela iz ropstva u Egiptu. Osnov za to je u 5 Moj 15,12-18 i na taj način predstavlja neotuđivo i univerzalno pravo. U 2 Moj 20,10 propisuje se prestanak rada sedmog dana svakog Izraelca njegovih robova.

Tora nalaže obrezivanje robova, odnosno njihovo uključivanje u zavet naroda (1 Moj 17, 13.27.) Ona generalno zabranjuje krađu i prodaju ljudskih bića - trgovinu robljem kažnjava smrtnom kaznom (2 Moj 21,16): Ko ukrade čoveka i proda ili se nađe u njegovim rukama, da se pogubi.

Prema 5 Moj 24,7 pljačka jednog od Izraelaca jednako je kažnjiva. Za razliku od angažovanih nadničara, robovi su bili deo porodičnog poseda s pravom na stanovanje, život, zdravlje i negu starijih osoba. Tako da je robovlasništvo nije bilo radi profita.

Pojedinačne ponude koje zahtevaju odobreno ropstvo, rob posebna prava: ako neki robovlasnik ubije svoga roba, mora da računa na odgovarajuću kaznu (2 Moj 21,20). Ko njegovom robu nanese trajnu povredu, morao da ga pusti (1 Moj 20,9; 21,26-32). Ako su robovi bili primorani da pruže seksualne usluge, onda su sticali status supružnika (1 Moj 16,1-4; 2 Moj 21,7-11). Robovima je bilo dozvoljeno da učestvuju u izraelskim praznicima (2 Moj 12,44; 5 Moj 12,12.18).

Borba protiv ropstva u Engleskoj i Americi

„*Ropstvo je sramota religije, sramota Engleske, sramota ljudske prirode*“ - napisao je anglikanski pastor Džon Vesli, centralna figura metodističkog preporoda, nedugo pre nego što je umro 1791. Od otkrića Amerike pa do tada već je više od 10 miliona Afrikanaca bilo zarobljeno, oteto i deportovano preko Atlantika u Novi Svet. Portugalci, Španci, Englezi, Francuzi - svi su podjednako imali koristi od ovog nehumanog posla.

Među engleskim kolonistima u Severnoj Americi, Menoniti i Kvekeri su prvi protestovali protiv ropstva. Kvekeri, koji su se pojavili u 17. veku, dosledno su sledili poziv apostola Pavla: *držite jedan drugoga većim od samoga sebe* „*Oni tretiraju jedni druge s poštovanjem bez obzira na njihovo mesto među ljudima*.“ Ovo je istakao Kveker Vilijam Pen, prema jednom od dvanaest karakteristika kvekerstva. Učtiv tretman svih ljudi, iako su oni robovi.

Kvekeri su 1724. godine zvanično tražili ukidanje ropstva. Postepeno, oni su na neki način i uspevali u tome. Prvo je u koloniji Rod Islanda 1774 zabranjeno ropstvo. Ne samo u kolonijama već i u samoj Engleskoj oni su probudili svest hrišćana.

Međutim meni najznačajniji primeri jesu delovanja dva čoveka – Džona Njutna i Vilijema Vilberforsa u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i njihova borba za zabranu trgovine robljem. Verujem da nas Sveto pismo upućuje da učimo iz primera naših prethodnika i da proslavimo Boga zbog njegovog dela u njihovim životima.

Džon Njutn (1725-1807)[3] je rođen u Londonu u porodici moreplovaca. U jedanaestoj godini života moreplovstvo postaje i njegovo zanimanje. Brodovi na kojima služi su uglavnom bili namenjeni trgovini robljem. Pretpostavlja se da je učestvovao u transportu 20.000 crnih robova iz Afrike u Ameriku. Sam Njutn je govorio o 20.000 duhova koji su ga posle pratili.

[3] Vidi: http://bera-kahristu.blogspot.com/2010/12/divna-milost-pesma-bivseg-trgovca.html 20 maj 2013.

Uslovi trgovne robljem su bili užasni. Robovi su bili smešteni na brodove u pregrade koje su bile veličine mrtvačkog sanduka, vezani lancima za zidove. Do kraja puta između Afrike i Amerike, prosečno bi polovina ljudi umrla od uslova u kojima bi bili smešteni. Međutim, pošto su crnce smatrali nižim bićima, niko nije smatrao ovako ponašanje nemoralnim, pa ni sam Njutn.

Promena u Njutnovom životu započinje tokom jedne oluje 1748. godine, u kojoj je brod na kojem se Njutn nalazio skoro potonuo. U strahu od smrti počeo je da se moli što je polako menjalo kurs njegovog života. Ispočetka, Njutn nastavlja sa trgovinom robljem ali sve je više uviđao njenu nehumanost. 1764. godine napustio je plovidbu morem i posvetio se radu u crkvi. Aktivnoj borbi za ukidanje ropstva se priključio 1787 godine zajedno sa Vilberforsom.

Njegov uticaj na ukidanje ropstva je dvojak. Prvo, on je bio učitelj Vilberforsa, osobe koja ga je uputila na Hrista i ukazala na zlo ropstva.

Drugo, Njutn kao izraz svog pokajanja piše pesmu „Divna milost“ (*Amazing Grace*) koja je postala jedna od najpoznatijih evanđeoskih pesama i himna borbe protiv ropstva. U njoj je oslikana velika milost Hrista, koja i Njutna, trgovca robljem, spašava. Milost Hristova koja je ogromna i nemerljiva, i čini da i on, okoreo u grehu nađe lek, mir, i sigurnost da će sa svojim Spasiteljem biti u nebu.

Njutn takođe peva da mu je Hristos otvorio oči, da vidi, dubinu svog greha ali i dubinu greha trgovine robljem.

DIVNA MILOST

Sad slavim milost beskrajnu, što grešnog spasi me. Izgubljen beh, sad nađen sam, slep nekad, vidim, gle!

Ta milost rešava me zla, i greha smrtnoga. Predivan bi za mene dan , kad Hrista upoznah.

Kroz mnoge patnje, nevolje, sam dosad prođoh ja . Al' milost me je vodila i hoće do kraja.

Znam, jednom ću u večnosti kod moga Gospoda,milošću spasen pevati i svagda hvalit ga.

Vilijem Vilberfors je rođen 1759. godine, a 1780. je izabran za predstavnika Jorkšira u Engleskom parlamentu.[4] Odlučujući događaj njegovog života se desio pet godina kasnije, kada je posle razgovora sa prijateljima koji su ispovedali i živeli hrišćansku veru, počeo da proučava Sveto Pismo. Proučavajući pismo, Vilberfors je otkrio istinu o delu Isusa Hrista, prihvatio oproštenje koje nam je Hristos pružio na krstu i to je izmenilo njegov život.

Velika dilema prvih dana njegovog novog života bila je čemu da se posveti – da nastavi sa politikom ili se posveti svešteničkom pozivu i služi Bogu. Poziv je preko njegovog prijatelja Vilijama Pita (koji je kasnije postao premijer UK) - „*Zašto ne bi radio obe stvari, služio Bogu kao politički aktivista?*"

Poziv je potvrdio njegov mentor Džon Njutn koji ga je usmerio ka borbi za ukidanje trgovine robljem. Možemo reći da su mu se oči otvorile. On izjavljuje: „*Svemogući Bog je pred mene stavio dve velike stvari, zabranu trgovine robljem i reformaciju ponašanja*.“ Savremenim rečima, *promenu „navika, stavova, morala“*. Tim ciljevima Vilberfors je posvetio svoj život. Osim na ukidanje ropstva, on je uticao na ukidanje spaljivanja i mučenja kao smrtne kazne, promenu nehumanih uslova rada, borio se za ukidanje dečijeg rada (posebno u nehumanim uslovima, npr korišćenje male dece za čišćenje dimnjaka ili rada u rudnicima), protiv akoholizma, kocke...

No njegova životna borba je bila borba protiv ropstva. Rekao je za trgovinu robljem: „*Tako ogromna, tako užasna, toliko nepopravljiva izgleda poročnost trgovine da je moj um*

[4] Vidi: http://bera-kahristu.blogspot.com/2010/12/divna-milost-pesma-bivseg-trgovca.html 20 maj 2013.

bio potpuno promenjen za ukidanje ropstva. Neka posledice budu kakve budu, ja sam od ovog trenutka rešen da se neću smiriti dok ne ostvarim njeno ukidanje."

Celo njegovo životno delo je bilo posvećeno tom cilju. Prepreke su bile ogromne. U momentu kada je prvi put predložio ukidanje trgovine robljem u parlamentu u Engleskoj nije postojala svest da je ropstvo pogrešno. Njegov savremenik, borac za promenu uslova i stanja ljudskog života, reformator Džon Vesli napisao je Vilberforsu:

„Bićete napadnuti od čoveka i samog Đavola. Ali ako je Bog sa vama, ko će vam moći naškoditi? Ne posustajte na vašem dobrom delu, činite ga u ime Božje i u Njegovom autoritetu da se istrebi Američko ropstvo – najužasnija stvar koja postoji pod suncem".

Borba za ukidanje ropstva je trajala ceo Vilberforsov život od 1787. do 1833. Umro je kao pobednik, svega tri dana posle donošenja zakona o ukidanju ropstva.

Primeri modernog robovlasništva

Kada se spomene trgovina robovima većina pomišlja na plantaže pamuka na jugu SAD-a sredinom 19. veka. Radi li se zaista o dalekoj prošlosti ? Nažalost ne. I danas postoje robovi u mnogim oblicima.

Deca vojnici – u Ugandi i Kongu:[5]

Više od 20 godina Džozef Koni (Joseph Kony) i njegovi sledbenici iz tzv. „Gospodnje vojske otpora" na severu Ugande i susednom Kongu otimali su decu kako bi ih regrutovali kao svoje vojnike. Okrutnim metodama pripadnici ove vojske obučavaju decu u bezobzirne vojnike. U logorima za obuku odrasli lome volju deci. Primoravaju ih na ubijanje, kasnije ih stalno potiču na to. Na kraju deca ubijaju svojevoljno kako bi se popeli u pobunjeničkoj hijerarhiji. Konijeva vojska je pozanta po okrutnosti.

Deca robovi u indijskim kamenolomima:[6]

Umesto da idu u školu oni crnče u kamenolomima. Samo u Indiji, prema službenim podacima indijskog udruženja izvoznika granita, radi 300.000 ljudi. Tačan broj dece koji rade u kamenolomima nije poznat. Pretpostavlja se da u je od ukupnog broja dece ima od 10 posto do 50 posto lokalnim kamenolomima bez obzira što je rad dece zabranjen i u Indiji. Ova deca rade u otrcanoj odeći, bosa, bez zaštitne maske na ustima i nosu - iz stene odvajaju kamene blokove teške po nekoliko tona, od jutra do večeri, šest dana u nedelji, bez ikakvog osiguranja u slučaju povrede ili smrti. Radnici žive u kućama od trske u neposrednoj blizini kamenoloma. Zbog dugova koji se prenose s generacije na generaciju, tako se isto i rad prenosi.

„*Na svetu postoji 27 miliona ljudi koji ne mogu otići, koji su u potpunosti pod kontrolom drugih osoba* i koji rade za kriminalce."[7] Za Kevina Bejlsa (Bales) takvi ljudi su robovi. Bejls je predsednik američke organizacije „Free the slaves" (Oslobodite robove) i koji se zalaže za kraj robovlasništva u 21. veku. Zbog velikog rasta stanovištva u zemljama takozvanog trećeg sveta postoji sve više ljudi, a time i sve više potencijalnih robova. Radi se o ljudima koji moraju prihvatiti bilo kakav posao kako bi preživeli, osobe koje padaju u ovisnosti krijumčara i trgovaca ljudima.

Danas robovlasništvo ima mnoga lica: trgovina organima, dečji rad ili prisila na prostituciju. Zbog toga borba protiv robovlasništva nije jednostavna, nisu dovoljne samo pojedine akcije već angažman na mnogim različitim razinama. Na primer, u Nemačkoj, ova američka organizacija procenjuje da danas postoji između 30.000 i 40.000 ovakvih robova.

[5] http://www.dw.de/djeca-vojnici-kad-ih-d%C5%BEungla-proguta/a-4251263 22. maj 2013.
[6] http://www.dw.de/djeca-robovi-u-indijskim-kamenolomima/a-3849091 22. maj 2013.
[7] http://www.24sata.info/vijesti/svijet/7747-Sramota-vijeka-svijetu-ima-miliona-robova.html i http://www.dw.de/27-milijuna-robova-u-svijetu/a-4278217 22. maj 2013.

Zaključak

Gde smo mi u svemu ovome? Da li zatvaramo oči ili smo kao hrišćani, kao crkve pozvani da učinimo promenu u ovome svetu? Ljudi su vredni. Ljudi su dragoceni, ne zbog lepote, bogatstva, statusa u društvu itd, već jer su Bogu dragoceni: „*jer si mi tako drag, tako vredan, tako mio...*“ Isaija 43:4

Zaključio bih rečima Nika Vujičića:[8]

„Gde god da idem po svetu postoji jedna zajednička univerzalna poruka o nadi a to je saznanje da svako ljudsko biće ima svoju vrednost. Trgovina ljudima je, na žalost, veoma rasprostranjena. Slušati te priče osoba koje sam upoznao, koje su bile izbavljene iz javnih kuća. Neko je došao i platio njihov dug i sad više ne žive taj život. One su mi pričale o tome šta se desilo sa njima i ne mogu vam ni opisati neverovatnu transformaciju koja se desila u životima tih devojaka, samo zato što je nekome stalo do njih. Mi znamo da se u ovom svetu dešava puno loših stvari i možemo postići nešto tek kada svi zajedno podignemo glas kako bi podigli svest o tome, koliko trgovina ljudima uništava živote širom sveta, da ne trebamo da pravimo stereotipe niti sudimo o tome ko su ti ljudi ili da im uskraćujemo vrednost ljudskog bića. One postoje svuda. Ali kada se mi ujedinimo u ljubavi možemo postati glas onih čiji se glas ne čuje i staviti im do znanje da ovo nije kraj njihovog života i da to nije potencijal za koji su stvoreni. To nije potencijal to je ropstvo. Hajde da se ujedinimo u molitvi i da se glasom jedinstva zauzmemo za vrednost ljudskog života.

[8] https://www.youtube.com/watch?v=DY3_XcJFaYM 22. maj 2013.

Razgovor sa Aleksandom Birvišem:[1]

Mesto i uloga Svetog Pisma u savremenoj kulturi

Kratak rezime: Učesnici ovog transkribovanog razgovora se dotiču osnovnog pitanja, na koji način hrišćani, Crkva uopšte, njena poruka i poslanje mogu biti relevantni u savremenom postmodernom i post-sekularnom društvu.
Ključne reči: *Sveto Pismo, kultura, postmodernizam, sekularizam, dijalog*

Aleksandar Birviš (*odsad u tekstu, „AB“*): Pre nego se pozabavim samim predlogom, smatram potrebnim da porazgovaram o samoj kulturi. Šta je kultura? Reč je u svakodnevnoj upotrebi. Novine imaju poseban odeljak zvani kultura ili vesti iz kuture ili kulturna zbivanja i sl. Međutim, koriste se i pojmovi kultura žitarica ili kultura ishrane, pa i tehnička kultura i.t.d. Ovo zbunjuje. Zato nam je potrebno razjašnjenje. Za potrebe ovog predavanja dovoljno je reći: kultura je negovanje vrednosti. Dopustite da se sada prihvatim predloženih pitanja.

Učesnici Škole ekumenizma (*odsad u tekstu, „ŠE“*): Dok je pre neku deceniju vera bila potisnuta u privatne sfere, u savremenom društvu vera je postala deo javnog diskursa i života. Srbija u tome nije izuzeta od tokova u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Svako ima pravo da se pridržava vlastitih verskih (i ne-verskih, takođe) uverenja pod uslovom da ona ne utiču na aktivnosti pojedinca u javnoj sferi. Na primer, ako ste aktivni hrišćanin/ka i imate poziciju predavača u školi ili na univerzitetu, nije vam dozvoljeno da svoju poziciju koristite za širenje verskih stavova među studentima i učenicima; nošenje verskih obeležja u javnosti nije uvek dobrodošlo, a ponekad je i zakonski kažnjivo.

AB: Što je jedan hrišćanin ili hrišćanka bliži Svetom pismu, toliko je on odn. ona znak po sebi. Nije uvek potrebno da govori, a još manje je potrebno da nosi verska obeležja. Setimo se nazarena. Oni su prilično zatvorena zajednica. Ne ističu svoje nazarenstvo, nemaju znak krsta ni na svojim domovima molitve, ni na Biblijama niti na prsima i reverima od sakoa. Šta više, oni odbijaju krst kao obeležje. Ipak, njihova okolina ih brzo uočava i počinje da se raspituje. Apostol Pavle je napisao za sve hrišćane (a ne samo za nazarene) *Svi mi, pak, koji otkrivenim licem odražavamo slavu Gospodnju, preobražavamo se u taj isti lik iz slave u slavu, kao od Duha Gospoda* (2 Kor. 3:18).

ŠE: S druge strane svedoci smo buđenja i jačanja verskog života (ili bar buđenja javnog verskog diskursa) među običnim ljudima, laicima, kao i buđenja opšteg zanimanja za religiju.

AB: Ovom buđenju je doprinelo nekoliko činilaca. Pomenuću neke od njih.

Prvo su sami borbeni ateisti. Oni su toliko žustro i nametljivo govorili protiv religije, da primaoci njihovih poruka nisu ostajali ravnodušni. Morali su da počnu da razmišljaju. A kad čovek počne da razmišlja, teško ga je zaustaviti.

Drugi činilac su savremena sredstva saopštavanja. Mi danas pratimo izbor pape kao da smo i sami na Trgu Svetog Petra u Vatikanu. Pred nama se odvijaju veliki i mali verski skupovi iako smo hiljadama kilometara daleko od njih.

Ne treba smetnuti s uma ni činjenicu da religija uopšte, a hrišćanstvo i islam posebno, nastoje da široko koriste savremena sredstva kako bi sami sebe učvrstili u veri, a i kako bi druge zainteresovali za svoje veroispovedanje.

ŠE: Očita je duhovna glad i potraga za dubljim smislom života u društvu koje je usredsređeno na zabavu i u kojem se veliča potrošački duh. U ovom procesu značajni su još i uticaji islama i drugih tradicionalnih religija.

AB: Slobodan sam da navedem reči proroka Amosa (8:11-12 i 9:11-12):

[1] Sa dr A. Birvišem (odsad u tekstu, AB) razgovor vodio Teofil Lehotski uz učešće drugih učesnika Škole ekumenizma EHO (odsad u tekstu, ŠE), 23. marta 2013.

Gle, idu dani - govori Gospod Bog kad ću pustiti glad na zemlju, ne glad za hlebom i žeđ za vodom, nego za slušanjem reči Gospodnjih. I potucaće se od mora do mora, i od severa do istoka trčaće tražeći reč Gospodnju, i neće je naći.

U to ću vreme podignuti opali šator Davidov, i zatvoriću mu pukotine, i obnoviću mu što je razvaljeno, i opet ću ga sagraditi kao što je bio pre, da bi nasledili ostatak edomski i sve narode na koje se priziva ime moje - govori Gospod koji čini ovo.

Bog obećava da će obnoviti i isceliti narod Izrailjev i državu Izrael, pa će Reč Božija biti prisutna i dostupna i drugim narodima.

U ovom sklopu razmišljanja ne treba izdvajati *islam*. Bolje je razmišljati o neposrednim susretima s muslimanima. Islam nastoji da ostvari muslimansku vlast, a nemuslimani (raja - stado) mogu ostati u zatečenoj ili izabranoj veroispovesti kao obveznici koji plaćaju porez na islamsku toleranciju. (Ovo zavisi od lokalno primenjene pravne škole. Šerijatsko pravo u sunitskom islamu ima četiri mezheba, kako se ti pravci nazivaju: hanefije, malikije, šafije i hanbelije. Na našim prostorima važe hanefije).

Ovom valja dodati da vernim ljudima nije potrebno ništa više osim obećanja Božijih. Gospod drži svoju reč. Svrh toga, valja imati na umu da je Gospod blag, sažaljiv i da voli svoju tvorevinu. On govori (Osija 11: 7-9):

Narod je moj prionuo za otpadništvo od mene, zovu ga Višnjemu, ali se nijedan ne podiže. Kako da te dam, Jefreme? Da te predam, Izrailju?

Kako da učinim od tebe kao od Adame? Da te prevratim da budeš kao Sevojim? Ustreptalo je srce moje u meni, uskolebala se utroba moja od žalosti.

Neću izvršiti ljutoga gneva svoga, neću opet zatrti Jefrema, jer sam ja Bog, a ne čovek, svetitelj usred tebe, neću doći na grad.

ŠE: Zbog toga se pokreće pitanje: Kako iskazati ovu potrebu za aktivnim življenjem vere u ličnim i javnim sferama putem javnog diskursa? Drugim rečima: na koji način možemo ponovo uvesti verski diskurs u javnu sferu iz koje je isti isteran? Pod verskim diskursom podrazumevam poruku Biblije - njena etička, moralna načela i paradigme ... Isus Hristos ... Nepotrebno je naglasiti da je sprovođenje u život poruka iz Biblije neophodno za rešavanje mnogih društvenih problema.

AB: U ovom času političari u Srbiji - svesno, ili nesvesno - nastoje da zaobiđu Božiju reč. Narodni predstavnici ne polaze od Svetog pisma. Nemaju svoje molitvene časove, niti postoji skupštinski duhovnik. Temelj njihovih nada (ako se uopšte može govoriti o nekoj nadi) je Evropska Unija i Međunarodni monetarni fond. Iz tog modernog idolopoklonstva proizilazi opšte urušavanje vrednosti.

Naš je posao da upozorimo i da se na vreme nađemo na Božijoj strani, jer kazna će kad-tad doći na nemarne i nebogoljubive. Neka bi to bio duhovni zadatak i Ekumenske Hrišćanske Organizacije: upozoravanje.

ŠE: Cilj ovog razgovora bio bi: diskutovati na koji način se vera i biblijska načela mogu artikulisati na „trgu“ (Dela apostolska 17), savremenom Areopagu, odnosno: Kako postići da ona postanu sastavni deo našeg post-modernog i post-sekularnog društva?

AB: Ne bih raspravljao o tome kakvo je naše društvo. Da se našalim: *od post-modernizma i od post-sekularizma nama je u ovom trenutku dostupan jedino post*. Ozbiljno je pitanje: *Kako da vera postane sastavni deo našeg društva?* U Srbiji skoro svi veruju u nešto. U većini zemalja ateisti ne veruju da Bog postoji; kod nas ateisti veruju da Bog ne postoji. U školama su govorili: „Nauka je dokazala da Boga nema“. Kad je jedna naša sestra, inače učiteljica, hrabro upitala: „Koja nauka je to dokazala?“, onda se pokazalo da velika većina prosvetnih radnika ne zna da definiše nauku. Za mnoge intelektualce i danas je odgovor na pitanje, „Šta je nauka?“ prilično maglovit, a o tome šta je naučno dokazivanje, ni sami naučnici nisu načisto. Meni se dogodilo da me jedan uspešni profesor matematike pita da mu definišem šta je matematika. Drugi jedan gospodin, astronom, član nekih tamo prosvetnih saveta federacije nije umeo da razlikuje proveravanje od dokazivanja.

Drugo pitanje je: Da li je hrišćanstvu potreban neki novi Areopag? Danas se život ne odvija na trgovima i u vidovima javnosti antičkog Mediterana. Tačnije rečeno, život našeg prosečnog stanovnika se ne odvija nego protiče između samousluge i ekrana. Nekima je to borba za puko preživljavanje (goli život), a nekima je život isto što i razmetljivost. *Najviše je, pak, onih kojima je život negde na sredini* (po nepisanoj filozofiji, Malo radi, malo kradi - Bog ti neće zameriti).

Zadatak hrišćanstva, bilo pojedinih grupa, konfesija, bilo ekumenskih skupova, je u doslednom razumevanju vere i njenom provođenju u život *A vera je* - kao što piše u Poslanici Jevrejima (11:1) - *osnova* svega *čemu se nadamo; potvrda stvari nevidljivih*.

Vratimo veri njen zadatak i njene blagodati: a) odbacimo bespredmetne i nebiblijske nade, b) zasnujmo sve naše nadanje na veri u Boga živoga onako kako je On otkrio sebe u Svetom pismu i c) prihvatimo Gospodnje potvrde umesto takozvanog, „zdravog razuma“ (Logiku su izmislili ljudi, a Sveto pismo je Božija reč) Navešću nešto iz vlastitog iskustva i rada. Valja nastojati da naši bogoslužbeni sastanci budu razgovorne zajednice u četiri vida.

Prvi vid. Gospod govori svome narodu. Ovamo spada čitanje Biblije pojedinačno, čitanje Biblije na javnim skupovima, tumačenje pročitanih odeljaka u propovedi, čitanje tumačenja i dr.

Drugi vid. Narod govori svome Bogu. To su slavljenja pesmom, recitovanjem, dramom i književnošću, prigodnim i prikladnim likovnim umetnostima i složenijim ali pobožnim umetničkim zahvatima.

Treći vid. Narod razgovara s Bogom. U ovaj vid razgovorne zajednice spadaju molitve, meditacije i kontemplacije. Uz ove se može dodati i prikladna muzička pratnja kako vokalna tako i instrumentalna.

Četvrti vid. Ljudi razgovaraju među sobom. Bilo da smo na skupštini naroda Božijeg, bilo da smo van hramovnih prostorija, mi razgovaramo ištući najpre Carstvo Božije i pravdu Njegovu (po Mateju 6:33). Pri ovakvim razgovorima se i nešto odlučuje. Odluke se sprovode u delo primenom međusobnog ispomaganja.

ŠE: Neka od pitanja u tom pravcu su: Mesto religije i vere u društvu danas - da li je ona privatna ili javna stvar?

AB: Za ljude koji se drže Evanđelja, religija i vera nisu ni javna ni privatna stvar. Hristos je sveobuhvatan i sveuključiv. Setimo se Spasiteljevih reči (po Jovanu 14:6a): *Ja sam put i istina i život*.

Gospod Isus je sveobuhvatan i sveuključiv put. Samo On je sadržaj i ispunjenje otkrivenja i vere Njime otkrivene. Sve što o Bogu znamo i što smo iskusili, nastalo je posredstvom i delovanjem Gospoda Isusa Hrista. Sve što verujemo, razumemo, hoćemo i osećamo doneo nam je i u potpunosti objavio naš Spasitelj,

Gospod Isus je sveobuhvatna i sveuključiva istina. Što On otkriva, to je verodostojno i istinito. On nas uči istini i sam je po sebi istina nesporna i jasna. Od nas nije sakriven. On nas oslobađa. Njemu se niko i ništa ne može suprotstaviti. On nas odvaja od laži i privida. On je stvarnost i u Njemu je stvarnost. Samo Njemu verujemo bez ikakve sumnje i prigovora.

Gospod Isus je sveobuhvatni i sveuključivi život. Njim živi crkva. Njim žive pojedinci. Njim živi živa priroda, Njim živi mrtva priroda. On je vaskrsenje i život, Od Njega potiče pravednost. On izvršava svaku pravdu. On gospodari svešću. On gospodari podsvešću. On ukida nesvest i vraća u svest. Ništa ne izmiče Njegovim osećanjima. U Hristu nema smrti, a i tamo gde je bila, On ju je satro i neprestano je satire. On se ne obzire na naše strahove, nego nas štiti i približava sebi. U Njemu smo bezbedni.

ŠE: Tradicionalne verske vrednosti i vrednosti savremenog građanskog društva: da li je moguće usklađivanje?

AB: Istinske vrednosti su uvek u skladu. One potiču iz Biblije i nemaju se šta usklađivati sa svetovnim vrednostima, jer sa gledišta Gospodnjeg to i nisu vrednosti. Pisano je u Knjizi proroka Isaije (40:6-8): *Glas govori: „Viči“. I reče: „Šta da vičem?“ „Da je svako telo trava i*

sve blago njegovo kao cvet poljski. Suši se trava, cvet i opada kad duh Gospodnji dune na njega. Doista je narod trava, Suši se trava, cvet opada, ali reč Boga našega ostaje doveka.

ŠE: Koliko su zaista različiti verski i sekularni diskursi?

AB: Za hrišćane su oni ne samo različiti, nego su nespojivi. Ovako nas uču Sveto pismo (Prva Jovanova 2:15-17): *Ne ljubite sveta ni što je u svetu. Ako neko ljubi svet, ljubavi Očeve nema u njemu; jer sve što je u svetu: pohota telesna, i pohota očiju, i nadmenost življenja, nije od Oca, nego je od sveta. I svet prolazi i pohota njegova, a onaj koji tvori volju Božiju ostaje doveka*.

ŠE: Misija vernika u savremenom svetu: da li je neophodna i na koji način je moguća?

AB: Za hrišćane je misija više nego neophodna. Ona je volja Božija. Navodim Hristove reči (po Marku 16:15-16) Idite po svemu svetu i propovedajte evanđelje svakome stvorenju. Koji poveruje i bude kršten, biće spasen, a koji ne veruje biće osuđen.

ŠE: Vera i religiozna ideologija: da li se mogu razdvojiti?

AB: Veru moramo razdvojiti od ideologije. Učinimo to što pre, inače ćemo se zaplesti u svetovnost i saplitati o različite sablazni. Teško je razdvojiti ih, ali Bog je na strani onih koji se Njega boje. Strah od Gospoda je mržnja na zlo. Ja mrzim na ponositost i na oholost i na zli put i na usta opaka (Priče Solom. 8:13).

ŠE: Učenje vere u post-sekularnom društvu.

AB: Svaka religija ima svoje doktrine i istoriju. Ona nastoji da te sadržaje prenese na sledbenike i da postigne ujednačavanje svojih načela. U hrišćanstvu je to zadatak učiteljske službe. Naziv hrišćani je došao sa strane (Dela apost. 11 :26). Sami hrišćani su sebe nazivali učenicima. Dužnost jednog hrišćanskog skupa - pa i ove Škole ekumenizma - je da organizuje nastavu koja će obuhvatiti sve učesnike: od najmlađih i najzanemarenijih do najstarijih i najredovnijih. Danas je to ostvarivo na više načina. Crkva ima osposobljene kadrove, a ako ih nema, može ih dobiti upravo preko ekumenske saradnje i preko Biblijskih društava. Pohvalno je što i pojedine konfesije j grupe veroispovednih zajednica osnivaju svoje bogoslovske (teološke) škole, a još pohvalnije je što sve više zajednica i pojedinaca u molitvi i proučavanju osluškuju glas Duha Svetoga. Taj glas postavlja nastavnike i nastavnice, a Duhom biva dana i građa za nastavu.

ŠE: Dijalog između religija, naročito između hrišćanskih konfesija, u post-sekularnom društvu:

AB: Dijalog se odvija u svakom društvu. *Samo mrtvac ni s kim ne razgovara*. *Živ se čovek oglašava i kad ćuti*. Pitanja su: a) Kako osmisliti razgovor među konfesijama? b) Kako dijalog ozvaničiti? Odgovori: a) Dijalogu treba pristupiti bez želje za nadmudrivanjem i ubeđivanjem; smisao će doći sam po sebi. b) Ozvaničenje zavisi od okolnosti u kojima se nalaze pojedine konfesije i njihovi ovlašćeni predstavnici. Najpodesniji su povremeni sastanci i zajedničke akcije.

Znam jedan primer iz Maradika. Tamo zajedno žive Mađari-kalvinisti i Srbi-pravoslavci. Oni svi poznaju jedni druge, znaju verovanja i bogoslužbenu praksu jedni drugih i ispomažu se: kad su neke popravke i sređivanje bilo jednog bilo drugog hrama, majstori i drugi muškarci dolaze da dobrovoljno pomognu, a Srpkinje i Mađarice se takmiče koja će napraviti bolji obed za radnike i saradnike. Kad su, jednom, neki političari najavili svoj dolazak s namerom da ih zavade (ili bar odele jedne od drugih) po nacionalnoj i verskoj osnovi, selo se diglo na noge, postavili su prepreke i straže i proveravali svakog ko dolazi. Političari su morali da se vrate. Molim se Bogu da Maradik i u naše dane sačuva u slozi i u međusobnom razumevanju. Reč Božija preporučuje. a to je za nas zakon (Jevr. 12:14): *Starajte se da imate mir sa svima i svetost, bez koje niko neće videti Gospoda*.

ŠE: Drugi predlozi nisu iscrpeni ni isključeni ovim spiskom. Sugestije su dobrodošle!

AB: …Dobro bi bilo jedan čas u ovoj Školi ekumenizma posvetiti iskustvima učesnika: *Kako provode ekumenizam u svojoj verskoj sredini*?

Novica Brankov

O jevanđeljskim parabolama

Kratak rezime: Za ispravno razumevanje Isusovih priča-parabola zabeleženih u jevanđeljima, kao i da bi se steklo ispravno shvatanje suštine hrišćanstva u savremenom društvu, autor ovog kratkog eseja argumentuje neophodne elemente ispravnog hermeneutičkog pristupa.
Ključne reči: *Novi Zavet, parabola, alegorija, Isus Hristos, tumačenje, značenje hrišćanstva.*

1. Šta je parabola?

Grčka reč parabole sastoji se od predloga *para* = uz i glagola *ballo* = bacim; parabola je dakle poređenje. Već se Platon služio tom imenicom i tim značenjem. U sinoptičkim jevanđeljima čitamo uvek u pričama Isusovim, u Mateju 17, u Marku 13, i u Luki 18 puta. U jevanđelju po Jovanu ne nalazimo reči parabole ali ima sinonim reči *paroimia*, koja potiče od izraza *par'oimon* = uz put. Njeno prvobitno značenje je takoreći „poslovica usput“. Ali kod Jovana *par'oimia* je isto što i parabola. U hebrejskom jeziku parabola zove se *mašal*. Dobro je znati da je značenje imenice *mašal* mnogostruko tj. mnogo šire: priča, alegorija, basna, mudra izreka, poslovica, zagonetni govor, nešto što je, prema etimologiji (nauka koja izučava poreklo, odnosno koren reči) verna slika našeg života.

Parabola je jevanđeljska:

a) priča, a ne tek poređenje (npr. beo kao sneg), već je u sebi zaokružena celina,

b) jevanđeljska parabola izražava versku istinu,

c) priča koja je verna slika verskog života.

Ta vernost koji put ostavlja ono što se zbiva u običnom životu. To se odnosi na samu versku ideju. U običnom životu teško ćemo naći slugu kraljeva koji svom gospodaru duguje deset hiljada talanata (Matej 18:24), bogatog čoveka koji zove na gozbu „siromašne, hrome, slepe“ (Luka 14:21), nekoga koji se usuđuje da na kraljevsku svadbu dođe bez svadbenog odela (Matej 22:11-13). Sve je to ipak samo verna slika onoga što se događa u našem odnosu prema Bogu. Zbog toga, evanđeoske parabole su predivne i pravi biseri u svetskoj književnosti.

Parabole moramo razlikovati od alegorije. I alegorija je zaokružena priča koja tvori celinu. No, alegorija je puna metafora, bez izrazitog upoređivanja; svaki detalj može u alegoriji imati svoje preneseno značenje. Kako u nekim Evanđeoskim parabolama pojedini detalji dobijaju takvo značenje, smemo reći da dotične parabole prelaze u alegoriju (uporedi priču o sejaču (Matej 13:4-8 i 18:23) i priču o kukolju (Matej 13, 24-30. 36-46)). Čista parabola izražava jednu priprostu ideju, npr. mislosrđe prema neprijatelju - parabola o milosrdnom Samarićanu.

2. Tumačenje parabola

Da bi Isusove priče ispravno shvatili dobro nam je paziti na sledeće:

a) <u>na sliku</u> – ako želimo razumeti slike u Isusovim pričama nije dovoljno samo da poznajemo tekstualnu kritiku ili znanje grčkog jezika, nego moramo do detalja proučavati arheologiju, političke i socijalne prilike Palestine, ratarstvo, ribolov i slično. Ako neko ne pazi na ove stvari može pogrešno tumačiti slike jevanđelja.

b) <u>na izraženu ideju</u> – koju istinu izražava priča to možemo razumeti samo iz teksta i konteksta, takođe i iz samog autentičng tumačenja Isusa. Pogrešno je shvatanje racionalista da nisu autentična tumačenja koja evanđelisti pripisuju samom Isusu.

c) <u>na način kako se jedno sa drugim upoređuje</u> – što se tiče poređenja moramo se čuvati od dva ekstrema. Čista parabola izražava jednostavnu ideju, tako da dataljima u njoj ne

smemo pridodavati posebno značenje. Na primer, rečima kao što su vino, ulje, magarac, krčma, dva dinara, itd u priči o milosrdnom Samarićanu. S druge strane, moramo znati da izraz parabola ima šire značenje, i da stoga jedna ili druga parabola ne mora biti čista parabola, već da u njoj može biti i alegoričnih elemenata. U priči o kukolju sam Isus tumači pojedine detalje tako (Matej 13:36-43).

d) na literalnu kritiku – u najnovijem vremenu postavljaju se nova načela evanđeoske kritike (Bultmann), da u evanđeljima nemamo u prvom redu istorijska svedočanstva, već svedočanstva vere prvih hrišćana.

Ta moderna načela ne bi smela da nas odvuku na pogrešnu interpretaciju parabole. Ako je sam Gospod Isus Hrist hteo objaviti svoju nauku u parabolama, nama ne sme biti teško doznati šta je on zapravo hteo reći, jer parabole jevanđelja i njihova nepogrešivost čuvaju svoj pravi i izvorni smisao hrišćanstva. Sama svrha parabola u suštini ima jedan zadatak, a to je da nam osvetle istinu na lak i razumljiv način.

Aleksandar Cvetković i Ivana Bartulović

Čovek deklaracije i čovek predanja

Kratak rezime: U ovom tekstu autori razmatraju odnos između Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i pravoslavne odnosno hrišćanske nauke o čoveku ukazujući na zajedničke dodirne tačke kao i na prividni apsurd pravoslavne antropologije u odnosu na ljudska prava kako su danas definisana, zastupajući da je istinsko ostvarivanje čovečnosti i slobode jedne osobe moguće čak i u situacijama gde su uskraćena ljudska prava.
Ključne reči: *antropologija, ljudska prava, sveta predaja, Pravoslavna crkva*.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je nastala kao vapaj i potraživanje ljudskih prava i sloboda, uslovljene istorijom neizrecivog bola i patnje miliona ljudi širom sveta.[1] Deklaracija je jedna od stanki u istorijskom progresu, progresu koji je čovečanstvo doveo do katastrofalnih posledica Drugog svetskog rata. Ideja Humanizma i Renesanse, gajena i nadograđivana kroz Prosvetiteljstvo i Modernu, je doživela svoj slom upravo svetskim ratom. Vera da će nauka i Razum izgraditi *humano* čovečanstvo a ovaj svet *rajem na zemlji*, je izgorela sa mnogobrojnim žrtvama holokausta. Posle drugog svetskog rata postavljeno je pitanje kuda ide čovečanstvo, i da li se ono može izgraditi na boljim temeljima? Izraz nove vere i nade da je ipak moguće izgraditi mir i društvo jednakih mogućnosti za razvoj i napredak svake ličnosti je upravo bila Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.

Koren i ideal ljudskih prava je mnogo stariji od svih dokumenata u kojima se ona pominju. Seme ljudskih prava možemo naći u svim religijskim sistemima. Osnovne crte ljudskih prava srecemo u Bibliji i u predanju otaca crkve. Naročito zapad duguje mnogo toga Jevanđelju, čije je seme, razvijajući se, olakšalo atmosferu traganja koju je izazvala grčka misao u renesansi.[2] Samo poimanje pririodnog prava kao prava darovanog od Boga ima duboko hrišansko nasleđe. Tako se može pokazati da američka verzija ljudskih prava ima poreklo u hrišćanskom načinu tumačenja prirodnog prava, dok francuska verzija proizlazi iz racionalističkog antiklerikalizma, prema kome su ljudska prava suprotstavljena pravima vladara i papa za koje su oni predstavljali da su *božanska*.[3] Razvojem ideje i širenjem koncepta ljudskih prava napušta se ideja da ona potiču od nekog nadprirodnog načela, čovek i njegov razum se postavljaju u centar, prirodno pravo postaje nešto što čoveku pripada samim rođenjem a garant posedovanja prava je sama njegova priroda.

Iz ovako obezboženog koncepta ljudkih (prirodnog) prava razvila su se dva sistema isticanja i zaštite ljudskih prava. Prvi sistem prenaglašava individuu, čoveka kao jedinku koja se afirmiše upravo izdvajanjem od drugih. Drugi sistem pri shvatanju čoveka prenaglašava zajednicu, na račun jedinke i ličnosti, u prvi plan ističe masu koja pred sobom ne vidi jedinku, zanemaruje njene potrebe, osećanja, gradi *bolje čovečanstvo, srećnog čoveka*, gazeći po konkretnim ličnostima. Mi pravoslavni se nalazimo između ove dve krajnosti: između jednostranog individualizma, koji naglašava i ističe značaj pojedinca, ali zapostavlja ulogu i značaj zajednice; i one druge krajnosti, koja naglašava samo opšte, društveno, kolektivno kod ljudi, a pritom zapostavlja neprikosnovenu vrednost svake pojedinačne ličnosti. Spasonosno rešenje problema ljudske ličnosti i zajedništva ostvareno je jedino u Crkvi Hristovoj. Bog je naznačio da Ljubav bude sadržaj bića i život svake ličnosti u njenoj nezamenljivosti, i isto tako i sadržaj međusobnog odnosa i zajedništva svih ljudskih ličnosti.[4]

Hrišćanski pogled na prava čoveka je bio, i svagda će biti hristološki ili hristonosni. Govoreći o međuljuskim odnosima oci u prvi plan ističu *hristoetiku* koja se temelji na zapovesti *ljubi bližnjeg svoga kao samog sebe*. Grigorije Nisijski ističe prirodno pravo na

[1] Radovan Bigović, *Ljudska prava,* zbornik: *Ljudska prava u hrišćanskoj tradiciji,* 73. str.
[2] Anastasije, Arhiepiskop Tirane i cele Albanije, *Globalizam i pravoslavlje,* 59. str.
[3] Vladan Perišić, *Tumačenje ljudskih prava u svetlu otaca crkve,* zbornik: *Ljuska prava u hrišćanskoj tradiciji*, 65. str.
[4] Atanasije Jevtić, *O Crkvi i Liturgiji*, 154. str.

slobodu, Vasilije Veliki gromoglasno nas upozorava da hleb koji ne jedemo pripada gladnima, cipele koje ne nosimo pripadaju bosima, haljine koje ne nosimo pripadaju golima, zlato koje smo sakrili pripada potebitima, na šta se Jovan Zlatousti nadovezuje govoreći da se milost prema potebitima pokazuje ne zbog njihovih vrlina, već zbog potreba koje imaju.

I dok Deklaracija o ljudskim pravima, kao i one pre nje, ističu prava pojedinca, hrišćanska crkva prava pojedinca sagledava kroz prizmu zajednice, kroz prizmu Crkve koja je Telo Hristovo. Samo u zajednici pojedinac ima i može da ostvari svoja prava, kao što pojedinac tek u zajednici dobija svoju ličnost, svoje Ja. U zajednici sa drugim ličnostima svaka pojedinačna individua realizuje svoju ličnost i *sopstvo*, u zajednici sa drugima individua može da izgovori Ja, a prava koja poseduje izviru iz te zajednice koju konstituiše Hristos.

U Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima možemo da izdvojima tri sukcesivna sloja: 1. prvobitni fundamentalni sloj postoji u svim deklaracijama ovog tipa i nosi temeljna ljudska prava ili veru u slobodu pojedinca, jednakost svih ljudi, dostojanstvo svih ljudi, i pravo na život, bez izuzetka; 2. sloj koji predstavlja analizu konkretnih građanskih i političkih prava, pravo na slobodu govora, misli, štampe, pravo svih građana na sticanje javnih funkcija, pravo na ličnu bezbednost, neprikosnovenost ličnosti, pravo na podelu vlasti i vladavinu prava; 3. sloj koji je najmlađi i koji daje definicije ekonomskih, društvenih i kulturnih prava čoveka.

Uočava se da pravoslavna svest nema isti nivo shvatanja ljuskih prava kao što su ona opisana u Deklaraciji. Nečelno gledano, Deklaracija i pravoslavna svest se poklapaju kada su u pitanju temeljna prava čoveka, prava koja se odnose na njegovu slobodu, pravo na život, dostojanstvo, ali kada se govori o njegovim političkim pravima pravoslavna crkva ne zauzima kategorički stav, već ih ostavlja otvorenim za individualno, slobodno i samostalno, prosuđivanje i razmišljanje. Stoga, pokušaćemo da objasnimo i protumačimo osvovna načela i vrednosti Deklaracije o ljudskim pravima ali sa aspekta pravoslavne antropologije.

Pravoslavna antropologija i fundamentalna ljudska prava

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.[5] Dostojanstvo se u pravoslavnoj antropologiji ne doživljava kao nešto apstraktno, kao neki građanski ponos, dostojanstvo je pravo čoveka da postane bog, ne po suštini, već po blagodati. Čovek može da postane bog samo nadilaženjem svoje prirode, to je moguće zato što Bog prevazilazi svoju prirodu i zato što je čovek slika Božja.

Šta uopšte znači to da Bog prevazilazi svoju suštinu? Odgovor na ovo pitanje se nalazi u veri crkve da je Bog jedan a ipak trojičan. Problem je rešen tek u IV veku od strane kapadokijskih otaca. Naime, učenje otaca o trojičnosti Boga može se svesti na formulaciju „Bog je jedan po suštini a trojičan po ipostasima“, pri čemu bi suštinu trebalo da shvatimo kao prirodu a ipostas kao ličnost. Suština je jedna, božanska, i zajednička za sve tri Ipostasi, pri čemu su Ipostasi ontološki nosioci postojanja, božanska suština postoji samo zahvaljujući Ipostasima. Ipostas Boga Oca je nosilac ideje jednosti, On je uzrok postojanja prirode, On je početak rađanja Sina, i ishodećeg Duha.[6] Dakle, Bog nije ograničen svojom prirodom, jer uzrok Njegovog postojanja nije priroda već Njegova ličnost, koja je izvor postojanja i drugih dveju božanskih ličnosti, i zbog toga je On može prevazići, izaći iz nje i postati čovek, Bogočovek, Hristos.

Mogućnost da čovek postane Bog leži u tome da čovek može da nadiđe svoju prirodu jer je stvoren po slici Božjoj. Čovek je Bogu sličan po svojoj ličnosti, on postoji na isti način kao što postoji Bog. Tako čovekovo postojanje kao ličnosti daje mogućnost da prevaziđe ograničenja koja mu nameće priroda. Iako čovekova priroda predhodi ličnosti, za razliku od Božje, nije osuđen da ostane samo priroda, da bude propadljiv, već mu je Bog dao

[5] Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 1.
[6] Georgije Florovski, *Istočni oci IV veka,* 104. str.

mogućnost *upodobljenja*, mogućnost da od ikone Božje postane podobije Božje. Podvigom, kojim se čovek oslobađa sebe, i blagodaću Božjom čovek prevazilazi nužnost prvenstva prirode nad ličnošću. Tako u skladu sa ovom mišlju, ni država ni društvo, ni crkva, ni kultura, ni vlast ni sila, niti šta na ovom svetu niti daje niti može da oduzme čovekovo dostojanstvo. Ono svima njima predhodi. Ono je čoveku imanentno i neotuđivo. Zato je i svako nasilje nad likom Božjim i zločin protiv Boga samog.[7]

Sloboda je jedna od temeljnih hrišćanskih ideja, osnova Svetog Pisma i bogoslovsko polazište svih svetih otaca. Sveto Pismo donosi veliku novinu u poimanju čoveka. Čovek starog istoka je bio rob, rob bogova. Bogovi su stvorili čoveka od krvi zlog božanstva[8] koje kao takvo u sebi nosi zlo krvi boga od koga je i napravljeno. Da bi osigurao svoje postojanje čovek je morao da umilostivi bogove, čija je narav bila nepredvidiva, svojom pokornošću i odanošću. Starosavezni Bog stvara čoveka vladara, čovekova uloga u svetu je da bude car, sveštenik i prorok. Ipak o toj ulozi sam čovek odlučuje, a time se pokazuje sve dostojanstvo tvari stvorene po liku Tvorca.[9] Čovek je i pre svog stvaranja bio konsultovan, i reče Bog: da načinimo čoveka po liku i podobiju svom (Post 1,26).[10] U ovome se ogleda kolika je veličina i veličanstvenost tvorevine, ne samo što Bog stvara čoveka, vec Bog pita samog onog koga treba da stvori za mišljenje. Dakle, Bog se odnosi prema svakom čoveku kao prema sebi ravnom, što obavezuje i nas da u drugima vidimo sebe, kao što u nama Bog vidi Sebe. U Novom Savezu ova ideja se ponavlja u rečima apostola. Jovan Bogoslov nas podseca da će nas Istina osloboditi ako je spoznamo (Jn 8, 32), ako vas, dakle, Sin oslobodi, zaista ćete biti slobodni (Jn 8, 36). A Duh je Gospod; a gde je Duh Gospodnji onde je sloboda (2 Kor. 3, 17).

Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti.[11] O pravu na život se ne polemiše. To je osnovno pravo svakog čoveka. Život daje Bog, On je i jedini gospodar nad životom, jer je je on Život. Kao što je već rečeno, svaki zločin nad čovekom bi bio i zločin nad Bogom, jer je čovek nosilac ikone Božije. Ubiti čoveka moglo bi se poistovetiti sa ubistvom Boga.

Osnovno pravo čoveka, koje se ne nalazi ni u jednoj povelji ni deklaraciji o ljudskim pravima je pravo ljubavi, pravo da volimo i da budemo voljeni, na šta hrišćanska misao neprestano ukazuje. Ovo pravo je sam Bog dao ljudima na najpotresniji način, jer je zavoleo čoveka do takvih granica da je čovekovom umu teško i shvatiti. Svi ljudi su pozvani da učestvuju u zajednici Ljubavi Božije. Bog je stvorio čoveka iz ljubavi, dao mu svoj lik, i nije prestao da ga voli i onda kada je čovek, zahvaljujući svojoj bogomdanoj slobodi, okrenuo svoje lice od Boga i usmerio ga ka sebi. Iz ljubavi Bog sklapa savez prvo sa Avramom, a zatim i sa decom Avramovom na Sinaju. Ljubav se projavljuje u starosaveznoj crkvi, a dolaskom Hrista pokazuje se sama ipostas Ljubavi. Hristos nas poziva da ljubimo jedni druge, kao što On ljubi Oca i Otac Njega. Novosavezna crkva je zajednica ljubavi i u Ljubavi. Možemo slobodno reći da je i cilj ljudskog postojanja ljubav, odnosno aktiviranje potencijala za upodobljenje Bogu. Da se nesebičnom ljubavlju uzdignu iz biološkog sapostojanja u

[7] Tomo Vukšić, *transcedentan temelj ljudskog dostojanstva i eshatološki smisao ljudskih prava i dužnosti,* zbornik: *Ljudska prava u hrišćanskoj tradiciji,* 44. str.

[8] Ovde bismo se osvrnuli na teoriju koja govori da je prvi izveštaj o postanju (Post1,1-2,4) nastao u vavilonskom ropstvu, a kao literarni uzor je uzet akadski kosmogonijski ep Enuma Eliš, koji je čitan na praznik Nova Godina. Ep govori kako pre nastanka zemlje i čoveka nije bilo ničeg, postojali su samo bogovi koje su rodili Apsu i Tijamat, koji predstavljaju personofikovane prirodne stihije. Mlađi bogovi su se pobunili protiv Apsu i Tijamat, Apsu je ubijen magijom, dok je bog Marduk prepolovio Tijamat i od jedne njene polovine stvorio nebo i zemlju, a od krvi čoveka.

[9] Rodoljub Kubat, *Osnove Starosavezne antropologije,* 21. str.

[10] Mada, postoji teorija koja govori da se to *mi* odnosi na Svetu Trojicu, ili pak na manir u pisanju koji je bio veoma čest na istoku.

[11] Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 3.

bitijnu zajednicu ličnosti, u saglasju sa svim stvorenjima i sa celom tvorevinom, po ugledu na postojanje Svete Trojice, ove najviše *zajednice ljubavi*.[12]

Pravoslavni apsurd ljudskih prava

Hrišćani su celim svojim bićem pripadali crkvi, iako su živeli u konkretnim državama i gradskim zajednicama, ipak, sebe su smatrali strancima u njima, njihova otadžbina nije bila na zemlji već na nebesima. Rim je bio carstvo u kome versko i državno nisu bili odvojeni, država je sebe smatrala relevantnom ne samo za državna već i za verska pitanja, bilo je besmisleno da neko ne učestvuje i ne podržava verske svetkovine rimske države. Hrišćani su upravo bili takvi, ne samo što nisu učestvovali u državnim poslovima nego su ih i podcenjivali, a o paganskim obredima nije bilo ni reči, oni su kategorički odbijani, zbog čega je rimska država na hrišćane gledala kao na strano telo. Ali opet, hrišćani nisu bili protiv države, iako nisu bili zainteresovani za nju, ipak su smatrali da ona ima božansko poreklo, oni su se molili za nju, za mir i blagostanje u njoj, tako da nisu bili njeni politički neprijatelji, zato su i mogli sa punim pravom da izjave u rimskim sudovima da su politički nevini.

Hrišćani nisu bili politički protivnici, šta više oni su bili lojalni državi, ali nisu bili spremni da poštuju odluke države koje su zadirale u veru i bile protivne veri crkve, zbog čega je crkva bila optuživana i gonjena kao državni neprijatelj. Ne samo u periodu rimskog carstva već i kasnije, za vreme careva koji su gajili simpatije prema hrišćanstvu dolazilo je do mešanja države u crkvena pitanja, što će kroz dugu istoriju Vizantije biti veliki problem i izazov za crkvu. Čak i danas, dvadeset vekova kasnije, postoje državni sistemi koji sebe smatraju nadležnim ne samo za državna već i za verska pitanja.

Kako su hrišćani u očima države bili stranci, država ih je progonila, osuđivala, zatvarala i ubijala. Ali u tim progonima, u tamnicama, na lomačama, ili vešalima, hrišćani su sebe smatrali slobodnima. Njihova sloboda se nije sastojala u slobodnom hodanju gradovima ili slobodnom plovljenju morima, za njih je sloboda bila da postanu bogovi, to je bio najviši cilj koji su mogli da ispune i bez takozvanih *ljudskih prava*. Ljudska prava imaju velik značaj ali ona ipak nisu ni dovoljni ni nužni uslovi bez kojih se čovek ne može ostvariti kao ljudsko biće, bez kojih on ne može postići svoj najviši cilj. Ostvariti svoje istinsko Ja moguće je i u situacijama u kojima čovek nema tzv. ljudska prava.[13] Za pravoslavnu svest prototip čoveka i zaokružene ličnosti nije dobro situiran građanin koji je bedemom zaštitio svoja lična prava i živi u jednom ispeglanom društvenom dostojanstvu, već svetitelj, mučenik, podvižnik, slobodan od strasti za novcem, za vlasništvom, za slavom, za priznanjem; onaj koji živi radost i punoću unutrašnje slobode.[14] Unutrašnja sloboda može da se ostvari u sredinama u kojima nema ljudskih prava ili gde su ona ograničena. Mučenici su bili mučenici upravo zato što nisu imali prava, ali su oni u svom mučeništvu projavili svoju slobodu da postanu bogovi. Tako je Arhiđakon Stefan kada je bio kamenovan, u svom samrtničkom bolu i patnji video Hrista, zapravo postao hristos, postao sin Božji u čemu je projavio svoju slobodu, svoje dostojanstvo boga. Naravno, svet bez ljudskih prava je užasan, ali i u takvom svetu kroz odnos pun žrtvene ljubavi i razumevanja čovek može da dokaže da je zaista Čovek.

[12] Anastasije, Arhiepiskop Tirane i cele Albanije, *globalizam i pravoslavlje,* 66. str.
[13] Vladan Perišić, *Ličnosi i priroda,* raskršća, 113. str.
[14] Anastasije, Arhiepiskop Tirane i cele Albanije, *Globalizam i pravoslavlje,* 80-81. str.

Ivana Bartulović

Pravoslavna crkva pred iskušenjima postmoderne

Apstrakt: Autorka je nastojala da ukaže na probleme percepcije pojedinih savremenih društvenih pojava iz ugla pravoslavne teologije. Krajnji individualizam vodi potpunom zanemarivanju drugih, a nasuprot njemu stoji fundamentalizam koji preti da ugrozi ne samo pojedince već i društvene sisteme. Obe krajnosti predstavljaju ozbiljnu pretnju, kako za različite religije tako i za društvo u celini. Savremeni čovek ne samo da se postavio kao apsolutni arbitar, već je sebe uzdigao na ravan boga, menjajući i kombinujući na proizvoljan način čak i same religijske sisteme. Mogućnost prevazilaženja kriza leži upravo u dijalogu ljubavi i razumevanja. Ovaj dijalog je potvrda istinske svetosti koja uvek podrazumeva toleranciju i uvažavanje prava drugog.

Ključne reči: postmoderna, individualizam, fundamentalizam, ljudska prava, tolerancija, svetost, dijalog.

Društvo sadašnjosti, koje je izgrađeno na krahu velikih ideja moderne, je društvo apsolutne individualnosti, apsolutne distanciranosti od države, religije, i bilo kojih sistema koji bi ugrožavali tu njegovu individualnost. Čovek postmoderne svoj identitet gradi na sebi, na svojim doživljajima sebe, sveta, i ličnom susretu sa onostranim. Postmoderna označava kraj nacionalnih država, nacionalnih religija, nacionalnih identiteta. Opšte i globalno postaju najveće vrednosti postmoderne nasuprot religije i nacije koje su označene kao nazadne, konzervativne i antimoderne (Krstić, 2008.).

Iako ne prihvata i sa gnušanjem odbacuje religije, čovek postmoderne je zapravo religiozni čovek, on veruje, moli se, u svojevrsnom je kontaktu sa transcedentnim. U ovoj antinomiji leži problem sa kojim se suočavaju sve religije postmodernog društva, a to je problem verskog sinkretizma i pluralizma. Religije više nemaju nikakav uticaj na čoveka i njegov izbor, one su sada prepuštene čovekovim potrebama i prohtevima. Svako po svojim potebama bira ono što je njemu zanimljivo i privlačno iz svake religije, gradeći tako svoje individualne sisteme verovanja. U takvim individualnim verskim sistemima nastaje verski sinkretizam koji u sebe spaja nespojivo. Ovakva tiranija individualizma nad religijama je upravo rezultat percepcije postmodernog čoveka po kome su sve religije nazadne i ne vode miru. Iz toga on crpi svoje pravo da arbitrira nad religijskim sistemima i gradi novu, svoju religiju, koja se razlikuje od svakog postojećeg religijskog sistema.

Nasuprot individualizmu, kao čedo moderne i 20. veka, stoji verski fundamentalizam, koji svoje najekstremnije oblike dostiže u postmoderni, u 21. veku. Iako se danas verski fundamentalizam uglavnom vezuje za islam, on je nastao na hrišćanskom zapadu. Verski fundamentalizam je pokušao da se suprotstavi nauci fundamentalnim istinama vere koje su zasnovane na bukvalnom tumečenju Svetog Pisma. Danas je verski fundamentalizam primenjiv na sve religije, a bazira se na apsolutizaciji verskih istina. Nasuprot postmodernistčkom individualizmu koji teži da kreira bolju budućnost, jer se prošlost pokazala kao loša, verski fundamentalizam ističe prošlost kao zlatno doba, iz nemogućnosti da se suoči sa izazovima koje nameće nova epoha, nova nauka, nova kultura. Fundamentalizam se gradi na strahu od urušavanja sistema verovanja, dugo izgrađivanog predanja i urušavanja vrednosti koje su poštovane u tradicionalnom društvu a koje postmoderna prepoznaje kao nazadne i loše. Ovakav rigidni sistem mišljenja koji svoj identitet gradi na religiji, naciji, tradiciji i predanju, bio bi temeljno uzdrman uništavanjem, menjanjem i preoblikovanjem tih vrednosti.

Pravoslavna crkva se susreće sa oba ova koncepta religioznosti modernog čoveka, ali ne podržava ni jedan od njih. Apsolutni individualizam ili fundamentalizam su podjednako neprihvatljivi i neprirodni za pravoslavnu misao. U pravoslavnoj crkvi svaki čovek je individua, odnosno ličnost, neponovljiva i jedninstvena, ali upravo tu svoju jedinstvenost crpi isključivo kroz zajednicu sa drugim, samo kroz takav odnos sa drugim jedna individua može da kaže Ja. Unutar Crkve kao Tela Hristovog, individua se oličnošćuje, dobija svoj identitet i svoje sopstvo. Fundamentalizam u pravoslavnoj crkvi je nastao upravo iz straha od vihora

promena koje je donela postmoderna. Pravoslavni fundamentalista svoj identitet gradi na nacionalnosti i pravoslavnoj crkvi kao stožeru te nacionalnosti, koja u sebi čuva i neguje nacionalni identitet, nacionalno predanje i običaje. Hrišćanska crkva nikada nije bila nacionalna, ona se uvek nalazila iznad nacionalnosti, a hrišćani se nikada nisu delili prema nacijama, uvek sledujući apostolu Pavlu koji u poslanici Galatima kaže da nema više Judeja ni Jelina, nema više roba ni slobodnjaka, nema više muškog ni ženskog, jer smo mi svi jedan čovek u Hristu Isusu.

Ljudska prava u Svetom Predanju

Kao najveću vrednost postmoderna promoviše toleranciju i ljudska prava, dok verski fundamentalizam kolektivizam, tradiciju i predanje stavlja iznad pojedinca, pa i iznad same crkve. Pojedinac mora da bude potčinjen autoritetu crkve i nacije da bi bio prihvaćen.

Pravoslavna crkva je uvek isticala zajednicu - zajednicu neponovljivih ličnosti, odnosno individua. Svoje pravo individua definiše i ostvaruje u odnosu sa drugim, izvan zajednice nije ni moguće govoriti o postojanju prava i tolerancije. Tolerancija i ljudska prava u postmoderni se manifestuju kroz deklaracije o ljudskim pravima koje svoj najuzvišeniji izraz dobijaju u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. Deklaracijom su zagarantovana osnovna prava svakog čoveka, to su pravo na dostojanstvo, pravo na život, slobodu, jednakost, pravo na slobodu misli, slobodu govora. Dostojanstvo se u pravoslavnoj crkvi ne doživljava kao nešto apstraktno, kao neki građanski ponos; dostojanstvo je pravo čoveka da postane bog. Mogućnost da čovek postane bog leži u njegovoj mogućnosti da nadiđe svoju prirodu jer je stvoren po slici Božjoj (Perišić, 2009.). Čovek je Bogu sličan po svojoj ličnosti, on postoji na isti način kao što postoji Bog. Takvo čovekovo ličnosno postojanje daje mu mogućnost da prevaziđe ograničenja koja mu nameće priroda. Iako čovekova priroda predhodi ličnosti, za razliku od Božje, čovek nije osuđen da ostane samo priroda, da bude propadljiv, već mu je Bog dao mogućnost upodobljenja, mogućnost da od ikone Božje postane podobije Božje. Podvigom, kojim se čovek oslobađa sebe, i blagodaću Božjom čovek prevazilazi nužnost prvenstva prirode nad ličnošću. Tako u skladu sa ovom mišlju, ni država ni društvo, ni crkva, ni kultura, ni vlast ni sila, niti bilo šta na ovom svetu ne daje i ne može da oduzme čovekovo dostojanstvo. Ono svemu tome predhodi. Ono je čoveku imanentno i neotuđivo. Zato je i svako nasilje nad ikonom Božjom i zločin protiv Boga samog.

Tolerancija postmoderne kao krajnji cilj nema ljubav prema ličnosti, već trpljenje različitosti koje svoj razlog ne nalazi u ličnom odnosu prema čoveku kao Ikoni Božijoj. Tako i religioznost postmoderne ne insistira na odnosu ljubavi, nasuprot pravoslavne crkve koja na Ljubavi počiva. Ljubav je, zapravo, osnovno i najveće pravo svakog čoveka, pravo da voli i da bude voljen. Ovo pravo je sam Bog dao ljudima na najpotresniji način, jer je zavoleo čoveka do takvih granica da je čovekovom umu teško da to pojmi, jer Bog „toliko zavole svet da je Sina svojega Jedinorodnoga dao da niko ko veruje u Njega ne propadne nego da svako ima život večni" (Jn 3, 16). Svi ljudi su pozvani da učestvuju u zajednici Ljubavi Božije. Bog je stvorio čoveka iz ljubavi, dao mu svoj lik, i nije prestao da ga voli i onda kada je čovek, zahvaljujući svojoj bogomdanoj slobodi, okrenuo svoje lice od Boga i usmerio ga ka sebi. Iz ljubavi Bog sklapa savez prvo sa Avraamom, a zatim i sa decom Avraamovom na Sinaju. Ljubav se projavljuje u starosaveznoj crkvi, a dolaskom Hrista pokazuje se sama ipostas Ljubavi. Hristos nas poziva da ljubimo jedni druge, kao što On ljubi Oca i Otac Njega. Novosavezna crkva je zajednica ljubavi i u Ljubavi. Cilj hrišćanskog postojanja je da ljudi uz blagodat Božiju umnože Bogom im dane vrline i da se uprave prema svom podobiju, da se nesebičnom ljubavlju uzdignu iz biološkog sapostojanja u bitniju zajednicu ličnosti, u saglasju sa svim stvorenjima i sa celom tvorevinom, po ugledu na postojanje Svete Trojice, ove najviše zajednice ljubavi (episkop Anastasije, 2002: 65-66).

Odnos zasnovan na ljubavi je mnogo više od odnosa zasnovanog na toleranciji. Odnos ljubavi je odnos požrtvovanosti i odnos nepoštednog davanja sebe drugom. Odnos tolerancije je odnos suživota, odnos trpljenja, i neobaziranja prema drugom. U takvom odnosu drugi uopšte i nije predmet mog interesovanja, on je svojevrsna pojava ili datost u

mom životu, ali takva datost koja na mene ne utiče i koja me se ne dotiče. Učauren u svoju individualnost, čovek postmoderne u drugom ne sagledava svog brata, svog bližnjeg; drugi je pretnja njegovoj drugosti, njegovoj jedinstvenosti i neponovljivosti. Drugi nije predmet moje ljubavi, ljubav je rezervisana samo za mene, ja sam sam sebi cilj i sam svoj uzrok. Postmodernistički čovek se udaljava od predaka, zanemaruje potomke, zarad svog identiteta, identiteta drugosti.

Fundamentalizam, u svojoj suštini tradicionalan, u vrtlogu modernosti zanemaruje ljubav iako je ne negira. Fundamentalista je zaokupljen borbom, zaokupljen svojom ugroženošću pred savremenim i novim idejama. Iako ističe zajednicu u prvi plan, ta zajednica za svoj cilj nema ljubav, njen zadatak je čuvanje i konserviranje prošlosti, kreiranje sadašnjosti po merama prošlosti, i zaustavljanje budućnosti. Fundamentalista žrtvuje ljubav na oltaru kolektiva, kao vrednosti nad vrednostima.

Hrišćanska crkva je iznad svega uvek isticala ljubav, zakon Starog Zaveta se ukida pred Ljubavlju koju nam Bog neiscrpno izliva. Ljubav je jedina mera, jedini zakon po kojem se hrišćani upravljaju i po kome će se upravljati. U ljubavi individua moze da izgovori „mi“ ne gubeći ništa od svoje drugosti i jedinstvenosti.

Iskustvo Boga u dijalogu ljubavi

Za pravoslavnu crkvu dijalog je uvek bio primaran, u dijalog se ulazi sa osobom koja je u dostojanstvu jednaka nama, i koja je od suštinske važnosti za nas. Međutim, hrišćanske crkve danas imaju oskudan dijalog među sobom, dok sa drugim religijama dijaloga gotovo da i nema. Postavši vodeća religija u Rimskom carstvu hrišćanstvo više nije imalo potrebu ni od koga da se brani, niti da se bilo ko ubeđuje u ispravnost vere, dovoljan dokaz je postala brojnost i rasprostranjenost hrišćana. U takvoj klimi uljuljkanosti, hrišćanstvo se postavlja na piedestal istinitosti i ispravnosti u odnosu na druge religije. Jedini dijalog koji se u tim vremenima elitizma odvijao u hrišćanstvu bio je dijalog unutar njega samog. Druge religije kao niže i neistinite nisu mogle da budu subjekt dijaloga.

Islam koji je nastao na vratima hrišćanskog carstva nikada nije bio udostojen mogućnosti za dijalog. Postoje sporadični slučajevi tog dijaloga, a kao začetnik se ističe sveti Grigorije Palama koji se odnosio sa punim poštovanjem prema islamskim teolozima; u razgovoru sa njima on je izbegavao da koristi hrišćanske izraze za Boga kao Svetu Trojicu isključivo da ne bi uvredio sagovornike (episkop Anastasije, 2002: 121). Takav dijalog, ostvaren u ljubavi je jako redak, i u odnosu sa islamom je još uvek na početnom stadijumu. Teološki dijalog islama i hrišćanstva možda nije ni moguć, te dve religije, nastale na istim korenima, u svojoj biti se suštinski razlikuju. Međusobno ubeđivanje u sopstvenu ispravnost, naročito danas u 21. veku nije konstruktivno i ne vodi miru i toleranciji. Sva ostala životna pitanja kao što su mir, tolerancija, ekologija, glad, siromaštvo, nuklearne pretnje i slično, mogu biti teme za jedan konstruktivan dijalog, kroz koji će se pronaći najbolji modul suživota, kroz koji će se izgraditi mir i tolerancija, a što će budućim generacijama ostaviti plodno tle za bolje sagledavanje, razumavenje i prihvatanje verskih i etničkih različitosti (Patrijarh Petar VII, 1998.). Najbolje primere islamsko-hrišćanskog dijaloga nalazimo na istoku, na terenu gde se ove dve religije susreću i gde je život bez međusobnog prihvatanja nemoguć. Na istoku islam i hrišćanstvo žive već više od deset vekova jedan pored drugog. Iako hrišćani nisu u svim vremenima imali isti pravni status kao i muslimani, danas ga ipak imaju, i možda je upravo ovo vreme, u kome su stalni konflikti ugrozili sam opstanak zajednica, vreme dijaloga, i rešavanja zajedničkih problema.

Savremeni dijalog u hrišćanskoj crkvi, oličen u instituciji ekumenizma, za svoj cilj ima prihvatanje razlika i različitosti kroz verski pluralizam. U savremenom društvu različitost je postala poželjna, a pluralnost, ne samo religija, već i pluralnost unutar jedne religije, unutar jednog sistema, kao i pluralnost poimanja jedne iste ideje, postala je poželjna i očekivana. Taj zahtev pluralnosti nalazi se i unutar same hrišćanske crkve. Jednoobraznost, kojoj je nekada hrišćanska crkva naginjala, danas je postala neprihvatljiva. Polazeći od pretpostavke da hrišćansku zajednicu grade neponovljive i jedinstvene ličnosti, u samoj zajednici je

prisutan pluralizam kroz čovekovu različitost. Pluralizam se gradi i ostvaruje u dijalogu i odnosu individua, a da bi taj odnos dao svoje dobre plodove, potrebno je da bude zasnovan na odnosu ljubavi. Pluralizam unutar hrišćanstva može da se gradi isključivo na Ljubavi. Ljubav kao fundament međuljudskih odnosa jeste put ka prevazilaženju hiperindividualizama i fundamentalizama postmodernog čoveka.

Odnos ljubavi je odnos individua, ali individua koje se poznaju. Da bismo nekoga voleli potrebno je da ga poznajemo. Pokret ekumenizma je upravo imao za cilj, ne samo pomirenje razjedinjenih i posvađanih crkava, već upoznavanje i saradnju među crkvama. Polazeći od činjenice da je hrišćanski Bog fundamentalno određen kategorijom odnosa, priroda hrišćanstva nije nista drugo do dijaloška. Posle dužeg perioda u kome su sve crkve patile od ekskluzivizma, nadmene samodovoljnosti, pravedničke arogantnosti, egoističke nesnošljivosti i odbrambenog zatvaranja u sebe, počele su polako i uporno, jedna za drugom, neke sa preteranim oduševljenjem, druge sa neobjašnjivim skepticizmom, otvorenih ušiju da osluškuju i interesuju se za druge sa one strane zida (Bigović, 2010: 112). Sa velikom pompom i visokim budžetima, činilo se da dijalog prerasta u debatne forume, naučne konferencije, skupove crkvene birokratije bez jasnih ciljeva i namera. Ekumenizam je odjeknuo i u pravoslavnom svetu, istovremeno dobivši pristalice ali i oštre kritičare. Osim dobre volje i želje za dijalogom, crkve nisu spremmne da u ovom trenutku ponude nešto više. Period razjedinjenosti je bio dug, tako da će i put zbližavanja biti trnovit i dug. Ogroman značaj pokreta leži u ukazivanju na postojeće stanje koje je potrebno preispitati i prevazići. Put tolerancije i mira, poštovanje dostojanstva i prava svakog pojedinca su najvažnije karakteristike ekumenizma, koje će u budućnosti dati plod dostojan pokajanja.

Ono što crkvu čini Crkvom jeste dijalog sa svetom, dijalog sa drugim religijama, sekularnim pokretima, državom, naukom, umetnošću, i svim ostalim izazovima sveta u kome crkva živi. Ukoliko crkva nema takav dijalog ona prestaje da bude Crkva, pretvara se u istorijski relikt, konserviran, izložen za znatiželjne, i nedodirljiv. Suočena sa izazovima savremenog sveta, crkva pokušava da na te izazove adekvatno odgovori. Čovek postmoderne je čovek koji pita, on ne prima ništa zdravo za gotovo, on crkvi postavlja bezbroj životnih pitanja i ako ne dobije odgovore, postmoderni čovek je odbacuje kao beskorisnu i bezvrednu. Crkva raspolaže ogromnim bogatstvom - Biblijom, Svetim Ocima, Svetim Predanjem, i ukoliko ih na adekvatan način ne koristi, izneveriće upravo te Svete Oce koji su dali život crkvi, a onda i Boga koji joj je dao nepresušni izvor, Sveto Pismo. U Svetom Pismu nam je Bog pokazao samu prirodu i suštinu dijaloga, On koji je stvorio čoveka, poziva ga da govori sa Njim, i ne samo da govori, već da bude učesnik u savezu, u savezu jednakih, u savezu Stvoritelja i stvorenog čoveka. Ukoliko ne govori jezikom Ljubavi, crkva će izneveriti i zalutalog postmodernog čoveka i prepustiti ga njegovoj paloj, ljudskoj prirodi.

Svetost postmoderne

Budite sveti jer sam ja svet.(1 Pt 1,16)

Budite dakle savršeni kao sto je savršen Otac vaš nebeski. (Mt 5,48)

Bog nas, dakle, poziva da budemo sveti. Ali na kakvu svetost nas On to poziva? Danas su mnogi spremni da za sebe kažu da su sveti, da su čisti, bezgrešni. Zasigurno oni svetost poistovećuju sa moralom, etikom, i lepim ponašanjem. Ali, da li je dovoljno pridržavati se bontona i nekog etičkog stava da bi bili sveti kao što je Bog svet? Za istočne hrišćanske narode svetost je najznačajniji i suštinski cilj života (Bigović, 2010: 33). Dostići svetost podrazumeva upodobiti se Onom koji je jedini svet. U Starom Zavetu jedino je Jahve bio svet, ne samo da je bio svet, već je bio Svet, Svet, Svet Gospod Savaot (Is 6,3). Svetost je u Starom Zavetu pordazumevala drugačijost, potpunu različitost, odovojenost, odsečenost, Jahve je bio upravo to, on je bio drugačiji, poseban, svet. Jahveova svetost nije samo jedna od karakteristika njegove prirode, ona je temeljna odlika njegove ličnosti. Čovek ne može da bude svet sopstvenim silama jer svetost nije temeljna karakteristika njegove ličnosti, ali Bog je dao mogućnost da i čovek postane svet. Upodobljavajući se Bogu, Božijem načinu postojanja kao ličnosti, prevazilazeći svoju prirodu, ali uvek u zajednici, čovek postaje svet,

na šta je i pozvan, kao pričasnik Božije svetosti. Jedini način na koji to može da ostvari je liturgija. U liturgiji, u zajednici vernih, pričešćujući se onim koji je jedini Svet, jedini Gospod, Isus Hristos, mi postajemo sveti, postajemo jedno telo sa onim koji je Svet. Apostol Pavle je sve hrišćane nazivao svetima, svetima koji su bili sjedinjeni sa Hristom, i koji su živeli u Hristu.

Postmoderna sebe deklariše kao svetu, neprikosnovenu, drugačiju, bolju i napredniju od drugih epoha. Svetost postmoderne izvire iz njene rasuđivačke moći i raskida sa prošlošću. Postmoderna svoju svetost, drugačijost, crpi iz sebe same i spremnosti da samoj sebi protivreči i na toj protivrečnosti gradi koherentnost sopstvenog sistema mišljenja. U postmodernom društvu ne postoji ništa sveto izvan njega samog. Čovek postmoderne je sveti čovek, on je onaj koji nekome može da da i da oduzme svetost. Bog više nije onaj koji vlada, onaj koji je svet, čovek je preuzeo tu ulogu. Religioznost postmoderne je religioznost bez svetosti. Svetost je arhaična kategorija, rezervisana za pustinjake, podvižnike, drevne monahe, sa kojima postmodernistički čovek nema apsolutno nikakve veze. Sveti čovek postmoderne je uspešni čovek, čovek koji je stvorio karijeru, obezbedio svu udobnost ovog sveta, čovek koji je poznat, slavan, koji živi. Mali, neuspeli, nepoznati čovek je u stalnoj potrazi za svojim mestom, za svojim životom. Nametnuvši svoje vrednosti, postmoderna negira svetost i svetog čoveka. Svetost, koja je predstavljala egzistencijalni stav, stav koji je vodio ljude Bogu, sada je obesmišljena. Društvo kome nije bitna zajednica ličnosti, već napredak i uzdizanje individualnog je društvo u kome propadaju i u kome se gube sveti ljudi. Bez mogućnosti da ih neko vidi i čuje, ostaju skrajnuti i zaboravljeni, prepušteni Svetom, ali bez mogućnosti da Ga objave.

Poziv koji je Bog uputio čoveku za svetost još uvek je aktuelan, i ne samo aktuelan, već i dostižan. Postmoderni hrišćani su i dalje sveti hrišćani. Živeći u zajednici sa Svetim, i crpeći svoju svetost iz te zajednice, oni svetle u savremenom društvu istom jačinom kojom su svetleli i prvi hršćani kojima se Apostol Pavle obraćao. Iako je postmoderna ganz andere u odnosu na sve predhodne epohe, hrišćani su isto toliko drugačiji ne samo u odnosu na postmodernu, već i u odnosu na sva društva koja će i u budućnosti biti ganz andere postmoderne. Sjaj postmodenističke kulture će se ugasiti, dok će hrišćani, u zajednici sa Jedinim Svetim, biti svetlost svetu u sva vremena.

Zaključak

Sagledavajući u drugom sebe i crpeći svoj identitet iz drugog, moguće je tog drugog prihvatiti uprkos svim različitostima koje nas čine drugačijim, ali ne odvajaju od njega. Sozercavajući u drugom svoje Ja, taj drugi postaje predmet moje ljubavi. Verski pluralizam je moguć ukoliko se temelji na vrednostima ljubavi i dijaloga. Hiperindividualizam nas vodi u zanemarivanje drugih, a fundamentalizam u uništenje drugačijeg. Individualizam gradi na toleranciji i pluralnosti, ali takvoj toleranciji i pluralnosti koje nisu zainteresovane za drugog. Moć ljubavi je za hrišćanina Hristova moć. Primanje i prihvatanje drugog i sažimanje sa njim do samog poistovećivanja je suština hrišćanskog života. Hrišćanska vera treba da se živi kao sloboda u Duhu Svetom. Moderni i postmoderni čovek svuda vidi sisteme, ideje, programe, a Jevanđelje Hristovo svuda žive ličnosti. Crkva Hristova nije pred izborom tradicionalnog i postmodernog, već pred večnim izborom dobra i zla, Istine i laži, Hrista i lažnih bogova ovog sveta. Crkva je prinuđena da živi u svetu, sada u svetu postmoderne, ali istovremeno da taj svet transcendira. Pravoslavlje više nije samo istočno. Ono je danas vaseljensko, univerzalno, kako u suštinsko-sadržajnom tako i u geografskom smislu. Zato ono treba da potiskuje plemensku psihologiju koju su mu nametnuli vekovi ropstva a da izgrađuje saborni, sveobuhvatni, svečovečanski duh, brigu i ljubav. Sve ovo u istoriji, ili tačnije postistoriji, postmoderni (Bigović 2010: 16-17).

Bibliografija

Anastasije, Arhiepiskop Tirane i cele Albanije, „Globalizam i pravoslavlje“, Hilandarski fond, Beograd, 2002.

Bigović, R., „Crkva u savremenom svetu“, Službeni glasnik, Beobrad, 2010.

Bigović, R., „Ljudska prava u hrišćanskoj tradiciji“, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Hopko, T., „Pravoslavlje u postmodernim pluralističkim društvima“ u zborniku: Crkva u pluralističkom društvu, Konrad Adenauer Stiftung, Hrišćanski kulturni centar, Beograd, 2009.

Iščekujući Evropsku uniju, zbornik radova, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2010.

Krstić, Z., „Pravoslavlje i modernost-sukob ili saradnja?“, http://www.eparhija-sumadijska.org.rs/ 25.12.2010.

Krstić, Z., „Pravoslavni fundamentalizam i moderna“, http://www.eparhija-sumadijska.org.rs/ 25.12.2010.

Perišić, V., „Da li je Evropi potrebno hrišćanstvo?“, zbornik: Hrišćanstvo i evropeske integracije, Konrad Adenaure stiftung, Hrišćanski kulturni centar, Beograd, 2010.

Petar VII, Patrijarh Aleksandrijski, „Hrišćanstvo i islam u dijalogu“, http://veraznanjemir.bos.rs/ 17.12.2010.

Vasiljević, M., „Svetost i drugost: od svetosti kao etičkog pojma do svetosti kao ipostasnog pojma“, časopis: Bogoslovlje 1-2, Beograd, 2005.

Zizjulas, J., episkop pergamski, „Oboženje svetih kao ikona Carstva Nebeskog“, http://www.verujem.org/ 23.12.2010.

Šijaković, B., Evropski integritet kao identitet“, zbornik: Hrišćanstvo i evropske integracije, Konrad Adenauer Stiftung, Hrišćanski kulturni centar, Beograd, 2010.

Dragan Trajčevski

Globalizacija!?

Kratak rezime: Autor u ovom tekstu prikazuje kratku istoriju Hrišćanske Adventističke Crkve, sa posebnim osvrtom na razvoj adventizma kod nas, ali je centralno pitanje teksta na koji način se shvata ekumenizam u ovoj crkvi i kako se razume saradnja sa drugim verskim zajednicama.
Ključne reči: globalizacija, postmodernizam, Sveto Pismo,

1. Globalizacija je jedna od reči koja obeležava naše vreme. Ne tako davno nečiji tata je morao da radi u inostranstvu, da bi, između ostalog, doneo recimo Milku čokoladu, a danas je imamo svuda. Ne tako davno imali smo ponegde samo fiksne telefone a danas je mobilna i internet tehnologija komuniciranja prevazišla sve predstave o tome. Mladi u mnogim zemljama danas se gotovo isto oblače. Kulturološka i druge barijere su prevaziđene. Ono što je do juče važilo danas više ne važi i obrnuto. Sistem vrednosti je pomeren. Savremena tehnologija je pokrenula moćnu mašineriju za propagiranje i uživanje greha. Sve je i svakome ponuđeno u širokoj paleti najraznolikijih proizvoda raznih oblika, veličina, boja, ukusa i mirisa. Donedavno bismo se začudili i o određenoj temi možda rekli nešto poput: „to neće biti.“ Danas je teško da nas nešto začudi. Svet postaje globalno selo.

Globalna dešavanja

2. Istovremeno se na globalnoj sceni sa rastućom tendencijom dešavaju, ili su se dešavale, i druge stvari poput: potresanja zemlje, cunamija, razarajućih vetrova, manji ratovi – u kojima u principu strada nedužno stanovništvo, „teroristički“ napadi, zagađenje i bezobzirno ophođenje prema resursima stvorenja koje nam je Bog poverio, globalno zagrevanje, nemiri, pretnja od nuklearnog rata, strah od velikih meteora, bojazan od prenaseljenosti naše lepe planete, finansijske malverzacije, velika svetska ekonomska kriza, ogroman jaz između siromašnih i bogatih, koncentrisanje moći i bogatstva u rukama nekolicine (globalizatora), izrabljivanje „malih“ ljudi, glad i žeđ kao proizvod ljudske egocentričnosti, samovolje i prkosa; razvrat, sveopšta poplava nemorala svake vrste, sve veća navala hrišćanskih i satanističkih sekti kao i kultova, lažnih proroka, samoprozvanih bogova, veštičarenja, astrologije. Sve su rasprostranjenije i moderne bolesti kao stres i depresija – nazvane i „bolesti budućnosti“ – a tu su i razne zaraze i oboljenja kao: bolest ludih krava, sida, ptičji grip, rak koji uveliko i naširoko ubire svoj danak, srčana oboljenja i ono što se među narodom aktuelno zove svinjski grip i dr. Ljude počinje da obuzima strah i neizvesnost, nesigurnost i briga, nepoverenje i ogorčenost, ali naizgled i otupelost u pogledu njihovog odnosa prema Tvorcu Bogu. Uprkos tome svet u kome živimo sve više nalikuje na scenu jednog od onih starih filmova u kome se svi vesele i igraju, jedu i piju, jer će ionako umreti. Ne mogu da se otmem utisku da smo poput čoveka koji sedi na grani i odseca je sa pogrešne strane, istovremeno se nadajući boljim vremenima. Trezvenom kao i uzdrmanom srcu ne može da promakne da se svuda unaokolo oseća zadah smrti u jednom naprednom svetu koji užurbano ide ka svome kraju u susret danu u kome će Gospod obelodaniti tajne ljudskih srca.

Efekat svetla

3. „Nije zlato sve što sjaji.“ „Nije svetlo sve što sija.“ „Ne jede se sve što leti“ - su neke od poznatih narodnih krilatica sa sasvim praktičnim značenjem. Glanc i raskoš koju vidimo preko televizije ili nalazimo u velikim marketima nemaju sposobnost da popune prazninu ljudskog srca koje vapi. Poput aparata sa svetlom za uništavanje insekata, isti efekat postižu lepota i blistavost mnogih stvari koje nas okružuju. Svetlo se insektima čini privlačno, oni mu se približavaju, i oni koji se dovoljno približe, u neposrednoj blizini svetla se raspuknu. Poneki

završe sa povređenim krilima. Molim vas, nemojte me krivo shvatiti, jer ne govorim da čovek treba uskraćivati sebi neke stvari ili zadovoljstva. Mislim pre svega na posledice prepuštanja zadovoljstvima ili sleđenju istih. Nije sve što se globalno nudi i obavezno dobro. Neophodna je ugradnja „filtera i senzora“ u čoveka, da bismo, prema principu apostola, mogli sve da proveravamo – osim greha – i da zadržavamo dobro.

Naša realnost

4. Realnost u kojoj živimo nije onakva kakvom je vidimo na površini vode. Zabavna industrija, koju u načelu pokreće težnja za profitom i popularnošću, postavlja drugačije norme pred mlade. Nasmejana, perspektivna, draga, mlada i lepa lica u nekom šou programu, emisiji, kvizu ili nagradnoj igri, velnes i sl. u stvarnosti često i nisu nasmejana. Pre bih rekao da je to privid ili farsa – iako zasigurno ima izuzetaka. Eksplozija znanja, ponos u naučna dostignuća, impozantne građevine, genetski modifikovani organizmi – odnosno pokušaj čoveka da se igra stvoritelja, ekspanzija video igrica punih nasilja su tek neki od pokazatelja da se vavilonska kula gradi. Našu stvarnost obeležavaju slomljena srca, usamljenost, dokolica, eksplozivne reakcije iliti „kratak fitilj“, samoljublje, mržnja među ljudima, zahlađenje međuljudskih odnosa, briga za sutra, nestalnost, rastuća nestrpljivost i netrpeljivost, nadmenost, nepokornost, raskalašnost, razuzdanost, narkomanija, alkoholizam, kockanje i druge bolesti zavisnosti, crv patnje i zbunjenosti koji razdire unutrašnjost čoveka, ali i sve veća – nadam se i goruća – želja za nečim boljim, trajnim, vrednim življenja. Nečim što će biti kao sidro duše, koje drži i nosi i ne popušta ni u olujnim vremenima, ni onda kada bi drugi jednostavno odustali i predali se struji. Mnoga srca prosto žude za sigurnim tlom pod nogama, za nečim što će ih izdignuti iznad situacije začaranog kruga u kome se nalaze i vinuti ih u oblake.

Instant rešenja

5. Dok se svet na globalnom nivou tako intezivno demonizuje i ruinira, čovek traga za instant rešenjima – koja su u osnovi bez korena, jer „što je brzo to je i kuso“; psiholozi i pedagozi ostaju nemi pred rapidnom najezdom nasilja, vlasti su razoružane i bespomoćne pred tajnom bezakonja, institucije nude privremena utočišta, razni pokreti delimična rešenja, čuju se i apeli „sportom protiv nasilja i droge“ – što može da koristi, holivudski filmovi proklamuju apokaliptične filmove i filmove o super čoveku, u kojima dobro, odnosno čovek na kraju ipak preživljava ili pobeđuje, naravno bez Boga – što je daleko od onoga o čemu nam izveštava Sveto Pismo. Tek poneka udruženja i TV emisije oslovljavaju probleme društva i sveta u kome živimo. Ali, neophodna je intervencija Sile s visine koja obnavlja živote ljudi, jer je po svojoj prirodi i sama živototvorna. Snagom Onoga koji je postavio zakone svemira i utvrdio temelje zemlji mogu mase da budu pokrenute, strukture promenjene, jer je put ka nebu otvoren posredstvom žrtve koju je Hristos podneo za nas.

Međutim, verovatno je najveća laž sotone danas to što je ubedio ljude da ne postoji. Zvanično se uklonio sa scene, a nezvanično, uz saglasnost čovekove volje, trese carstva u ekonomskom, političkom i moralnom pogledu. Crkva Isusa Hrista je naročito izložena napadima ovog neprijatelja u vazdušnom prostoru. Ali “koliko god neprijatelja i da imaš, dovoljno je da imaš jednog Prijatelja koji je jači od svih (Vesli)“. To je nada u slavnu milost koja nosi.

6. Stvari o kojima sam govorio mahom u delu 2-4 su uglavnom samo prateće posledice nečega mnogo opasnijeg a što je danas sasvim banalizovano i zanemareno. Greh je takođe globalna tema. S jedne strane možemo zajedno sa apostolom da potvrdimo „nema pravednog, ni jednog“ čoveka. Dok, s druge strane, vidimo kako je ovaj zloćudni karcinom duše poput pandemije, nezaustavljivo zahvatio svaku poru društva i satim odredio njegov pravac. Lekari mogu da pronađu eventualni lek protiv određene bolesti, ali ne i protiv ove.

Globalna poruka

7. Lekar koji je svoj kratki ovozemaljski život posvetio pribavljanju leka protiv ove opake bolesti je naš Gospod i Spasitelj Isus Hristos. Čovek može da beži od toga, ali što se više udaljava tim neljudskiji postaje. Niti beg niti poricanje toga ni jedne sekunde ne umanjuje našu potrebu za povratkom Stvoritelju. Globalizacija znači da je čovek u begu. U pokušaju da stvori trajni svet, koji u osnovi počiva na prolaznim vrednostima, čovek će izgubiti. Ništa učinjeno izvan Božije volje nas ni za milimetar ne može povesti u „napredak“, čak štaviše stoji na staklenim nogama. Jedina nada za posrnuli svet jeste bio, je i ostaće Onaj koji je svoje ruke na drvetu srama raširio i time uputio jedinstvenu poruku koja i dvadeset vekova kasnije ne prestaje da odjekuje „ljubim te ljubavlju večnom“, „vrati se k meni, jer sam te izbavio“. „Stvorio si nas Bože za sebe i naše srce je nemirno u nama dok ne nađe mir u tebi“ (Augustin). Lek, odnosno mir, je – u produhovljenom smislu – u podnožju krsta na brdašcetu Golgoti, gde su se “zemlja i nebo poljubili“; tamo gde lanci i teret greha jednog pokajničkog srca spadaju, srce se pročišćava i ispunjava mirom a oslobođena duša ispravljena upoznaje svog Stvoritelja kao svog Osloboditelja i Izbavitelja i to ne samo od sile greha u njenom životu, već i od večne odvojenosti od Boga. Krst je pouzdani garant divne budućnosti za svakoga ko se odvaži na korak vere tako što će prihvatiti Božiju ispruženu ruku. Stoga nema razloga za strah „od onoga što dolazi na svet“, jer nam Bog posredstvom Duha Svetoga daruje božansku ljubav koja taj strah otklanja i Božiji mir koji prevazilazi svaki ljudski razum.

U knjizi proroka Isaije 60,2-3 piše: „Evo mrak pokriva zemlju i tama narode, ali se svrh tebe diže Gospod i slava Njegova nad tobom se pokazuje. Narodi prilaze svetlosti Tvojoj i kraljevi sjaju zraka Tvojih“. Vreme brzih promena je i vreme velikih mogućnosti. „Gde se umnožava greh, umnožava se i milost.“ Ovo je vreme velikih izazova za nas hrišćane. Verni ljudi širom sveta se umrežavaju u molitvi nade i očekivanju probuđenja kakva su zabeležena u ranoj crkvi, za vreme Džona Veslija, sredinom 19. veka u Velsu, kao i u nizu drugih istorijskih datuma. Na razne podstreke koji nas na to upućuju i ohrabruju nailazimo i u knjižici „Svaki dan sa Isusom“. Ali Gospod traži ljude za to u trenutku kada se hrišćanska vera tendenciozno marginalizuje. To je pitanje koje se i nama postavlja: Koliko smo spremni da sebe stavimo na raspolaganje Bogu i da se zauzmemo za Božiju stvar u svojoj zajednici, porodici, mestu, zemlji, prema svojim mogućnostima, darovima, vremenu? To je pitanje upućeno svakom pojedincu, ali nije upućeno super hrišćanima, već onim sasvim običnim ljudima, muškarcima i ženama koji gorljivih srca čeznu za tim da se snaga Božije spasonosne i isceljujuće ljubavi manifestuje u, i kroz njihove živote, te da svojim praktičnim i živim hrišćanstvom budu miomiris za mnoge.

8. To je globalna poruka sa globalnim poslanjem „idite i načinite sve narode mojim učenicima“. To je vest koja je nadživela imperije, vladare i sisteme koje su ljudi izgradili i koja će nastaviti da postoji sve do drugog dolaska našeg velikog Boga, jedinog i zakonitog, večnog cara i suverenog vladara, Svedržitelja univerzuma koji će prema svojoj nepromenljivoj istini i pravdi u određeno vreme suditi čoveku.

Nama pak ostaje da živimo u poniznosti i poslušnosti pred Bogom, kao ljudi molitve, nadajući se i očekujući da će naše sveće postati baklje, a baklje znaci nade koja se izdaleka vidi.

Ivan Kačarević[1]

Buđenje ekološke svesti u Crkvi

Kratak rezime: U ovom tekstu su prikazani kratke definicije ekologije i opisana je potreba za stvaranje ekološke svesti – kulture u Crkvi uopšte na osnovu Svetog pisma, što je danas uveliko potrebno radi verodostojnosti njenog poslanja.
Ključne reči: *ekologija, Crkva, savest, prava stvorenog sveta.*

U ovom istraživačkom radu bavićemo se sa temom buđenja ekološke svesti.

Ekologija je nauka koja proučava međusobne odnose živih bića i životne sredine, ali može se još nazvati i nauka koja izučava odnose živih bića prema sredini u kojoj žive. Kao nauka, ekologija je utemeljena tek u 20. veku. Pojam ekologija dolazi od grčkih reči *oikos* što znači stanište ili dom, i logos što znači nauka.

Zadatak ekologije jeste zaštita prirode, odnosno, očuvanje i pažljivo korišćenje prirodnih resursa Zemlje.

Čovek je vremenom toliko koristio bogatstva prirode da je otpočeo period degradacije životnog okruženja, zato ekolozi pokušavaju da pronađu ravnotežu između potreba čovečanstva i brige (odgovorno korišćenje prirodnih resursa) o okolini.

Formiranje ekološke kulture (svesti) nije ni malo lak zadatak, pogotovo kada imamo u vidu da je u društvenom ponašanju decenijama prevladavao princip odnosa prema prirodi koji je imao isključivo potrošački karakter. Svaka generacija je odgovorna za prenošenje lekcija o budućnosti sveta i očuvanju planete narednoj generaciji. Kao što je rekao jedan nepoznati autor: *„Zemlju nismo dobili od naših predaka, već nam je pozajmljena da bismo je pozajmili sledećim generacijama“*.

U teološkim krugovima Evrope i Amerike poslednje dve decenije vlada intezivno interesovanje za ovu temu. Postoji veliki broj časopisa koji objavljuju naučne radove posvećene ovoj temi, a vlade različitih zemalja ulažu velike količine novca u istraživanja a aktivnosti koje se sprovode u svrhu prevazilaženja ili ublaživanja ekološke krize. Nažalost. U našoj zemlji su dugogodišnja kriza, ratovi, politička i ekonomska situacija učinili da ovi problemi dugo ostanu po strani.

Poslednjih nekoliko godina bude se i sekularna i hrišćanska svest.

Pogotovo za hrišćansku ekološku svest (savest) njen temelj se može pronaći u Svetom Pismu u Petoknjižju, gde je Bog u prvim danima dao idealnu ravnotežu između čoveka i prirode.U Psalmima imamo objavu o Bogu i o prirodi koju je stvorio, kroz koju Ga duhovno osvešćeni ljudi mogu slaviti. Ali, padom u greh poštovanje Zemlje i njenih resursa se gubi i time pada sam ravnoteža. Međutim da se ne bi uništila ravnoteža, Bog kroz zakon koji dao preko Mojsija želi da ponovo uspostavi ravnotežu između prirode i čoveka-čoveka i prirode, odnosno, preko odgovorne savesti ili svesti.

Ako pogledamo Psalm 148, možemo primetiti da je prisutna duhovna i ekološka svest:

„Hvalite Jahvu s nebesa, Hvalite ga u visinama!

Hvalite ga, svi anđeli njegovi, Hvalite ga, sve vojske njegove!

Hvalite ga, sunce i meseče, Hvalite ga, sve zvezde svetlosne!

Hvalite ga, nebesa nebeska, i vode nad svodom nebeskim!

Neka hvale ime Jahvino, Jer on zapovedi i postadoše.

Postavi ih zauvek i doveka, Po zakonu koji neće proći.

Hvalite Jahvu sa zemlje...“

[1] Student Protestantsko teološkog seminara Novi Sad.

Neko ko ima ovakav stav, čuvaće prirodu i na taj način proslavljati Boga:

„*Malo li vam je što pasete na dobroj paši, nego ostatak paše svoje gazite nogama svojim? I što pijete bistru vodu, nego ostatak mutite nogama svojim?*“, opominje starozavetni prorok (Jez. 34,18)

U Starom Zavetu možemo da primetimo da je postojala ekološka svest u ljudima, i iz ovih stihova možemo da vidimo da ljudi koriste resurse zemlje i onda ih uništava.

Veliki protestanski teolog 20. veka Jirgen Moltman opravdano je doveo u vezu ljudska prava i ekologiju. Smatrao je da je nužno definisati, pored ljudskih prava, i prava čovečanstva, prava prirode, prava Tvorca. Ukoliko se to ne desi, preti opasnost za gotovo svakodnevno proširenje kataloga ljudskih prava, ozbiljno ugrozi zemlju, samim tim, i ljudska prava.

Michal Kolar

Kratke informacije o praktičnom ekumenizmu

Kratak rezime: Poziv na praktičnusolidarnost hrišćana sa braćom i sestrama koji stradaju u svetu zbog progonstva i siromaštva je glavna tema ovog teksta, sa akcentom na izvodljivost u lokalnom kontekstu.
Ključne reči: *ekumenizam, solidarnost, siromaštvo, progonstvo, nenasilje, molitva*.

Predsednik SLS je uputio pastoralno pismo evangelicima u Nigeriji. Predsednik Svetskog luteranskog saveza episkop Munib Junan (Younan) je pozvao dva miliona luterana u Nigeriji da nastave borbu za pravednost usred ekstremističkog nasilja prema hrišćanskim i muslimanskim crkvenim zajednicama. Na osnovu medijskih informacija mnogo vernika je bilo usmrćeno od Božića. Zločine je, prema svim podacima, izvršila islamska organizacija „Boko haram“. U jednom pastoralnom pismu upućeno Evangeličkoj crkvi u Nigeriji je episkop Junan pozvao crkve da nadalje rade na uzajamnom pomirenju i oproštenju u celoj zemlji gde vladaju nemiri. „Budite istrajni u svom pozivu. Širite Božiju ljubav među svim ljudima. Savladajte zlo dobrim, kako ekstremizam ne bi imao nikakvu šansu…“.

U Nemačkoj, oblasni episkop je startovao signal za reformu zarada. Na 23 mesta u Virtembergu (Württemberg) postoje takozvane „Vesper-Kirche“ tj crkve sa užinom u kojima se nudi topao obrok za sve beskućnike, gladne i siromašne. Ovu akciju su otpočeli ovih dana u Evangeličkoj crkvi u Virtembergu oblasni episkop dr H.C. Frank Otfrid (Ottfried) Juli i upravitelj dijakonije i glavni crkveni savetnik Diter Kaufman (Dieter Kaufmann). Juli i Kaufmann smatraju da u ovim crkvama mogu sa uživanjem da pojedu jelo i dožive zajedništvo i oni ljudi koji imaju veoma mala primanja a da se pri tom ne osećaju kao manje vredni, te da je dobro je što su crkvene zajednice sa svojim hramovima omogućile mesta takvih susreta u kojima se nudi topao obrok. „Oni na taj način šalju signal svom gradu da imaju u vidu stanje ljudi koji imaju mala primanja (plate) i da su svesni toga i da u narodu stalno raste broj onih koji lično nisu u mogućnosti da pomažu, pošto im stalno nedostaje novac.“ Tako dolaze do zaključka Juli i Kaufman.

Istovremeno se ovom akcijom pokazuje i pravac u smislu Biblije, da se zalažemo za siromašne kao i za političke i ekonomske reforme. Oni istovremeno vide potrebu za vršenje pomenutih akcija, da se ima u vidu i ljude sa niskim primanjima, da se zauzima za nezaposlene, za penzionere, kao i za oporezivanje visokih primanja, imovine i finansijskih transakcija.

Oblasni episkop i upravitelj dijakonije su se zahvalili saradnicima, darodavcima i sponzorima i pozvali su da se u ovu akciju uključuju sve više đaka i učenica sa oduševljenjem.

Literatura:

Ekumena u svetu, Ženeva i Štutgart 2012.g.

dr Angela V. Ilić

Vojvođanski Mađari između dva jezika i kulture: uloga crkava u očuvanju identiteta [2]

Rezime: Ovaj rad istražuje trenutne i verovatno buduće izazove s kojima se suočavaju verske manjine mađarskog govornog područja u severnoj Srbiji dok pokušavaju da našu svoje mesto između dva sveta: između prošlosti i sadašnjosti, s jedne strane, i između kulturne identifikacije sa Mađarskom ili Srbijom. Većinski rimokatolički i manjinski protestantski Mađari koji žive u Autonomnoj pokrajini Vojvodini razlikuju se kako po jeziku, tako i po verskoj pripadnosti od većinskog srpskog (uglavnom pravoslavnog) stanovništva. Upotreba mađarskog jezika i jačanje osećaja mađarskog identiteta je važan aspekt njihovih crkvenih aktivnosti. Analizirajući društveno-političku i demografsku situaciju Mađara u Vojvodini, ja ću istražiti da li postoji srednji put između potpune asimilacije i hermetičke izolacije u versko-kulturno-lingvističkom smislu, što je od ključne važnosti za opstanak ovih verskih zajednica.

Uvod:

Ovaj rad istražuje trenutne i verovatno buduće izazove s kojima se suočavaju verske manjine mađarskog govornog područja u severnoj Srbiji dok pokušavaju da našu svoje mesto između dva sveta: između prošlosti i sadašnjosti, s jedne strane, i između kulturne identifikacije sa Mađarskom ili Srbijom. Mađari kojima se bavi ovaj rad žive u Autonomnoj pokrajini Vojvodini odnosno severnom delu Srbije. Mađarska je 1920.g. predala ovaj deo teritorije Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca na osnovu Trijanonskog mirovnog sporazuma posle Prvog svetskog rata. Mađari koji ovde žive su u dvostrukoj manjini kako po jeziku, tako i po verskoj pripadnosti od većinskog srpskog (uglavnom pravoslavnog) stanovništva: oni se razlikuju kako po jeziku, tako i po verskoj pripadnosti od većinskog srpskog (uglavnom pravoslavnog) stanovništva.

Sudija je podeljena na dva dela. Prvi, nakon što će identifikovati verske zajednice koje se koriste mađarskim jezikom, nastoji da istraži njihovu trenutnu ulogu u očuvanju mađarskog identiteta si da otkrije kakve strategije one imaju za budućnost. Drugi deo se bavi društveno-demokratske izazovima s kojima se suočava mađarska zajednica. Pristup je inter-disciplinaran (jer uključuje istorijske i sociološke metode kao i analizu diskursa) što je nužno, i takođe, rad se bavi načinom kako crkve vide same sebe i kako sebe predstavljaju u javnom životu. Pitanja kojima se vodilo ovo istraživanje su: Kakvu ulogu crkve i verske zajednice imaju u održavanju i jačanju mađarskog identiteta i koliko je važna njihova uloga uopšteno važna u životu vojvođanskih Mađara? Da li je njihovo aktivno učešće u zajednici uopšte važno u sadašnjosti i za budućnost? Koji su najveći izazovi s kojima se danas suočavaju Mađari i mađarske govorne crkve u Vojvodini? Da li postoji srednji put između potpune asimilacije i hermetičke izolacije? Pokušavanje da se nađu odgovori na ova pitanja je od ključnog značaja jer oni imaju veze sa očuvanjem zajednice i verskih tradicija Mađara u Vojvodini.

Literatura o religioznom životu u Srbiji je napisana prvenstveno iz sociološke perspektive i prvenstveno u obliku društveno-političke/istorijske analize, ali do sada nije sprovedeno ni jedno sistematsko proučavanje o verskom životu etničkih Mađara. Na osnovu raspoloživog materijala očito je da lokalni sociolozi tradicionalni daju prednost kvantitativnom istraživanju u odnosu na kvalitativne metodologije. Pristupanje problematici religioznosti iz kvantitativnog

[1] Angela Ilić od 2012 radi kao predavačica u Univerzitetu u Majncu (Mainz) u Nemačkoj. Bila je predavačica Protestantskog teološkog fakulteta Novi Sad, kao i kantor u Evangeličkoj crkvi u Zemunu. Za više informacija o autorki, vidi: http://www.osteuropa.geschichte.uni-mainz.de/949.php.

[2] Angela V. Ilić (2010). Navigating Two Worlds: The Role of Religious Communities in Preserving the Identity of Hungarians in Vojvodina (Serbia). Politics and Religion, 3, pp 303-326. doi:10.1017/S1755048310000039. Rad objavljen s odobrenjem autorke i engleskog izdavača Cambridge University Press.

ugla znači da njihove studije mogu pružiti neke veoma korisne informacije ali su obično ograničene u sposobnosti da daju odgovore na pitanja koja se bave motivacijom, kontekstom, izvorima identiteta i staranjem značenja. Nekoliko opštih studija o vrednostima, verskoj pripadnosti, verskoj toleranciji i mešovitim brakovima u Srbiji i/ili Vojvodini ipak postoje. Jedna od njih je studija Dragomira Pantića o verskim vrednostima u Jugoslaviji tokom početka 1990-tih (Pantić 1993); tu je i istraživanje o procentu verskih venčanih obreda i važnosti koju ljudi pridaju njima u poređenju sa građanskim brakovima u Vojvodini (Vuksanović 2005); zatim, istraživanje među učenicima srednjih i visokih škola u sedam gradova Srbije, gde su ispitanici davali podatke o svojim stavovima prema ljudima čija je religija drugačija od njihove (Joksimović i Kuburić 2004); kao i anketa sprovedena u Vojvodini 2004.g. o verskom distanciranju (Kuburić 2006). Iako se ni jedna od ovih studija ne bavi isključivo mađarskim stanovništvom, one ipak pružaju nekoliko važnih informacija o društvenom i verskom miljeu Vojvodine. Ovde je, kao i u drugim primerima, jezička barijera bila najčešća prepreka istraživanju. Rezultat toga je da je veoma mali broj naučnika specifično proučavao mađarsku manjinu. Naučno društvo za hungarološka istraživanja u Subotici je jedina akademska institucija u Srbiji koja sprovodi istraživanja i studije o mađarskoj manjini. Drugi pristupi u postojećoj naučnoj literaturi uključuju ispitivanja uloge većinske Srpske pravoslavne crkve u političkom životu i društvu, i takođe istražuju odnose između crkve i države sa istorijskih i pravnih gledišta u većim kontekstima as Jugoslavije ili Republike Srbije (vidi, Ramet 1996; 1998; Mojzes 1992; 1996; Ilić 2003; 2005). Pored toga, Miroslav Samardžić je obezbedio sistematizovane informacije i kvantitativne indikatore o obrazovnim, medijskim, kulturnim i drugim institucijama u svom radu koji se fokusira na situaciju u etničkim manjinama u Vojvodini, uključujući mađarsku zajednicu (Samardžić 1999).

Ovaj rad se u velikoj meri oslanja na primarne izvore i empirijski prikupljene informacije, kao i na dostupne političke, ekonomske i društvene indikatore. Jedan deo sadržaja potiče iz analize medijskog diskursa mađarskih govornih verskih zajednica u Vojvodini i iz više intervjua sa mađarskim i ne-mađarskim verskim, političkim i građanskim vođama. Empirijsko istraživanje je sprovedeno između 2005. i leta 2008.[3]

Društveno - politički kontekst

Mađarska manjina je druga po veličini manjina u Republici Srbiji ali ona se postepeno brojčano smanjuje. Prema rezultatima popisa iz 2002, 293,000 osoba je izjavilo da ima mađarski etnički identitet (3.9% od ukupnog stanovništva od 7.5 miliona). U isto vreme, broj onih koji su označili mađarski kao svoj maternji jezik je malo manji: 287,000 (Republički zavod 2003).4 Skoro svi od ovih Mađara žive u severnoj Autonomnoj pokrajini Vojvodini, u kojoj sačinjavaju 14% od ukupnog stanovništva od dva miliona, stoga možemo da govorimo samo o lokalnom ili regionalnom mađarskom identitetu. Vojvodina je multietnički, višejezički i multi-konfesionalni mikrokosmos — na njenoj teritoriji žive više od 20 etničkih grupa – pored srpske većine (51%) tu su Mađari, Romi, Hrvati, Slovaci, Rumuni, Rusini i pripadnici drugih

[3] Veći deo istraživanja je finansiran od strane Javne fondacije za evropska uporedna istraživanja manjina iz Budimpešte (Public Foundation for European Comparative Minority Research) i nalazi su izdati u, Ilić, Angéla. 2007. *Egyházi és vallási közösségek szerepe a vajdasági magyarok identitásának megőrzésében* (The Role of Religious Communities in Preserving the Identity of the Vojvodina Hungarians). Budapest: EÖKIK. Ranija, skraćena verzija ovog rada bila je predstavljena 17. novembra 2007. na konsultacijama „Religije u Evropi“ (Religion in Europe Consultation (Session A17-329)) u godišnjem zasedanju Američke akademije religija (American Academy of Religion) u San Dijegu, SAD. Pored izvora koji su navedeni u Bibliografiji, dodatne kvalitativne i kvantitativne informacije prikupila sam iz godišnjaka i drugih publikacija crkava i biskupija, iz godišnjih izveštaja (sa statistikama) nekoliko crkvenih zajednica i parohija, na osnovu posmatranja kroz učestvovanje u brojnim verskim i kulturnim događajima širom Vojvodine, iz 15 intervjua sa sveštenim i laičkim crkvenim vođama, i iz još nekoliko neformalnih intervjua sprovedenih sa višim savetnicima Ministarstva vera Republike Srbije, kao i mnogim vojvođanskim Mađarima uključujući njihove političke i građanske vođe.

[4] Ovaj i svi naredni demografski podaci (osim ako je drugačije nađnačeno) su citirani iz rezultata popisa stanovništva sprovedenog 2002. g. na teritoriji Republike Srbije (bez Kosova).

etničkih grupa: pravoslavni hrišćani, rimo- i grko-katolici, protestanti, Jevreji i muslimani. U većini slučajeva, članovi etničkih manjina takođe pripadaju verskim manjinama. Većina Mađara su rimokatolici (88%), tradicionalni protestanti (6%), i u mnogo manjim brojevima, Jevreji[5] ili članovi neo-protestantskih crkava - baptisti, adventisti i pentekostalci.[6]

Sociološki, Srbija se na mnogo načina može smatrati posle-ratnim društvom, premda ona sama nije imala direktnog učešća u ratovanju na terenu tokom zadnjih ratova na Balkanu. Međutim, međunarodni embargo, politička i ekonomska izolacija, i shodno tome, društvena kriza, koja je povećana vazdušnim napadima NATO 1999, doprineli su urušavanju društvenih struktura. Pošto se Jugoslavija raspala, njen vodeći ideal *bratstva i jedinstva* izgubio je svaki smisao. Kombinacija svih ovih činilaca je nanela dugotrajnu štetu kolektivnoj psihi. Tokom 1990-tih, uporedo sa povećanjem javne prisutnosti nacionalnih crkava, pripadnost etničkoj grupi je postala prvenstveni marker identiteta grupe (Srbin=pravoslavac; Hrvat=katolik). Počev od tog vremena, Srpska pravoslavna crkva je počela da govori o „probuđenju Pravoslavlja“ koje se dešava u Srbiji. Iako je bez sumnje došlo do obnove duhovnosti i porasta opšteg interesa za religiju, mnogi naučnici se slažu da u svojem sadržaju ovo probuđenje nije religijske prirode, već se radi o probuđenju nacionalizma koji je izjednačen sa Pravoslavljem (vidi, na primer, Mavrogordatos 2003, 130).

Kada se govori o kolektivnom srpskom identitetu, mora se objasniti isprepletena priroda etničkog i verskog identiteta. Srpska pravoslavna crkva je nacionalna crkva koja je odigrala važnu ulogu u očuvanju srpskog jezika i kulture u raznim istorijskim periodima, naročito tokom viševekovne otomanske-turske vladavine. Na popisu iz 2002, 95% građana Srbije se izjasnilo da pripada nekoj verskoj zajednici, a 84% od njih se izjasnilo kao pravoslavni hrišćani. Premda Srpska pravoslavna crkva nije formalno uspostavljena crkva, ona se blisko povezala sa srpskom državom počev od prve polovine 1990-tih. Političari obično učestvuju u javnim verskim ceremonijama, dok crkvene vođe redovno daju izjave o političkim pitanjima (na primer, o Kosovu, o nacionalnoj himni itd…). Tokom narednih godina, svaka sledeća srpska vlada je davala nesumnjivu podršku interesima Srpske pravoslavne crkve u njenim kanonskim sporovima sa drugim pravoslavnim crkvama (makedonskom i crnogorskom), što se negativno odrazilo na međunarodne odnose Srbije sa susednim zemljama.

Počev od 1990-tih takođe se pojavio snažan otpor u javnom diskursu prema „Zapadu“ (tj, SAD-u i Zapadnoj Evropi) i vrednostima za koje se pretpostavljalo da oni zastupaju. Ovaj protiv-zapadni stav se često izražava u medijima (ponekad i u parlamentu) od strane političara i drugih vođa u društvu, kao i napadi na katoličke i protestantske vrednosti i uverenja. Tokom hrvatskih i bosanskih ratova anti-katolička retorika bila je naročito intenzivna širom Srbije. Maltene histerična paranoja protiv rimokatolicizma je dovela do brojnih primera netolerancije protiv katolika — Hrvata i Mađara.[7] Nepoverenje prema predstavnicima zapadnog hrišćanstva se nastavlja: nekoliko desetina verske netolerancije se dogode u Srbiji svake godine, u rasponu od grafita na crkvenim zidovima do fizičkih napada na sveštena lica.

---

[5] Većina Jevreja koji govore mađarski žive u Subotici i oni pripadaju maloj ali čvrsto povezanoj Jevrejskoj zajednici u Srbiji. U njihovom slušaju, samo-poimanje se zasniva prvenstveno na religioznim, a ne etničkim linijama (neobjavljeni intervju sa Isakom Asielom, glavnim rabinom u Srbi i Crnoj Gori, 11. februar 2005, i poseta Jevrejskoj opštini Subotice 16. decembra 2005.).

[6] Ove proporcije se značajno razlikuju od onih u Mađarskoj, u kojoj su, prema rezultatima popisa stanovništva iz 2001, katolici (zapadnog i istočnog obreda zajedno) sačinjavaju 54.5% ukupnog stanovništva, dok reformatskih hrišćana i luterana ima 15.9% odnosno 3 procenta.

[7] Jedan specifični primer se desio u selu Hrtkovci (Herkóca), gde su Vojislav Šešelj i njegove ultranacionalističke paravojne jedinice uznemiravale lokalne (hrvatske i mađarske, odnosno katoličke) stanovnike. Kao posledica, mnogi od njih su trajno napustili ne samo selo već i zemlju. Neki od njih su čak i nasilno bili iseljavani iz svojih kuća. Optužnica Međunarodnog tribunala za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji protiv Šešelja tumači ove incidente kao zločine protiv čovečnosti. Između 1991. i 2002. broj Mađara koji su živeli u tom selu opao je za 40%. Za druge primere etničke i verske netolerancije u Srbiji spregnute sa retorikom protiv Zapada, vidi: Lenkova, Mariana, ed. 1998. *‘Hate Speech’ in the Balkans.* Vienna: The International Helsinki Federation for Human Rights.

Mađari su etnička manjina koja odražava mnoge društvene procese koji su se odigrali u širem srpskom društvu posle raspada Jugoslavije. Kao odgovor na anti-zapadnu retoriku, zatim i narastajuće političke i ekonomske pritiske, veliki broj Mađara je napustio zemlju. Mnogi od njih su bili aktivni članovi svojih parohija i praktikovali veru čak i u teškim vremenima. Ovi „neprocenjivi“ vernici (kako ih obično nazivaju crkvene vođe) koji su se odselili u inostranstvo, za sobom su ostavili vakuum u crkvi. U isto vreme, mnogi koji dotad nisu išli u crkvu prihvatili su svoju religiju i zauzimali mesta onih koji su otišli, ali, prema verskim vođama, ovo nije dovelo ni do kvalitativnog niti kvantitativnog rasta. Oni koji su ostali u Srbiji zatekli su se u šizofrenoj situaciji: njih su smatrali „agentima“ Zapada, neprijateljima, jer su se držali zapadnih verzija hrišćanstva a ne istočnog Pravoslavlja i koristili latinicu umesto ćirilice (Ilić i Ilić 2008, 472–473). Oni nisu ni mogli niti hteli da se potpuno poistovete sa Srbijom, ili, sa druge strane, mogli da svoj identitet potpuno povežu sa Mađarskom.

U isto vreme, delimično kao odgovor na anti-zapadni javni diskurs, u mađarskoj populaciji je primećen narastajući trend poistovećivanja sa katoličkom i protestantskom verom. Tokom 1990-tih „ljudi su se pridružili tradicionalnim religijama njihove etničke grupe, bez obzira što pridruživanjem nisu postajali vernici. Politika je još jednom podelila ljude — ovog puta prema njihovoj verskoj pripadnosti“ – komentarisala je Iren G. Molnar (Irén Gábrityné Molnár) (2000, 162). Iznenadna eksplozija religioznosti koja je nerazdvojno povezana sa etničkim identitetom bila je protivteža drugim društvenim dešavanima, stoga ovo nije proizvelo dugoročni kvalitativni ili kvantitativni rast.

Brojčani podaci sugerišu da se smanjuje uticaj verskih zajednica među Mađarima u Vojvodini; društvena i kulturna mreža koju su dotad koristili se vidljivo smanjuje, naročito u urbanim sredinama. Međutim, oni u ruralnim sredinama su najčešće jedini zadržali dovoljno neophodne infrastrukture i ljudskih resursa da bi održali život zajednice, zato oni imaju odlučujuću ulogu za očuvanje zajednice.

Rimo-katolička crkva

Procenat katolika u Republici Srbiji je 5,5%; 95% od njih žive u Vojvodini, u kojoj sačinjavaju 19% stanovništva. Između 1991 i 2002, broj katolika se smanjio za 20%. Ovo je delimično posledica emigracije Hrvata i Mađara, a delimično kao posledica opšteg smanjenja broja stanovništva. Vodeća figura Rimo-katoličke crkve u Srbiji je Nadbiskup beogradski, koji je od 2001 bio Slovenac Msgr. Stanislav Hočevar. Postoje tri teritorijalne biskupije, po jedna u Subotici, Zrenjaninu, i Beogradu. Biskupi u Subotici i Zrenjaninu su Mađari (Janoš Penzeš i Laslo Nemet). Granice subotičke biskupije se uglavnom poklapaju sa geografskim područjem Bačke, a zrenjaninske sa Banatom. Područje Srema se nalazi pod crkvenom jurisdikcijom Biskupije Đakovo odnosno Rimokatoličke crkve u Hrvatskoj. Većina rimokatolika u Srbiji su etnički Mađari i u subotičkoj i zrenjaninskoj biskupiji oni sačinjavaju apsolutnu većinu. Iako mi ne možemo da Rimokatoličku crkvu u Srbiji nazovemo „mađarskom crkvom“, pošto Mađari nisu jedini u ovoj crkvi, u njoj su učinjeni nebrojeni napori radi očuvanja mađarskog lingvističkog i kulturnog identiteta, i mnogi sveštenici služe misu na mađarskom bez obzira što to nije uvek njihov maternji jezik.

Srbija je jedna od retkih zemalja koju nije posetio bilo koji papa. Pozivajući se na nepravde koje je Rimokatolička crkva počinila u prošlosti u Jugoslaviji, Sveti sinod SPC do danas nije odobrio posetu pape, iako je nekoliko takvih planova bilo načinjeno tokom vladavine Jovana Pavla II. Prema zvaničnom saopštenju Svetog arhijerejskog sinoda SPC iz Novembra, „odnosi dve hrišćanske crkve na ovim našim prostorima opterećeni su nasleđem iz prošlosti“ (Kuburović 2004). Kao rezultat rezervisanosti SPC, nije izdat ni jedan zvanični poziv za papinu posetu. Ovo je bez sumnje najozbiljnija prepreka za ekumenske i među-etničke odnose.

Reformatska hrišćanska crkva

Reformatska hrišćanska crkva u Srbiji (kalvinisti; prezbiterijanci) je aktiva na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine i Beograda. Koreni kalvinizma na bivšoj južnoj mađarskoj teritoriji sežu do sredine 16. veka.[8] Iako je protiv-reformacija desetkovala reformatske crkve, priliv nemačkih i mađarskih kolonista s početka 18. veka je oživeo protestantski život u Vojvodini.

Reformatska hrišćanska crkva ima oko 15,000 članova i 17 pastora — od njih dve su žene. Dvoje od ovih verskih službenika potiču iz Transilvanije i jedan iz Mađarske, što znači da oni ne vladaju dobro srpskim jezikom. Većina zajednica je smeštena u selima ili manjim gradovima. U većim gradovima se nalaze samo dve crkve, u Novom Sadu i Beogradu. Najveće i najživlje zajednice se nalaze u onim malim mestima koja su etnički (i stoga takođe verski) najhomogenija. Sedište biskupije u trenutku pisanja rada se nalazi u selu Feketiću (Bácsfeketehegy, Feketics), a biskup je [bio, prim. Ur.]: Ištvan Čete-Semeši (István Csete-Szemesi). Oblasni (distriktni) dekani su odgovorni za nagledanje dva crkvena entiteta: Bačke (koja ima devet zajednica i 21 pridruženih) i Banata (sa četiri zajednice i 13 pridruženih). Jezik u upotrebi je isključivo mađarski i crkva stavlja jak naglasak na očuvanje mađarskog nasleđa i tradicija. Dakle, Reformatska hrišćanska crkva se može nazvati mađarskom nacionalnom crkvom.

Evangelička hrišćanska crkva augsburške veroispovesti (luterani)

Evangelička hrišćanska crkva augsburške veroispovesti u Srbiji – Vojvodini je osnovana 2001. Godine. Ona ima sedište u Subotici i sastoji se od dve crkvene oblasti (Bačke i Banata) i ima nekoliko hiljada članova. Njena najveća i najaktivnija zajednica je u Subotici, u kojoj je kancelarija Superintendenta Arpada Dolinskog (Árpád Dolinszky).[9] Crkva koristi mađarski jezik ali prilikom glavnih praznika crkvene službe se drže na nemačkom u Subotici i Vrbasu. U zajednici služe četiri pastora, jedna od njih je supruga superintendenta Dolinskog, Márta, a drugi je njegov sin Gábor. Njegov drugi sin, Árpád rukovodi radijskim misijskim programom ove crkve. Crkva je uspostavila veze sa vladinim i nevladinim institucijama u Mađarskoj, odakle primaju jedan deo svog finansiranja. Ova crkva nije deo Luteranske svetske federacije, organizacije pod kojom se udružile skoro sve luteranske crkve u svetu, niti ima članstvo u Konferenciji evropskih crkava.

Sve do 1927, luteranska crkva u Jugoslaviji je okupljala crkve iz različitih etničkih pozadina. Te godine, crkve sa Slovacima su osnovale vlastitu biskupiju pod vodstvom Adama Vereša. Dve najveće preostale grupe, Nemci i Mađari, ostali su u jednom zajedničkom crkvenom telu iako je većina Nemaca otišla iz Jugoslavije krajem Drugog svetskog rata. Vlč. Dolinski smatra da je njegova denominacija pravna naslednica i nemačkih i mađarskih zajednica.

Prisustvo religije u javnom životu

Autonomna pokrajina Vojvodina ima jedan sekretarijat za održavanje kontakta sa crkvama i verskim zajednicama. Iako službenici ovog tela pridaju značaj ceremonijalnim odnosima sa verskim zvaničnicima, oni ne pokazuju puno znanja o načelima, stavovima i nadležnostima koje ove crkve imaju i zastupaju.[10] Ovaj zvanični kontakt je stoga formalno

[8] Vidi: Bucsay, Mihály. 1977. *Der Protestantismus in Ungarn 1521–1978: Ungarns Reformkirchen in Geschichte und Gegenwart.* Wien-Köln-Graz: Verlag Hermann Böhlaus Nachf.

[9] Uprkos uzastopnih molbi i planova Vlč. Dolinski mi nije dao intervju. Informacije koje su ovde prikupljene o crkvi potiču od Tomaša Konečnog (Tamás Konecsny), laičkog sinodalnog predsednika Evangeličke hrišćanske crkve Augsburške veroispovesti u Srbiji — Vojvodini (intervju s autorkom od 23. juna 2006.), i sa vebsajta crkve (http://www.lutheran.org.yu).

[10] Dulić, Slaven i Zdravko Jež, Intervju od 7. aprila 2006. prilikom sednice Sekretarijata za odnose crkvama i verskim zajednicama Autonomne pokrajine Vojvodine u Novom Sadu.

impresivan i živ, ali izgleda da je bez sadržaja jer se svodi prvenstveno na pitanja finansiranja i renoviranja crkvenih zgrada.

Na nacionalnom nivou, sve tri gore pomenute crkve uživaju poziciju pravno priznatih verskih zajednica na osnovu kontroverznog *Zakona o crkvama i verskim zajednicama* iz 2006. Ne računajući sedam crkava i verskih zajednica čiji pravni status ovaj zakon priznaje, njime se zahteva od svih ostalih verskih zajednica i verskih organizacija da ponovo podnesu zahtev za registruju u Ministarstvu vera kako bi dobili ispravan status.[11] Verske zajednice moraju da ispune dugačak spisak preduslova kako bi mogle da se registruju, dok će oni čiji zahtevi budu odbijeni biti u stanju da pravno funkcionišu samo kao udruženja građana ali bez privilegija koje uživaju legalno registrovane verske zajednice. Za sada samo sedam „priznatih“ crkava i verskih zajednica su u mogućnosti da sprovode veronauku u javnim školama koristeći sredstva iz državnog budžeta. Uspostavljanje takve hijerarhije je diskriminatorno i predstavlja kršenje *Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*, koju je Srbija potpisala 2003. Lokalne i međunarodne nevladine organizacije (uključujući Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi - OSCE), kao i inostrane vlade su protestovale protiv predloga ovog zakona, ali je bez obzira na to, potpisom [tadašnjeg, prim. Ur.] predsednika Srbije Borisa Tadića stupio na snagu 27. aprila 2006. Uopšteno rečeno, tri crkve sa većinskim mađarskim članstvom imaju dobar položaj u Ministarstvu vera, mada je ovaj odnos u velikoj meri ograničen zbog finansijskih pitanja (priznate verske zajednice primaju skroman doprinos iz javnog budžeta), veronauke u javnim školama i ceremonijalnih odnosa.

Formalno prisustvo mađarskih crkava u svakodnevnom životu Vojvodini. Na primer, tokom zadnjih nekoliko godina postalo je veoma popularno obeležavati svaki nacionalni praznik ili kulturni događaj u verskom okruženju. Predstavnici crkava spremno uzimaju učešće u takvim događajima. Jedan od najznačajnijih datuma je 15. mart, kojim se obeležava izbijanje neuspele mađarske revolucije i građanskog rata protiv austrijske vladavine 1848.g. U takvim javnim ceremonijama odnosno komemoracijama prisustvo sveštenika je postalo rutinsko, kao i učešće političkih i lokalnih vođa u religioznim činodejstvima održanim u tim prilikama. Mađarska kulturna okupljanja i festivali pružaju dodatne prilike za izražavanje uzajamne povezanosti vojvođanskog mađarskog kulturnog i verskog nasleđa.

Što se tiče političkog učešća mađarskih crkava u Vojvodini, sociolog i psiholog Šandor Hodi (Sándor Hódi) tvrdi da mi ne možemo govoriti na taj način: „Sve hrišćanske političke partije su nestale — jedino nekoliko građanskih organizacija održavaju kontakt sa crkvama.”[12] Sa druge strane, fondacije sa verskom pozadinom su se umnožile tokom godina i crkve su izgleda prepoznale važnost uzdizanja mađarske intelektualne elite, koja do tada skoro da nije postojala. *Krug hrišćanskih intelektualaca* je aktivan na celoj teritoriji Vojvodine i ima 49 lokalnih grupa. On okuplja uglavnom katolike i od 2004, osnovao je omladinsku sekciju. Neke od njegovih aktivnosti su duhovne vežbe i akademske panel diskusije. *Mađarski protestantski slobodni univerzitet* je počeo s radom u Vojvodini 2006 i sarađivao je sa *Kulturnom alijansom vojvođanskih Mađara*. *Katoličko intelektualno društvo “Pax Romana”* organizuje konferencije i diskusije za okruglim stolom kao i vežbe duhovne obnove. *Hrišćanska omladina Vojvodine* takođe želi da privuče mlade ljude time što organizuje slične događaje.

[11] Verske zajednice koje su priznate ovim zakonom su: the Srpska pravoslavna crkva, dve katoličke crkve (i istočnog i zapadnog obreda), the Islamska zajednica, Jevrejska zajednica, Slovačka evangelička (luteranska) crkva Augsburške veroispovesti u Srbiji, Evangelička hrišćanska crkva Augsburške veroispovesti u Srbiji — Vojvodini, i Reformatska (kalvinistička) hrišćanska crkva u Srbiji (Vidi, Narodna skupština Republike Srbije).
[12] Hódi, Sándor. 13. april 2006, lična prepiska.

Veronauka u javnim školama

Gore pomenute tri verske zajednice su pravno priznate od strane vlade i nalaze se među sedan koje imaju ovlašćenje da o trošku države sprovode veronauku u osnovnim i srednjim školama. Od uvođenje veronauke 2001. g, učenici moraju da se odluče ili za pohađanje časova veronauke ili za obrazovanje o građanskim vrednostima, jednom nedeljno.[13] U svakom razgovoru sa mađarskim verskim vođama i verskim službenicima, oni su objasnili da pored osnovnog cilja, časovi veronauke takođe služe da učenici bolje nauče mađarski i da ga koriste. Dakle, veronauka ima dvostruku ulogu: njom se deca uvode u učenja i tradicije njihove religije i istovremeno neguje poznanje njihovog maternjeg jezika.

Uloga koju verske zajednice imaju u očuvanju mađarskog identiteta

Nekoliko spoljnih obeležja je vidljivo na prvi pogled: mađarska nacionalna zastava je skoro uvek prisutna u bogoslužbenim prostorijama the Reformatske hrišćanske crkve; službe u reformatskim crkvama se uvek završavaju pevanjem mađarske nacionalne himne. Prema Šandoru Hodiju, „tokom zadnjih decenija, kultivacija nacionalnog identiteta, očuvanje i predaja kulturnih tradicija i moralnog obrazovanja dece bila je odgovornost crkava. Kroz ovo, one su bile u stanju da donekle uspore asimilaciju koja sada poprima katastrofalne razmere."[14] Sveštenici, pastori i laici koje sam intervjuisala su mi izneli veoma različite procene: Laslo Fuderer (László Fuderer), katolički sveštenik iz grada Bečeja (Óbecse), gde Mađari čine skoro polovinu (46%) stanovništva, tvrdi da religija i crkve još uvek imaju on ključnu ulogu: „Crkva je jedini autoritet koji je ustanju da zajedno poveže našu naciju u Vojvodini."[15] Drugi, kao na primer Jožef Bogdan (József Bogdán), katolički sveštenik i pesnik iz Novog Kneževca (Törökkanizsa), zabrinuti su zato što uticaj religije među vojvođanskim Mađarima i uloga lokalnih parohija i zajednica nestaje rapidno i bespovratno.[16]

U diskusiji o etničkom i verskom identitetu, trebalo bi spomenuti istorijske i političke pozicije crkava. Kao što je to tipično u Jugoistočnoj Evropi, ove crkve pokušavaju da se čvrsto drže sećanja iz prošlosti. Neprekidno gledanje prema majci zemlji (Mađarskoj) radi identiteta i pravca je razumljivo u njihovoj situaciji. Međutim, stvaranje njihovih strategija samo na osnovu ove dve stvari znači dvostruko odbacivanje Vojvodine i Srbije. Trijanonski sporazum i njegove tragične posledice su najčešći okvir za spominjanje prošlosti. Pošto su neke crkvene zajednice (uglavnom reformatske, ali ne samo one) i njihove verske vođe imali kontakte sa revizoinističkim desničarskim mađarskim političkim pokretima, to je znatno umanjilo njihov kredibilitet u srpskom društvu. Sve dok crkve ne preuzmu vodeću ulogu u ponovnoj proceni istorije i ne počnu pružati moralne odgovore na zverstva koja su u prošlosti počinili Mađari (naročito tokom Drugog svetskog rata), njihova izrečena želja i cilj da se osigura opstanaka mađarske zajednice u Vojvodini se može staviti pod znak pitanja. Bez posedovanja jasnog poimanja njihove prošlosti, crkve neće biti u stanju da imaju jasan pogled na budućnost. Njihovo okretanje prema sebi i od srpskog društva se može tumačiti kao zastupanje ekskluzivističkog identiteta: iako se takvom akcijom oponaša ponašanje većine [u Srbiji, prim. Ur.], time se može povećati etnička i verska netolerancija.

Crkve o pitanjima od javnog interesa

Mnogo toga se promenilo od vremena kada je Josip Broz Tito (1892—1980) bio predsednik Jugoslavije, kada je odnos prema religiji i verskim zajednicama bio, najlepše rečeno, rezervisan. Promene koje su se desile od tog vremena mogu izgledati kao poprilične,

---

[13] „Uredba o organizovanju i ostvarivanju verske nastave i nastave alternativnog predmeta u osnovnoj i srednjoj školi" je stupila na snagu 4. avgusta 2001. *Službeni glasnik Republike Srbije* 6 (2001). 25. aprila 2002, Narodna skupština Republike Srbije je izglasala „Zakon o izmenama i dopunama zakona o osnovnoj školi" i „Zakon o izmenama i dopunama zakona o srednjoj školi", *Službeni glasnik Republike Srbije 22*, 2002 i 23, 2002.

[14] Hódi, Sándor. 13. april 2006, lična prepiska.

[15] Fuderer, László. 22. jul 2006, intervju, Beograd.

[16] Bogdán, József. 22. jul 2006, intervju, Beograd.

ali je sigurno da su one imale svoju cenu. Katolički biskup (sada emeritus) Zrenjanina Laslo Hužvar (László Huzsvár) se požalio na situaciju u Vojvodini 2006. g. sledećim rečima:

Plima se promenila u zadnjih 10–15 godina. Mi smo postali omiljeni i maženi i paženi od strane onih koji su odgovorni za organizovanje mađarskog javnog života. Biskupi i sveštenici naših istorijskih crkava redovno primaju pozive od naših političara, administrativnih institucija, kulturnih udruženja, direktora škola, itd. Naši mađarski govorni mediji nazivaju naš pastoralni rad ključnim za očuvanje naše nacije. Međutim, oni su naše Božiće, Uskrse i Duhove učinili nemogućim i oteli su ih od nas. Oni pozivaju našu decu da farbaju uskršnja jaja i prave zeke od papira precizno za vreme naše mise povodom Cvetne nedelje; pozivaju da se učestvuje u nekom koncertu ili sportskom događaju tokom uskršnjeg nedeljnog dana; ili na neki festival pesme i plesa tokom praznika Duhova. Da li bi trebalo da postanemo „nasamarena crkva“ samo zato da bi zadovoljili nacionalne kulturne zahteve?! Po koju cenu? (Huzsvár 2006).

Događanje za ilustraciju ove tačke je sledeći slučaj: u aprilu 2006, bilo je planirano da mađarski rok-bend „Omega” (čije su pesme i nastupi puni seksualnih aluzija) održi veliki koncert u Subotici, u subotu pred Uskrs. Crkve i nekoliko nevladinih organizacija su žestoko protestovale protiv toga i tražile promenu datuma ali bez uspeha. Ovo je samo jedan od primera kako se stavovi crkve redovno ignorišu u ime kolektivnog kulturnog interesa. Drugi takav slučaj je priča o Mađarskoj kući u Subotici. Zgrada koja je bila planirana da pruži radni prostor velikom broju mađarskih nevladinih organizacija na jednom mestu, bila je finansirana iz Mađarske i delimično od mađarskog vlade. Od Reformatske hrišćanske crkve i Evangeličke hrišćanske crkve A.V. ispočetka je zatraženo da budu suvlasnici i korisnici zgrade. Kada je novac prikupljen (i nesumnjivo potpomognuto putem patronaže ove dve crkve), one su pod pritiskom primorane da predaju vlasništvo jednom lokalnom mađarskom političaru i njegovim saradnicima.

Sve u svemu, mađarske crkve u Vojvodini još uvek imaju znatnu ulogu u očuvanju i negovanju mađarskog identiteta, ali njihov autoritet opada naročito u gradovima. Njihov stvarni uticaj u politici i na javni život je nejasan i diskutabilan. Iako su oni veoma vidljivi u javnoj areni, političko vodstvo ih obično ne sluša, a ponekad ih čak koristi kao instrumente za postizanje vlastitih ciljeva. Ovo bez sumnje oslabljuje kredibilitet crkva.

Stalno promenljiva inostrana politika svake naredne mađarske vlade je počev od 1990 doprinela stvaranju krize među Mađarima u Vojvodini. Krajem 1990-tih, za pripadnike mađarske dijaspore su napravljene specijalne lične karte, čime su im date određene privilegije u obrazovanju, zaposlenju u putovanjima u matičnoj zemlji. Iako je opseg ovih privilegija kasnije bio umanjen, mnogi vojvođanski Mađari su iskoristili ove povlastice.

„Majka zemlja“, Mađarska je 1. maja 2004. postala članica Evropske unije. Šest meseci posle pridruživanja od Mađarske se tražilo uvede vize za svoje građane iz svih njoj susednih država koje se još nisu pridružile EU, uključujući Srbiju i Crnu Goru. Srpski građani mađarske nacionalnosti nisu bili izuzeti od ovoga i to je dodatno povećalo odranije postojeće razlike između Mađara u Mađarskoj i Mađara u Vojvodini. Pored toga, etnički Mađari koji žive u drugim državama – Rumuniji, Slovačkoj i Sloveniji – su nesumnjivo doživeli svoje izazove, ali je sada njihov životni standard znatno porastao, i sada su kao građani Evropske unije mogli da slobodno putuju i zaposle se u Evropi. Njihove zemlje su se još više integrisale u pan-Evropske i globalne političke i ekonomske strukture, dok su državljani Srbije nastavili da žive u relativnoj međunarodnoj izolaciji i do 19. decembra 2009, bilo je samo par država u koje su mogli da putuju bez vize.

Sledeći, verovatno još teži udarac izgledima vojvođanskih Mađara, došao je u decembru 2004, kada je propao predloženi referendum u Mađarskoj o davanju državljanstva Mađarima koji žive izvan granica Mađarske. Mađarske verske vođe u Vojvodini su glasno podržali ovaj predlog. Reformatska hrišćanska crkva je sledila primer Mađarske reformatske crkve (u Mađarskoj) tim što je jednoglasno podržala inicijativu. Biskup Ištvan Čete-Semeši i laički predsednik Peter Pot (Péter Póth) su stavili svoje potpise na saopštenje Generalnog

reformatskog sinoda Karpatskog basena, koji je podržao „svakog brižnog Mađara da učestvuje u referendumu i glasa istorijskim DA" (Generalni sinod 2004).

Problematični referendum je izazvao izbijanje najrazličitijih pitanja na površinu zbog neodlučno iskazanih osećanja o identitetu koga osećaju mnogi vojvođanski Mađari. Diskurs je uvek bio emotivno nabijen i veoma ličan u tonu. Uzmimo, na primer, sledeću izjavu biskupa Lasla Hužvara iz novembra 2004:

Mi, Mađari katolici u Vojvodini sa uzdrhtalim uzbuđenjem očekujemo ovo sada od naše braće i sestara u Mađarskoj u majci zemlji [kao] za proslavu rođenja … Da li će nas prigrliti posle skoro osam decenija stradanja kroz koja smo prošli, naši dedovi, naši očevi i mi sami? … Mi ćemo osećati odbačenost dok svom svojom snagom pokušavamo da se držimo svog opstanka: da li ćemo sebe nazivati vernicima u Hrista, Mađarima, ljudskim bićima i sabraćom u odnosu na one koji se pitaju da li su nas naše majke učile da se molimo na mađarskom dok smo se nalazili izvan nacionalnih granica? (Huzsvár 2004)

Od samog početka, referendum je bio osetljiv i emotivan, čime je izazvao problem koji se blisko tiče identiteta. Shodno tome, mnogi pripadnici mađarske zajednice u Vojvodini su osetili da su lično odbačeni zbog negativnog ishoda. Crkve su tokom kasnijih meseci nastavile da diskutuju o pitanju i traže objašnjenja u raznim oblicima javnih foruma.

Crkve u Mađarskoj su bile aktivne u pokušaju da objasne i pomognu svojim prekograničnim sunarodnicima. Ovi kontakti su bili važni psihološki, duhovno i takođe finansijski. Pošto ne postoji ni jedna viša teološka škola u Srbiji za katoličko i tradicionalno protestantsko sveštenstvo, mnogi seminaristi završavaju njihove studije u Mađarskoj. Brojne zajednice u Vojvodini su ovisne o finansijskoj podršci od mađarske vlade i nevladinih fondacija. Shodno tome, mađarske crkve u Vojvodini su dobile mnogostruke koristi od ovih kontakata, ali je spoljno finansiranje takođe doprinelo do podsticanja etnički zasnovanih ekskluzivističkih i izolacionističkih stavova. Nedavno zatvaranje nekoliko ključnih javnih fondacija koje finansiraju mađarska nastojanja u Vojvodini su doprinele nesigurnoj budućnosti.

Ambivalentna društvena i kulturna identifikacija je naročito primetna u slučaju Reformatske crkve koja je podržala neuspeli građanski referendum. Takva mera je trebalo da još više poveže vojvođanske Mađare sa Mađarskom i dala bi im dodatne razloge da napuste Srbiju. Drugo povezano i relevantno pitanje je nedavno osnivanje jedne ujedinjene Mađarske reformatske crkve u celom Karpatskom basenu. Ova crkvena zajednica se rasprostire preko državnih granica i okuplja etničke Mađare iz svih država koje se graniče sa Mađarskom. Ona je ustanovljena 22. maja 2009, kada su članovi Generalnog sinoda u Debrecinu u Mađarskoj potpisali zajednički ustav ovog novostvorenog crkvenog tela. Iako se ovim činom nesumnjivo pruža velika moralna i duhovna podrška, njime se reformatski hrišćani u Vojvodini udaljavaju još više od njihovog kulturnog okruženja, i stoga produbljuje odranije postojeća nesigurnost njihovog identiteta. Baš kao što je predlog neuspelog referenduma pokrenuo debate o pitanjima kako jedna država može zamisliti da ima autoritet nad građanima druge države, na sličan način se može dovesti u pitanje primena crkvenog zakona.

Najznačajniji demografski izazovi koji ugrožavaju dugoročni opstanak mađarske zajednice u Srbiji su emigracija, asimilacija i opadanje broja stanovništva.

Emigracija

Broj Mađara koji žive u Vojvodini je već od kraja 1980-tih opadao oko 1% na godišnjem nivou (Hódi 2001) najviše zbog emigracije i unutrašnje mobilnosti u Jugoslaviji. Iako su se tokom 1990-tih mnoge mađarske porodice odselile iz Banata u Bačku gde su bile veće mogućnosti zapošljavanja, emigracija je ipak predstavljala veći problem. Tokom 1990-tih, procenjuje se da je oko 35,000 Mađara emigriralo u Mađarsku (König 2001), što predstavlja

oko 10% od ukupnog broja Mađara koji su 1991. g. živeli u Srbiji.[17] Drugi su otišli u Zapadnu Evropu u Severnu Ameriku kao deo „odliva mozgova“. Neki od glavnih razloga za emigraciju bili su ratovi tokom 1990-tih, vazdušni udari NATO iz 1999, drastično smanjenje životnog standarda i međunarodni embargo. Rastući procenat nezaposlenosti u Srbiji je nesrazmerno pogodio mlađu generaciju — između 1998 i 2003 najveći deo onih koji su emigrirali u Mađarsku pripadali su starosnoj grupi između 25 i 34 (Republički zavod za statistiku 2005, 85). Ovo predstavlja izuzetno veliki broj dobro obrazovanih ljudi među onima koji su otišli, što znači da je mađarska zajednica izgubila svoju sadašnju i buduću intelektualnu elitu.

Dostupni statistički podaci pokazuju da se većina vojvođanskih Mađara koji studiraju u inostranim univerzitetima nikad neće vratiti u domovinu kada završe svoje studije (Gábrityné Molnár i Mirnics 2005, 7). Mnogi od ovih mladih ljudi idu u Mađarsku da pohađaju univerzitet. A sada sve više porodica šalju svoju decu u inostranstvo radi srednje ili čak osnovne škole.

Crkve u Vojvodini gube nebrojene članove kao rezultat i kroz mlade ljude koji odlaze, one gube svoju budućnost. Broj Mađara stalno opada u mnogim vojvođanskim gradovima i selima, pa sve više sveštenika i pastora moraju da služe u dve ili više parohije pošto samo jedna zajednica više ne može da pokrije njihovu platu. Ovo takođe stavlja dodatni fizički i psihološki pritisak na njih: oni moraju da putuju neprestano i imaju manje vremena da neguju lične odnose ili organizuju aktivnosti van crkvenih zidova — za na primer mlade. Nažalost, trend ostajanja u zemlji domaćinu posle završetka studija visokog obrazovanja pogađa takođe i studente teologije, a takođe i neki ordinirani sveštenici su tokom nedavnih godina odlučili da se iz Vojvodine odsele u Mađarsku.

Asimilacija

Asimilacija u Vojvodini se prvenstveno može primetiti u etnički mešovitim brakovima, koji su bili posebno popularni u bivšoj Jugoslaviji, i kojih je u Vojvodini bilo otprilike jedna trećina od svih brakova 1990. (Vidi, Mrdjen 1996, 104–106).[18] Odnos etnički mešanih brakova je ostao otprilike isti u Vojvodini do danas, sa veoma visokim procentom Mađarica koje žive u mešovitim brakovima. Deca iz ovakvih brakova su obična nazivala sebe Jugoslovenima (nisu se poistovećivala ni sa jednom određenom etničkom grupom) na popisu iz 1991, dok su oni koji su živeli u mešovitim brakovima sačinjavali najveći procenat (44%) ne-religioznih osoba i ateista.[19] Između svih samo-proklamovanih Jugoslovena, oni koji su živeli u Vojvodini su imali najveći udeo u nepripadanju ni jednoj verskoj tradiciji (49%). Čak i na popisu iz 2002, procenat onih koji su se izjasnili kao Jugosloveni bio je četiri puta veći u Vojvodini nego u čitavoj Republici Srbiji. Kao što se može zaključiti iz statističkih podataka, udaljavanje od religiozne tradicije, koje je obično dovodilo do potpune sekularizacije, desilo se već u prvoj generaciji.

Pored religioznog distanciranja, gubitak vlastitog jezika takođe karakteriše mešovite brakove, pogotovo u slučajevima gde ni jedna strana ne govori maternji jezik drug strane. U tim slučajevima, oni se tipično odlučuju da koriste većinski jezik i decu uče na tom jeziku. U mađarsko-srpskim brakovima, najčešće je preovladao srpski, osim kada je srpska strana živela u mađarskom govornom kontekstu i imala prethodno znanje tog jezika, i u tom slučaju porodice su koristile oba jezika. Takva deca su se još uvek sebe mogla smatrati delimično Mađarima i mogla su postati članovi jedne od mađarskih crkava, ali su obično bila otuđena od crkvenog života, pošto nisu govorila mađarski i crkve nisu bile voljne da promene jezik liturgije ili bogosluženja. Sve ovo je doprinelo brzom nestanku višejezičnosti čak i u

[17] Ukupni broj Mađara koji žive na teritoriji Srbije u Saveznoj republici Jugoslaviji 1991. g. iznosio je 343,942 što je 15% više nego 2002. g.

[18] Snježana Mrđen citira sledeće podatke: 1956. g. od svih brakova u Jugoslaviji, 9.1% su bili etnički mešoviti; 1965. g. njih je bilo 12.2%, i posle kratkog opadanja 1970. g. (11.2%) taj procenat je 1990. g. porastao na 13.5%. Tokom ovog vremena Vojvodina je imalo daleko najviši procenat mešovitih brakova, gde je njihov udeo skočio sa 17% 1956. g. na 28.2% 1990.

[19] Prema Mrđen, najmanje 15% od sve dece rođene u Vojvodini 1981.g. bilo je dato da se upišu kao Jugosloveni od njihovih roditelja. Ovo je bio drugi najviši procenat u SFRJ posle Bosne i Hercegovine.

gradovima i selima gde je to bilo normalno tokom ranijih generacija. Posledično, asimilacija se dešavala na dva koloseka: jezičkom i religioznom, što je dovelo do dvostrukog gubitka identiteta.

Među katolicima, etnički mešoviti brakovi možda predstavljaju manji problem zato što verski identitet može ostati nepromenjen na ovaj način. Međutim, kada se reformatski/a hrišćanin/ka venčava(ju) izvan crkve, to automatski znači etnički i etnički i verski mešoviti brak. Time se komplikuje pitanje gde održati ceremoniju venčanja. Iako se ovo može razlikovati od slučaja do slučaja, ipak se mogu primetiti određeni obrasci. Laslo Hužvar tvrdi da su crkve rezervisane prema zajedničkoj saradnji po pitanju vođenja evidencije i savetovanja osoba koje žive u mešovitim brakovima. Postoji odsustvo alata i strukturi podrške i pomoći brakovima iz verski mešovitih brakova, kao na primer specijalno predbračno savetovanje ili ekumenske liturgije venčanja. Kao posledica, verska prevaga obično ide u korist jačeg partnera ili dominantnije verske tradicije u njihovom okruženju. Na primer, kada se mađarski/a reformatski/a hrišćani/ka venčava sa srpskim/om pravoslavnim/om vernikom/com, par skoro uvek odlučuje da se venčava u Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Asimilacija je naravno najvidljivija gradovima, Novom Sadu ili Beogradu, kao i drugim urbanim područjima gde Mađari žive u malom broju. Svi šlanovi koji pripadaju Reformatskoj hrišćanskoj zajednici u Beogradu žive u etnički (a time i religiozno) mešanim brakovima. U gradu Pančevu (Pancsova) blizu Beograda, Mađari čine samo četiri procenta stanovništva. I Rimokatolička crkva i Mađarsko kulturno udruženje su organizovali časove mađarskog jezika ali su oni bili ubrzo otkazani zbog nedostatka interesa. Rimokatolički sveštenik Mihaj Ereš (Mihály Erős) se iznendio kada je otkrio da su nedostatak interesa za časove mađarskog pokazali ne samo oni iz etnički mešanih brakova, već i oni iz „čistih“ mađarskih brakova.[20] Ovo ukazuje na dilemu s kojom se suočavaju mnogi parovi u mešovitim brakovima: na kojem jeziku poučavati njihovu decu u školi. Mnogi mađarski roditelji sa strahom i nerado upisuju sviju decu na nastavu na mađarskom (vidi, Hódi 2001; Gábrityné Molnár i Mirnics 2003). Oni podržavaju svoju odluku da svoju decu upišu na nastavu na srpskom time što kažu da će ona imati manje šanse da se zaposle ako pohađaju nastavu na manjinskom jeziku. Iako izlazi iz opsega ovog rada da detaljno istražuje ove trendove, ipak je važno da se ukaže da kao rezultat ovoga mnoga mađarska deca veoma slabo vladaju svojim maternjim jezikom: možda dobro govore, ali ne umeju da pišu ili čak jedva govore istim. Ovo je dovelo do nesumnjivih posledica na rad mađarskih crkva u Srbiji.

Negativni rast stanovništva

Stanovništvo Vojvodine progresivno stari. Već između 1981. i 1991. ona je bila jedina federalna jedinica bivše Jugoslavije u kojoj je opadao broj stanovnika (Klemenčič i Žagar 2004, 326).[21] Tokom 2003, sve 45 opštine u Vojvodini su zabeležile negativni rast stanovništva. Danas ova pokrajina ima jedno od najstarijih stanovništava u celoj Evropi. 2002. godine, prosečna starost etničkih Mađara bila je 43.2 godine — što ih je učinilo devetom najstarijom među 22 etničke zajednice koje je naveo popis.

Jedan od razloga za ovo je što se svake godine venčava sve manji broj Mađara; oni ili uopšte nemaju dece ili samo jedno do dva. Takve odluke donose kritične posledice pogotovo u manjim selima, od kojih neka bukvalno izumiru. U pojedinim ruralnim zajednicama u kojima je broj potencijalnih bračnih partnera veoma ograničen, mnogi ljudi (naročito muškarci) odlučuju da se uopšte ne žene kada ne pronađu partnerku u mestu. Činjenica da se broj časova mađarskom jeziku stalno smanjuje na nivou osnovne škole i stagnira u višim školama tokom zadnje dve decenije je jedna od posledica ovih demografskih trendova (Samardžić 1999, 156). U Vojlovici (Hertelendyfalva), gde je pre 20–30 godina bilo uobičajeno da postoji

[20] Erős, Mihály. 8, jun 2006, intervju, Pančevo.
[21] Između 1980 i 1984 stopa rasta stanovništva se smanjila sa 2.7‰ na 1.4‰.

2-3 razreda na mađarskoj nastavi godišnje, po prvi put nije bilo ni jednog novog razreda tokom školske godine 2006/2007, zbog nedostatka interesa.

Po istraživanju osam lokaliteta gde Mađari čine više od 80% od ukupnog stanovništva može se videti da je prosečna starost između 40.0 i 42.2 godina.[22] U sedam od ovih gradova i sela broj dece predškolskog uzrasta je manji od onih koji imaju 45–49 godina. Iako je 1961. starosna grupa između 20 i 34 godina iznosila 23% od etničkog mađarskog stanovništva u Srbiji, do 2002. njihov udeo se smanjio na manje od 18%. Nešto od toga je rezultat ranije spomenute emigracije mladih.

Naročito u manjim zajednicama gde ne postoje jake mreže podrške, ljudi koji žive sami su psihološki ranjiviji i doživljavaju razne poteškoće – bore se sa usamljenošću, depresijom, čak i mislima o samoubistvu. Sa pastoralne tačke gledišta, ovo predstavlja dodatne izazove. Ove promene su evidentne u sve tri najveće mađarske crkve u Vojvodini. Razlika između broja krštenja i sahrana se povećava svake godine.[23] U nekim reformatskim zajednicama, kao naprimer u Novom Itebeju (Magyarittabé) na godišnjem nivou broj sahrana je tri put veći od broja krštenja (Marton 2003). Rimokatolička crkva se suočava sa istim izazovima. Prema Laslu Hužvaru,[24] zrenjaninskom biskupu emeritusu, sudeći prema razlici između brojeva sahrana i krštenja, njegova bivša dioceza godišnje izgubi između 600 i 700 članova — što odgovara jednom manjem selu. Ovo potom takođe negativno pogađa sveštenstvo na psihološkom planu, pošto najveći deo svog radnog vremena troše na sprovođenje sahrana, dok je uključenost u službu deci i mladima (kao najčešći izvor radosti) minimalna.

Umesto zaključka

Tokom prethodne dve decenije, etnička mađarska zajednica u Srbiji je odražavala mnoge od procesa kroz koje je prolazilo većinsko srpsko stanovništvo, naročito u svom odnosu prema religiji i ponovnom uspostavljanju etničkog identiteta i nacionalističkih emocija sa verskom pripadnošću. Brojčani podaci sugerišu da se smanjuje uticaj verskih zajednica unutar mađarskog stanovništva u Vojvodini; naročito u urbanim kontekstima, gde se vidljivo smanjuje socijalna i kulturna mreža na koju su računali. Međutim, pošto su naročito u seoskim sredinama oni najčešće jedini koji imaju neophodnu infrastrukturu i radnu snagu da održe život zajednice, one još uvek imaju ključnu ulogu za opstanak zajednice.

Da li ovo znači da se smatra da je aktivno učešće mađarskih crkava u mađarskoj zajednici jednako važno u sadašnjosti kao i za budućnost? Posle istraživanja uloge crkava i verskih zajednica za potvrđivanje i podršku mađarskog identiteta u Vojvodini, može se ustvrditi da one imaju nejasnu ulogu. Nacionalne crkve (naročito Reformatska hrišćanska crkva) su lingvistički uglavnom isključive i ne prihvataju rastući broj onih koji ne govore mađarski. U drugu ruku, one su neporecivo važni podržavaoci tog istog identiteta. Očito je da one, sve u svemu, smatraju da ovekovečenje i jačanje upotrebe mađarskog jezika i smisla mađarskog identiteta jeste najvažniji aspekt njihovih verskih aktivnosti. U odgovoru na glavno pitanje ovog istraživanja: 'Da li postoji srednji put između potpune asimilacije i hermetičke izolacije?', može se sa sigurnošću ustvrditi da jedan od najvećih izazova za budućnost jeste u nalaženju delikatne ravnoteže između inkluzivnosti i prihvatanja s jedne strane, i nastavljanja da se deluje kao versko i kulturno sidro za mađarsku (i širu vojvođansku) zajednicu s druge strane.

[22] Osam gradova i sela su: Ada, Feketić (Feketics), Horgoš (Horgos), Mali Iđoš (Kishegyes), Novi Itebej (Magyarittabé), Kanjiža (Magyarkanizsa), Sajan (Szaján), i Totovo Selo (Tóthfalu).

[23] Ovaj trend u Reformatskoj hrišćanskoj crkvi je ilustrovan sledećim podacima iz nedavnih godina: 2000. godine bilo je 40 sahrana, 9 krštenja i 9 venčanja u Vojlovici. 2004. g. u Debeljači (Torontálvásárhely) bilo je održano 60 sahrana, 28 krštenja i 5 venčanja (dva od njih su bila verski mešovita između reformatskih i pravoslavnih vernika), dok je tokom 2005.g. zajednica u Staroj Moravici (Bácskossuthfalva) doživela 56 sahrana, 14 krštenja i 6 venčanja.

[24] Msgr Huzsvár László. 10. februar 2006, intervju, Zrenjanin.

Pomeranje koncentracije stanovništva je jedno od društveno-demografskih izazova s kojima se danas suočavaju Mađari i crkve mađarskog jezika u Vojvodini. Geografski, stanovnici se u velikoj meri pomeraju prema gradovima, gde je stopa asimilacije najveća i njen proces najbrži. Po pitanju starosti, mađarsko stanovništvo postaje sve starije i broj rođene dece se smanjuje. Treće, emigracija (iako se smanjila u odnosu na 1990-te kad je bila najveća) još uvek predstavlja stalan i znatan gubitak, naročito mladih ljudi. Način kako će verske zajednice koje govore mađarski promeniti svoj fokus i resurse u odgovoru na ovu stalno promenljivu situaciju je od ključnog značaja za budućnost. Da bi se imalo više uspeha i urbanim kontekstima, moraće se povećati višejezičnost i proširiti granice članstva. Iako bi ovo predstavljalo odstupanje od njihovih formulisanih ciljeva i pristupa, ovo bi mogao da bude jedan od ključeva za osiguranje njihovog opstanka.

Jedan od izazova za crkve koje koriste mađarski jezik jeste da prestanu živeti u prošlosti i počnu više gledati na budućnost i shodno tome nadahnuti njihove članove da vide njihovu budućnost u Srbiji. Uzimanje uloge negovatelj(ica) dobrih ekumenskih i među-etničkih odnosa može doneti pozitivne konsekvence za celo srpsko društvo. Kao što je rekao rimokatolički nadbiskup Stanislav Hočevar, „Kada bi Srbija prihvatila dijalog između narodnosti i denominacija, time bi omogućila sebi da stekne jasniji identitet i Evropa bi se obogatila kroz bogatstvo njenih iskustava. Kao rezultat, Evropska unija bi mnogo radije i sa većim razumevanjem prihvatila Srbiju u svoje članstvo.“[25]

U ovom trenutku postoje dve grupa vojvođanskih Mađara: jedna vidi svoju budućnost u Mađarskoj ili još dalje, dok se druga pomirila da će ostati u Srbiji i odustala je od nade u bolju budućnost. Postoji mnogo činilaca koji su doprineli oblikovanju ova dva stava: među njima su političke, ekonomske, obrazovne, kulturne, i verske promene u zemlji. Miroslav Samardžić je primetio da su tokom 1990-tih državne centralističke akcije izgurale etničke manjine na političku periferiju dok su politike koje su davale prednost Srbima dovele do toga da su one slabo zastupljene u pozicijama vodstva u praktično svim ograncima javnog sektora u Vojvodini (Samardžić 1999, 152). U zadnjih nekoliko godina [bilo je neuspelih pokušaja, prim. Ur.] da se obnovi veći deo autonomije Vojvodine u donošenju odluka i ojača njena institucionalna osnova. U isto vreme, srpske vlade [do 2012, prim, Ur.] su pokazale povećanu svesnost o manjinskim pravima (etničkim i verski) i uopšteno povećano poštovanje etničke i verske raznolikosti u zemlji. U ovako promenljivoj situaciji, crkve bi trebalo da najbolje iskoriste situaciju. Priznavajući vrednost bogatog verskog i kulturnog nasleđa koje one predstavljaju, one mogu uveliko doprineti stvaranju bolje budućnosti za sve, bez obzira na etnički identitet, priznajući raznovrsnost zemlje čiji su državljani kao izvor snage i prihvatanjem iste.

Literatura:

Gábrityné Molnár, Irén. 2000. “*Vallási életünk* (Naš verski život).” u Vajdasági marasztaló (Ostati u Vojvodini), ur. Molnár, Irén Gábrityné i Mirnics, Zsuzsa. Subotica: Naučno društvo za hungarološka istraživanja.

Gábrityné Molnár, Irén, and Mirnics, Zsuzsa, eds. 2003. Kisebbségi létjelenségek: Szórvány-és szociolingvisztikai kutatások (Iskustva manjinskog života: istraživanje o Dijaspori i sociolingvistici). Subotica: Naučno društvo za hungarološka istraživanja.

Gábrityné Molnár, Irén and Mirnics, Zsuzsa eds. 2005. Támogatás és hasznosulás: Hatástanulmányok az anyaországi juttatásokról (Podrška i upotreba: istraživanje uticaja finansiranja iz matične zemlje). Subotica: Naučno društvo za hungarološka istraživanja.

[25] Msgr Stanislav Hočevar, 23. april 2004. Lična prepiska.

Generalni sinod Reformatskih crkava Karpatskog basena. 2004. “A Generális Konvent Közös nyilatkozata (Zajedničko saopštenje Generalnog sinoda).” http://generaliskonvent.reformatus.hu/news.php?ax=v&n=3&id=3&nid=6 (pristupljeno 11. septembra 2006.).

Hódi, Sándor. 2001. Légüres térben: tíz évi küzdelem a délvidéki magyarságért (U vakuumu: deset godina rada sa vojvođanskim Mađarima). Tóthfalu: Logos.

Huzsvár, László. 2004. “Huzsvár László nagybecskereki püspök nyilatkozata a kettős állampolgárságot illetően (Izjava Lasla Hužvara, zrenjaninskog biskupa, o dvojnom državljanjstvu).” http://www.oecumene.radiovaticana.org/ung/index.asp (pristupljeno 11. aprila 2006.).

Huzsvár, László. 2006. “Egyházellenes kultúrharc? Avagy egymásért, vagy egymás ellen? Kinek a kárára? (Kulturni rat protiv crkve? Jedni za druge ili jedni protiv drugih? Za čiji račun?).” www.vajdasagma.info (pristupljeno 10. aprila 2006.).

Ilić, Angéla. 2003. “Church and State Relations in Present-Day Serbia.” European Journal for Church and State Research 10:199–225.

Ilić, Angéla. 2005. “On the Road towards Religious Pluralism? Church and State in Serbia.” Religion, State and Society 33:273–313.

Ilić, Angéla and Ilić, Luka. 2008. “Protestant Identity in an Orthodox Context: The Example of Serbia.” In Christian Identity [Studies in Reformed Theology, 16], ed. Van der Borght, Eduardus. Leiden: Brill Academic Publishers, 467–480.

Joksimović, Snežana and Kuburić, Zorica. 2004. “Mladi i verska tolerancija”. Religija i Tolerancija 1:17–30.

Klemenčić, Matjaž and Žagar, Mitja. 2004. The Former Yugoslavia's Diverse Peoples: A Reference Sourcebook. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

König, Matthias. 2001. “The Situation of Minorities in the Federal Republic of Yugoslavia: Towards an Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities.” ECMI Working Paper No. 11. Flensburg: European Centre for Minority Issues.

Kuburić, Zorica. 2006. “Verske zajednice u Srbiji i verska distanca.” Religija i Tolerancija 5:53–70.

Kuburović, Mirjana. 2004. “Još nije vreme.” Politika, November 18.

Marton, Károly. 2003. “Esperesi jelentés (Izveštaj disktriktnog dekana).” u Református Évkönyv 2002 (*Reformatski godišnjak 2002*). Novi Sad: Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház, 34.

Mavrogordatos, George Th. 2003. “Orthodoxy and Nationalism in the Greek Case.” In Church and State in Contemporary Europe: The Chimera of Neutrality, eds. Madeley, John T. S. and Enyedi, Zsolt. London: Frank Cass Publishers.

Mojzes, Paul. 1992. Religious Liberty in Eastern Europe and the USSR Before and After the Great Transformation. Boulder, CO: East European Monographs.

Mojzes, Paul. 1996. “Religious Human Rights in Post-Communist Balkan Countries.” In Religious Human Rights in Global Perspective: Legal Perspectives, ed. Witte, John and Van der Vyver, Johan David. The Hague: Nijhoff.

Mrdjen, Snjezana. 1996. “La mixité en ex-Yougoslavie: Intégration ou ségrégation des nationalités? (Diverzitet u bivšoj Jugoslaviji: Integracija ili segregacija narodnosti?).” Revue d'études comparatives est-ouest 27:103–145.

Pantić, Dragomir. 1993. “Promene u religioznosti građana Srbije”. Sociološki pregled 27:177–204.

Ramet, Sabrina Petra. 1996. Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to Ethnic War, *Second edition*. Boulder, CO: Westview Press.

Ramet, Sabrina Petra. 1998. Nihil Obstat: Religion, Politics and Social Change in East-Central Europe and Russia. Durham, N.C.: Duke University Press.

Republički zavod za statistiku. 2003. Stanovništvo: Veroispovest, maternji jezik, nacionalna ili etnička pripadnost, prema starosti i polu. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Republički zavod za statistiku. 2005. Statistički godišnjak Srbije 2005: Stanovništvo. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije.

Samardžić, Miroslav. 1999. Položaj manjina u Vojvodini. Beograd: Centar za antiratnu akciju.

Narodna skupština Republike Srbije. 2006. "Zakon o crkvama i verskim zajednicama". Službeni glasnik 36:3–9.

Vuksanović, Gordana. 2005. "Brak u Vojvodini – između građanskog i crkvenog braka". u *Religija u multikulturnom društvu*, ur. Tripković, Milan. Novi Sad/Beograd: Filozofski fakultet u Novom Sadu i Sociološko društvo Srbije, 51–64.

Владислав Ђорђевић

Разлике између Православне и Католичке цркве: Студија из компаративне догматике

Сажетак: Разлике између Православне и Католичке цркве на вероисповедном, догматском плану тичу се: примата папе, исхођења Духа Светога, извора Објаве, есхатологије и теотокологије. На светотајинском и литургијском нивоу разлике се тичу свих седам светих тајни: крштења, миропомазања, исповести, евхаристије, јелеосвећења, женидбе и свештенства. Уопште узев, на догматском и светотајинском нивоу разлике нису велике. Дубље разлике се уочавају на езотеријском нивоу. У духовном искуству, источни хришћани су усредоточени на преумљење и обожење; западни хришћани на обраћење, конверзију. Источна теологија је усредоточена на космолошка, онтолошка и тријадолошка питања; западна на антрополошка, сотириолошка и етичка. Источна теологија нагиње мистици и езотерији; западна моралиству и легализму. Источна литургија нагиње свечаности и драматичности; западна транспарентности и логичности. Различити религиозни стилови источних и западних хришћана пре су комплементарни, него супротстављени. То је крајњи закључак компаративне догматике и крајња мудрост екуменског покрета.

Кључне речи: *примат папе, Дух Свети, Објава, есхатологија, теотокологија, теологија, догма, литургија, свете тајне.*

Будући да живимо у мултинационалном и мултиконфесионалном друштву добро је знати основне догматске разлике између Православне и Католичке цркве.

1. Примат папе

Примат папе Православна црква никада није оспоравала у оном смислу у ком су тај примат подразумевали сабори древне Цркве. Папу православни сматрају првим међу једнакима (*primus inter pares*). Они, дакле, признају његов почасни примат, али не и јурисдикциони. Католици покушавају да докажу да је папа од почетка Цркве имао не само почасни него и јурисдикциони примат над целом Црквом. Чини ми се да се документи из антике могу тумачити и на један и на други начин.

Као врхунац ултрамонтанизма на Првом ватиканском сабору 1870. изгласана је догма о непогрешивости папе. Она ништа не говори о моралу папе, нити о њему као личности. У том смислу, бескорисно је позивати се на неморал и разне друге неподопштине папâ (нпр. Александра VI). Догма каже да је папа непогрешив када говори као врховни учитељ вере *ex cathedra* и то „по себи, не пристанком Цркве" („*ex sese, non ex consensu Ecclesiae*") – дефиниција уперена против теолошке струје галиканизма, према којој би папа треба претходно да тражи формални јуридички пристанак бискупâ. Данашњи католички теолози обичавају да догму о незаблудивости папе допуњавају примедбом да папа не мора да доноси догме на основу сагласности Цркве, већ само на основу осећаја Цркве („*Non ex consensu, sed tamen ex sensu Ecclesiae*"). Једну догму је папа заиста донео „по себи": догму о Маријином вазнесењу „телом и душом до небеске славе" коју је 1950. промулгирао папа Пије XII (1939-1958).

Догма о непогрешивости папе није ирационалнија од догме о непогрешивости Библије. Штавише, изгледа логично веровати у непогрешивост папе или већ неког другог изванбиблијског ауторитета као јамца непорешивости Библије. Уколико се Библија тумачи без вођства црквеног учитељства (а то не мора бити само папа) настаје могућност настајања хиљаду разних тумачења као што се и догађа у протестантизму, где је сваки верник свој сопствени папа. Христос није основао хиљаду цркава него само једну, и стога изгледа логично да постоји неко ко гарантује јединство те Цркве. То је за католике папство, а за православне сабор епископа. Христос је заиста рекао да је Црква непогрешива: „Ти си Петар и на овоме камену сазидаћу цркву

своју, и врата паклена неће је надвладати" (Матеј 16,18). Овај стих православни тумаче као доказ да је Црква као целина непогрешива, а католици да је Црква као целина непогрешива, али и да је најодличнији гарант те непогрешиве Цркве папа као Петров наследник. Као што је св. Петар у стварима Цркве био непогрешив, тако је и папа; као што је св. Петар лично био грешан, тако је то и папа.

2. Исхођење Духа Светога

Исхођење (ἐκπόρευσις, *processio*) Духа Светога представља једину разлику између Католичке и Православне цркве у богословљу *par excellence*. По православнима, Дух Свети исходи од Оца, као што и каже св. еванђелист Јован (15,26): „Који од Оца исходи" („ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται"). У Никејско-цариградском Символу вере донесеном на Првом сабору Цркве 325, а стилизованом на Другом сабору Цркве у Константинопољу 381, каже се за Духа Светога да је Он онај „који од Оца исходи" („*qui ex Patre procedit*"). Услед појаве аријанизма – учења да Христос није Бог – на Западу је помесни сабор у Шпанији, трећи толедски 589. у овај Символ додао израз „и сина" („*Filioque*"), тако да је реченица гласила: „који од Оца и Сина исходи" („*qui ex Patre Filioque procedit*"). То је додато и у тзв. „Атанасијевом символу" („*Symbolum Athanasium*"), који се, по почетним речима, назива и „Ко хоће да се спасе" („*Quicunque vult salvus esse*"). У основи израза и концепта *filioque* лежи Августиново учење о „двоструком исхођењу".

Временом су православни почели да верују да „двоструко исхођење" нарушава Очево „јединоначалије", „моно-архију" (μονός, *unus* – сам, једини, ἀρχή, *principium* – начело). Бог је један, по православнима, јер је Очева личност (ὑπόστασις) једна. По католицима, Бог је један, јер је Божја суштина, есенција, οὐσία, *Wesenheit* једна. (Ту разлику лепо објашњава митрополит Пергамски Јован Зизулас у огледу „Од маске до личности"). Услед тога постоји и разлика у начину читања прве реченице Символа вере. Православни је читају: „Верујем у Једнога Бога Оца, Сведржитеља", а католици: „Верујем у једнога Бога, Оца свемогућега" („*Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem*"). Оставимо по страни то што су Латини грчку реч Παντοκράτωρ превели као „свемогући". Овде је битан зарез; код православних зарез долази иза речи „Оца", а код католика испред те речи. Дакле, за православне, Бог је један, јер је Отац један, а за католике Бог је један, јер је Божја суштина једна. Јединство, по православнима, налази се у Очевој личности, а по католицима у апстрактној суштини.

Међутим, православни нису увек били толико изразити негатори „двоструког исхођења." Патријарх Тарасије је на Седмом општем сабору Цркве у Никеји 787. предложио Символ вере у коме је стајало да „Дух исходи из Оца преко Сина" („δι᾽υἱοῦ"). (У то се доба нису разликовала велика и мала слова.). Тако је стајало у „Тарасијевој исповести вере" („*Confessio Tarasii*"). Али други Символи вере Православне цркве не познају тај додатак.

И на Истоку се повремено јављало учење о „двоструком исхођењу". Формулација св. Кирила: „из обојице, из Оца и Сина" („δὶ ἀμφοῖν… ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ") као и Тарасијева формулација δι᾽υἱοῦ, одговарале су не само мисли св. Максима Исповедника него су се налазиле и у „Тачном излагању православне вере" („᾽Ακριβὴς ἔκθεσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως", „*Accurata expositio orthodoxae fidei*") св. Јована Дамаскина, једном од најауторитативнијих православних догматичара. Међутим, на Истоку се „и из" („καὶ ἐκ") све више одбацивало, па се почело тврдили да ἀρχή, тачније речено „прво неузроковано начело" („πρώτη ἀναίτιος ἀρχη"), у Светој Тројици може бити само Отац и да је стога недопустиво свако удвостручавање.

Овај спор је узет као *повод* великог раскола 1054. Узрок вероватно више лежи на пољу реалне црквене власти. Касније се трагало за компромисним решењима. Уз израз *filioque* кружио је и израз од „Оца кроз Сина" („ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υιοῦ", „*ex*

Patre per Filium") који је допуштен за Византинце на унионистичком сабору у Фиренци 1439.

Гркокатолици на св. литургији не морају да изговарају „и Сина", али морају у то да верују. Они су, дакле, у литургији православни, а у догматици католици.

3. Извори Објаве

На Тридентском сабору (1545-1563) дефинисано је да Стари завет сачињава 45 књига. Протестанти су се махом определили за канон од 39 књига. Православни по том питању немају јединствен став. Они углавном признају за канонске само 39 књига, али неке делове апокрифних или девтероканонских књига ипак користе у литургији.

Осим тога, католици верују да постоје два извора Објаве: Свето писмо и Свето предање. Православни обично сматрају да постоји само један извор Објаве, а то је Свето предање, при чему је Свето писмо само део Светог предања (Παράδοσις, *Traditio*).

У извор Објаве свакако спадају и сабори Цркве. Православни признају само првих седам сабора цркве (заједничких и за Православну и за Католичку цркву), а католици и остале западне саборе Цркве (до сада 21 на броју). Православни ипак признају важност и неких сабора који нису признати на Западу, нпр. други трулски (692), тзв. Петошести (*Quinisextum*), који употпуњује закључке Петог и Шестог сабора, Фотијев сабор из 879. (као Осми општи) и друге источне саборе.

4. Есхатологија

Четврто подручје неслагања католика и православних тиче се есхатологије (ἐσχατολογία) као науке о последњим стварима (τα ἔσχατα, *letzen Dingen, last things*). Постоје две есхатологије: индивидуална есхатологија (*Individual Eschatologie*), која говори о крају (смрти) индивидуе и општа (*Universal Eschatologie*), која говори о крају свега, целог универзума. Католици имају склоност да наглашавају индивидуалну есхатологију, тј. посебни суд: боравак душе после смрти у рају, чистилиштву или паклу (у зависности од заслуга), а занемарују општу есхатологију, тј. општи суд. Православни нису потпуно јединствени по питању загробног живота. Обично не прихатају постојање чистилишта, али зато неки говоре о „митарствима" – концепт који је веома сличан концепту чистилишта. Уопште узев, православни имају склоност да наглашавају, као што то чини и Библија и Никејско-цариградски символ, општи суд приликом Христовог другог доласка, а мање посебни суд после смрти.

5. Теотокологија или мариологија

У науци о Богородици, теотокологији (θεοτοκολογία), коју католици називају мариологијом (*mariologia*), науком о Марији, такође постоје разлике. Католици имају две теотоколошке, мариолошке догме којих нема код православних:

<u>5. 1. Догма о Маријином безгрешном зачећу.</u>

Догма о Маријином безгрешном зачећу (*Immaculata conceptio*) не говори о Исусовом натприродном зачећу у утроби мајке Марије, већ о Маријиној изузетости од прародитељског (источног) греха од тренутка њеног природног зачећа у утроби мајке Ане, с обзиром на Божју Промисао у погледу ове Девојке. Ту догму је 8. фебруара 1854. промулгирао папа Пије IX (1846-1878) у були *Ineffabilis Deus*. Догму је преузео Други ватикански сабор 1964. у догматској конституцији *Lumen Gentium* (параграфи 56-59). Благдан Безгрешног зачећа Блажене Девице Марије (БДМ) је 8. децембар, а девет месеци касније (односно три месеца раније) 8. септембра је благдан Рођења Блажене Девице Марије (БДМ) – Мала Госпа.

И православна традиција учи да је Марија очишћена од прародитељског греха, али не од часа зачећа него од благовести, објаве архангела Гаврила да ће родити

Спаситеља. Осим тога, због амбивалентног заначења речи „зачеће” (може се односити и на мајку и на плод), кад православни говоре о овој католичкој догми, они говори о „безгрешном зачећу свете Ане” што је већини људи разумљивије.

5. 2. Догма о примању Блажене Девице у небо.

Догма о примању Блажене Девице у небо (*assumptio Beatae Virginis*) је последња догма Католичке цркве (1950) и уједно једина коју је папа промулгирао независно од сабора. То промулгирање је за католике пример да папа из себе (*ex sese*) може да промулгира неку догму. Међутим, папа није донео ту догму из свог ћеифа, хира. Вера у узношење (асумпцију) Блажене Девице Марије (БДМ) присутна је одавно, готово од самих почетака Цркве. У Новом веку томе су посвећивани и редови и празници. Мушка конгрегација асумпциониста, која се конституисала 1840. године у Ниму (*Nimes, Nismes*) у Француској, била је посвећена асумпцији Блажене Девице. Ова се конгрегација 1900. морала иселити из Француске због тамошњег антиконгрегационистичког закона.

За православне те две католичке догме (δόγματα) само су теолошка мишљења, теологумени (θεολογοὺμενα), необавезни за веровање.

6. Мистагогија или сакраментологија

Шесто подручје неслагања између католика и православних је учење о мистагогији (μυσταγωγία), св. тајнама (μυστήρια), тј. сакраментологија (*sacramentologia*), учење о сакраментима (*sacramenta*). Образложимо их укратко:

6. 1. Крштење.

У погледу свете тајне крштења (ὁ βαπτισμὸς, τὸ βάπτισμα, *baptismus, baptismum*) не постоје велике разлике у суштини, али могу постојати у форми (трократно / једнократно крштење, крштење урођавањем / поливањем / шкропљењем итд.) услед чега може доћи до тога да православни не признају католичко крштење.

6. 2. Миропомазање.

Свету тајну миропомазања, названу тако по ароматичном уљу званом миро (μύρον), православни увек удељују непосредно после крштења, чак и када је реч о бебама, одојчадима, деци пре доба свесности. Ту свету тајну католици називају помазање или кризма (χρίσμα, *chrisma*), али и потврда или конфирмација (*confirmatio*), и удељују је када особа дође у доба свесности (у основној школи). Осим тога, разлика је и у томе што у Католичкој цркви помазање регуларно врши епископ (бискуп), а тек изузетно, по његовом одобрењу и свештеник, а у Православној цркви то редовно обавља свештеник, али и он као епископов опуномоћеник.

6. 3. Исповест.

Свету тајну исповести (ὁμολογία, *confessio*) католици називају и покора (*poenitentia*) и практикују је на помало правнички, јуридички начин. За православне који преферирају опште исповедање греха над индивидуалним, исповест је оно што је првобитно и била – чин дубоког покајања.

6. 4. Евхаристија.

Свету тајну евхаристије (εὐχαριστία) или причешћа (*communio*) католици практикују у нешто другачијем виду. Наиме у погледу материје, они уместо квасног хлеба користе бесквасни који је у почетку зван азима (τὰ ἄζυμα), па су стога католике православни назвали азимитима (ἀζυμίται) и јудаистима (ἰουδαίζοντες). Азиме су мале и танке округле плочице, које се због употребе за литургијску жртву називају облате (*oblata*, приноси) или хостије (*hostiae*, заклана жртва). Православни и гркокатолици причешћују се квасним хлебом стога што је код њих кавасац симбол живота. Римокатолици и многи протестанти користе бесквасни хлеб јер је код њих квасац симбол греха. Јевреји за Пасху такође користе бесквасни хлеб. Римокатолици тек изнимно вино удељују лаицима. Разлог је искључиво практичне природе.

У погледу форме постоји једна суштинска разлика: односи се на моменат претварања, претворбе, пресуштаствљења, трансупстанцијације (пресѹществленїе, *transsubstantiatio*). У православној литургији постоји део који се зове анамнеза и представља понављање Христових речи којима је васпостављена евхаристија. После анамнезе долази епиклеза (ἐπίκλησις) или инвокација (*invocatio*), призивање Духа Светога, коју свештеник тихо изговара. По православнима, претварање хлеба и вина у Тело и Крв Христову догађа се приликом епиклезе. Католичка литургија, тзв. миса, до Другог ватиканског сабора (1962-65) није имала епиклезу. Постојала је само анамнеза и веровало се да се тада догађа претварање. У поконцилској литургији епиклеза је придодата, али се врши пре анамнезе. Задржано је веровање да се претварање врши у моменту анамнезе. У гркокатоличкој литургији епиклеза се врши, као код православних, после анамнезе, али се верује, као код католика, да се претварање догађа у моменту анамнезе. Неки православни литургичари сматрају да претварање заправо није моменат, него процес. По њима, она се догађа током целог евхаристијског канона.

У погледу прикладности за суделовање у овој св. тајни такође постоје неке разлике. Прво, и православни и католици не причешћују оне који нису крштени и миропомазани (кризмани). Код православних миропомазање се врши непосредно после крштења, тако да се евхаристија даје и бебама, одојчади. Код католика миропомазање (кризмање) врши се у доба детињства, тако да се евхаристија не даје бебама, одојчадима.

Православни захтевају пост пре причешћа, а католици обично не. То зависи од свештеникове процене и ситуације. Међутим, и код једних и код других, не може се причестити особа у тешком или смртном греху.

6. 5. Јелеосвећење.

Јелеосвећење (εὐχέλαιον), благосиљање јеleja (εὐχή – молитва + ἔλαιον – уље), католици су некада звали последње помазање (*extrema unctio*). Оно је било припрема за смрт и давало се једанпут, у последњем тренутку живота (*in articulo mortis*), без наде на исцељење. Сада ову св. тајну католици зову болесничко помазање и додељују је тешко болеснима (може и више пута). Код католика ту свету тајну врши само *један* свештеник који претходно исповеди болесника. Код православних ту св. тајну у неком случају мора да обавља најмање *седам* свештеника, што може да створи практичне проблеме.

6. 6. Женидба.

У погледу свете тајне брака (γάμος, *matrimonium*) или, због стављања венаца на главу, овенчавања или венчања (στεφάνωσις, στεφάνωμα) постоји једна основна сличност; сматра се нераскидивим. Ипак, снисходећи људској слабости, православни допуштају могућност да се други грађански бракови (други, трећи, четврти) благосиљају. Они то чине верујући да је други (трећи и четврти) брак понекад боље решење него безбрачност или живљење у блуду. Католици друге грађанске бракове ни не благосиљају.

6. 7. Свештенство.

Свету тајну свештенства (ἱερωσύνη) или рукополагања, хиротоније (χειροτονία) католици наузивају свети ред (*ordo*) или ординација (*ordinatio*), желећи тиме да нагласе да њихово свештенство поседује „апостолско прејемство", апостолско наследство, сукцесију (*successio apostolica*). Католици, за разлику од православних, не зарађују ожењене мушкарце. То је у основи једина разлика. Друге разлике (ношење тј. бријање браде, ношење одела различитих дезена и боја) нису од велике важности.

7. Обредне разлике

Постоје и многе обредне разлике. Постоји разлика у календару, обредима, уметничком изражавању (у православним црквама нема музичких инструмената), црквеној дисциплини (ἐκκλησιαστικὴ παιδεία), тј. дисциплини у вези са светим тајнама (*disciplina arcani*), постом итд. Али све те разлике нису суштински велике. Више је реч о религиозним стиловима.

8. За даље проучавање

Опширније о догматским разликама између Православне и Католичке цркве може се прочитати у нацрту уџбеника „Uvod u teologiju ekumenizma" (2001) пречасног протојереја ставрофора мр Романа Миза, свештеника гркокатоличке парохије Св. ап. Петра и Павла у Новом Саду и професора емеритуса екуменске теологије (*theologia oecumenica*) на Катехетско-теолошком институту Суботичке бискупије Католичке цркве.

9. Закључак

На вероисповедном, догматском плану нема великих разлика између источних и западних хришћана, али има их на плану езотеријских суштина. Источни и западни хришћани постављају различита питања. На плану тријадологије, источни хришћани се питају: како Тројица могу бити један Бог? Западни хришћани се питају: како један Бог може бити Тројица? Другим речима, источни хришћани тријадологију посматрају из угла личности, ипостасе (ὑπόστάσεις, *personae*) а западни из угла суштине (οὐσία, *essentia*). На плану теолошке антропологије, источни хришћани се питају: како се обожити? како постати бог по благодати? Западни се питају: како се спасити? Католици одговарају: вером и делима; протестанти одговарају: само вером. Католици и протестанти обично дају различите одговоре постављајући иста питања, а католици и православни обично дају исте одговоре постављајући различита питања.

У духовном искуству, источни хришћани су усредоточени на преумљење (μετάνοια) обожење (θέοσις, *deificatio*), а западни хришћани на обраћење, конверзију (*conversio*). Источна теологија је усредоточена на космолошка, онтолошка и тријадолошка питања, а западна на сотириолошка, антрополошка и етичка. Источна теологија нагиње мистици и езотерији, а западна морализму и легализму. Источна је у стилу реторска и песничка, а западна интелектуална и схоластична. Источни свештеник је софист и мудрац, а западни је адвокат и јурист; источни беседи, западни доказује. Источна литургија нагиње свечаности и драматичности, а западна транспарентности и логичности. Православна црква отелотворава „Јованово начело" – љубав, Католичка црква „Петрово начело" – власт, а протестантске цркве „Павлово начело" – оправдање. Различити религиозни стилови источних и западних хришћана нису антиподни, већ комплементарни. Источна и Западна црква су – како се у новије време с правом истиче – сестринске цркве. То је крајњи закључак компаративне догматике и крајња мудрост екуменизма.

Литература

Adam, Adolf, „Uvod u katoličku liturgiju", 2. izdanje, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar, 1993.

Boff, Leonardo, „Crkva, karizma i vlast: ogledi o vojujućoj ekleziologiji", Stvarnost, Zagreb, 1981.

Брија, Јован, „Речник православне теологије", Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ, Београд, 1999.

Guitton, Jean, „Katolicizam", Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1974.

Зизјулас, Јован, „Еклисиолошке теме”, Беседа, Нови Сад, 2001.

Зизулас, Јован, „Од маске до личности”, HSUCIA, s.l., 2000.

Костић, Слободан, „Православно духовно песништво”, Хришћанска мисао, Србије – Београд, 2000.

Miz, Roman, „Istočne crkve”, Agape, Novi Sad, 1997.

Miz, Roman, „Kršćanski istok”, IDIJ, Veternik, 2001.

Miz, Roman, „Uvod u teologiju ekumenizma”, IDIJ, Veternik, 2001.

Пеликан, Јарослав, „Хришћанско предање: историја развоја догмата”, I-IV тома, Службени гласник, 2009-2011.

Поповић, Јевсевије, „Општа црквена историја”, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1912.

Ratzinger, Joseph, „Uvod u kršćanstvo”, 2. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.

Rebić, Adalbert, „Mali religijski rječnik”, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.

Toni Pek (Anthony Peck) [1]

Ekumensko putovanje Baptista u Evropi[2]

Kratak rezime: Predstavljanje novije istorije ekumenskog dijaloga o mogućnostima i/ili nemogućnosti jedinstva između baptista i drugih denominacija reformacijske tradicije.
Ključne reči: *ekumenski dijalog, reformacija, baptisti, anabaptisti, luterani, Lojemberška konkordija, krštenje verujućih, krštenje dece.*

Članice Evropske baptističke federacije (*European Baptist Federation*, odsad u tekstu, „EBF“) su se dogovorile na zasedanju Saveta EBF u Rimu u septembru 2010.g. da EBF postane „Uzajamno sarađujuće telo“ (Mutually Cooperating Body) u odnosu na Zajednicu protestantskih crkava u Evropi (*Community of Protestant Churches in Europe*, odsad u tekstu „CPCE“). Ovaj dogovor između EBF i CPCE nastao je kao rezultat višegodišnje saradnje i teološkog dijaloga.

Prethodno ime CPCE zajednice je Lojemberška zajednica crkava (*Leuenberg Church Fellowship*). Ona je bila ustanovljena na osnovu Lojemberške konkordije ugovora potpisanog 1973.g. između luteranskih i reformatskih crkava u Evropi, s ciljem da se prevaziđu njihove teološke razlike koje su nastale tokom Reformacije, naročito po pitanju njihovih različitih razumevanja Evharistije – Večere Gospodnje.

Počev od 1973, većina evropskih luteranskih i reformatskih crkava su potpisale Lojemberšku deklaraciju i ušle „crkvenu zajednicu“ koja je zasnovana na teološkom dogovoru o prirodi Evanđelja i sakramenata. Metodističke crkve u Evropi su naknadno postale članice CPCE prema odvojenom ugovoru koji je naknadno sklopljen.

Krajem 1990-tih CPCE je počela da artikuliše jedan „teološki informisani“ Protestantski glas za Evropu (*Protestant Voice for Europe*), naročito kao odgovor na socijalna i etička pitanja koja su vezana za Evropsku uniju. I tada je CPCE poželela da otpočne dijalog sa drugim crkvama Reformacije, što uključuje i baptiste. Posle početnih razgovora sa nemačkim i austrijskim baptistima usledio je dijalog sa EBF kao celinom u periodu 2001-2004. Razultati ovog dijaloga su izdati u knjizi naslovljenoj kao „The Beginning of the Christian Life and the Nature of the Church“ (*Početak hrišćanskog života i priroda Crkve*, prev. Ur.). Svrha ovog dijaloga bila je se vidi da li je moguće ostvariti „crkveno zajedništvo“ (onakvo kako je to definisala CPCE) sa evropskim baptistima.

Dijalog između CPCE i EBF je spremno postigao saglasnost o razumevanju suštinske prirode evanđelja, i stoga je bio više usredsređen na krštenje. Ovde, bez obzira na ranije postignute dogovore, naša stanovišta su se suprotstavila ne samo oko naših različitih teologija o krštenju, već i u vezi naših različitih eklesiologija koja su dala povoda ostalim razlikama.

Izgledalo je moguće postići određenu teološku konvergenciju na osnovu rada baptističkog profesora Pola Fidesa (Paul Fiddes) o „procesu inicijacije“. On je predlagao, istovremeno zastupajući integritet obe tradicije (krštenja verujućih i krštenja dece), da je uprkos tome ipak moguće da jedan hrišćanski vernik koji je primio krštenje kao dete, bio hrišćanski odgojen i zatim konfirmiran, bio *defacto* na istom nivou njegovog ili njenog hrišćanskog života kao i druga osoba koja bila odgovjena u lokalnoj baptističkoj crkvi, bila krštena na osnovu svoje vere i zatim pridružena crkvi. Stoga, iako je većina baptista mogla krštenju dece pridati ograničenu validnost, ipak je bilo moguće da jedni drugima priznaju različito „putovanje hrišćanskih početaka“ kao deo jedne celine.

[1] Toni Pek (Tony Peck) je regionalni sekretar Svetske baptističke alijanse (BWA) za Evropu i Generalni sekretar EBF.

[2] Prevod članka „An Ecumenical Journey in Europe“ izdat u Baptist World Magazine, January-March 2011, str. 13. Ovaj tekst je preveden i objavljen u Ekumenskom zbornikom s dozvolom autora. Preveo sa engleskog: Teofil Lehotski.

Implikacija ovoga za baptiste bi bila da sada više baptista može razmotriti mogućnost „otvorenog članstva“ u kome osobe koje imaju dobru poziciju u drugim denominacijama (koje neguju tradiciju krštavanja dece) mogu postati članovi jedne baptističke crkve a da se podvrgavaju krštenju verujućih. Ovo se već praktikuje u nekim evropskim baptističkim savezima. Na taj način, pred crkve članice CPCE stavlja se izazov da krštenje dece vide kao nešto što bi uvek trebalo da dovede do odgoja unutar crkve i do kasnije konfirmacije.

Došlo se do zaključka da je ovakav pristup bio od pomoći za obe strane, premda se mora napomenuti da neki evropski baptisti ne žele krštenju dece dati čak ni ograničenu validnost. S druge strane, neke crkve iz CPCE, naročito luteranske, teološki se muče sa idejom da je hrišćanska inicijacija „proces“. O svemu ovome neophodna su daljnja razmatranja i promišljanja.

Na kraju dijaloga, za koga su obe strane izjavile da je koristan, ipak je bilo priznato da, pošto postoji nepremostivo neslaganje u vezi krštenja, evropskim baptistima nije bilo moguće da uđu u punu „crkvenu zajednicu“ sa CPCE.

Potom se nametnulo pitanje, kako bi bilo moguće da EBF ostane u nastavljenom zajedništvu sa našom braćom i sestrama u Hristu iz CPCE. I jedna i druga strana su predlagale i odbacivale različite predložene modele. U jednom trenutku EBF je smatrala da bi možda trebalo da se povuče iz pokušavanja da pronađe formalni dogovor kao i iz neformalne i lokalne saradnje.

Međutim, naši partneri iz CPCE su nas ohrabrili da izdržimo i na kraju se pojavio predlog „Ugovora da postanemo uzajamno sarađujuća tela“, koga su prihvatile obe zajednice.

Jedan odvojeni, ali dobrodošli razvoj događaja, bilo je izvinjenje-apologija Luteranske svetske federacije (LWF) iz 2010. koje su oni uputili Menonitima u svetu. Povod za taj čin bile su luteranske anateme izrečene protiv anabaptista u 16. veku i posledična strahovita stradanja mnogih anabaptista. Ovaj pokretački i dirljivi gest LWF na njihovom sastanku 2010. takođe bi mogao da ima dalekosežne posledice za popravljanje baptističko-luteranskih odnosa.

Spomenuti Ugovor uvodi priču o saradnji EBF i CPCE u novu fazu. On će nam omogućiti da zajedno radimo na oslovljavanju nekih izazova s kojima se suočavaju svi hrišćani koji žive i svedoče svoju veru u savremenoj sekularnoj Evropi. On će nas približiti i pridružiti drugim crkvama koje su proistekle iz iste reformacije u 16. veku iz koje i anabaptisti i baptisti vuku svoje korene. I konačno, on će nam omogućiti da nastavimo naš teološki dijalog o raznim pitanjima kao što je krštenje, tražeći od Božijeg Duha da rasvetli i prosveti naše putovanje. Baš kao što glasi jedno geslo reformacije koje smo stavili na kraj dokumenta našeg Ugovora – neka samo Bogu bude slava - *Soli Deo Gloria*!

Preporučena literatura o srodnim baptističkim teološkim dijalozima:

BWA General Secretary Neville Callam: *Baptists and Orthodox Hold Explanatory Talks*. Baptist World Magazine, January/March 2012, p.5 .

Tony Peck: *Are Baptists Protestants*? (Monday, October 1, 2012) abp news: http://www.abpnews.com/opinion/commentaries/item/7849-are-baptists-protestants??tmpl=component&print=1 20. maj 2013. Odnosno http://ebfgensec.blogspot.com/2012/09/are-baptists-protestants.html 20. maj 2013.

Pastori raspravljali o ekumenizmu. Vebsajt Saveza baptističkih crkava u R.H.: http://www.baptist.hr/novosti/644-pastori-raspravljali-o-ekumenizmu odnosno http://www.baptist.hr/glas-crkve/glas-crkve-br-40 strana 6 20. maj 2013.

Ferne Burkhardt: *Lutheran statement expresses 'deep regret' for Anabaptist persecution*. The Mennonite, 10/30/09. http://www.themennonite.org/public_press_releases/Lutheran_statement_expresses_deep_regret_for_Anabaptist_persecution 20. maj 2013.

Milan Šušljić

Predstavljanje Hrišćanske adventističke crkve[1]

Kratak rezime: U ovom predavanju se insistira da je inspiracija za nastanak adventizma dosledno tumačenje Svetog pisma, te da su ovi misaoni-dogamtski i praktični tokovi čvrsto povezani sa glavnom strujom hrišćanstva odnosno učenjem Isusa Hrista, što ovom pokretu ipak daje neophodnu ekumensku dimeziju.

Ključne reči: *Adventistička crkva, adventisti, ekumenizam*

Ja moram da priznam da je za mene velika čast da prisustvujem na jednom ovakvom skupu predstavnika raznih verskih zajednica koje pokreće jedna ideja da treba da se međusobno bolje razumeju, da treba međusobno da se približe, da uspostave odnos tolerancije i međusobnog razumevanja u boljem smislu te reči nego što je to do sad bio slučaj. Ja dolazim u ime Hrišćanske adventističke crkve, ali sam poziv dobio tek juče, tako da nisam stigao da napravim jedan sveobuhvatan prikaz onoga sto bih želeo da kažem pa moram da govorim na osnovu onoga što znam i što je već u mom srcu i u mojim sećanjima.

… ja sam pastor Hrišćanske adventističke crkve u već poodmaklim godinama što mi pomaže da bolje razumem ljude oko sebe, da uspostavim odnos tolerancije prema njima, jer godine nas čine zrelijima nego kad smo bili mladi i vatreni i željni da proširimo svoja gledišta i svoja shvatanja po celom svetu. Ja dolazim do zaključka slušajući sve ono što je gospodin Đorđević [Mirko, prim. Ur.] govorio da bih mogao da se potpišem ispod njegovog izlaganja uz neke male razlike naravno. Hvala Bogu da postoje te male razlike inače ne znam kako bi izgledao kad bi svet bio unilateralan, kad bi postojalo jednoumlje. Hrišćanstvo od samog početka se na neki način temelji na različitim mišljenjima. Znate da u Novom Zavetu već imate spominjanje različitih strujanja u hrišćanstvu. Vi znate da čak Jovan u svom otkrivenju čak spominje i neke pokrete koji su izrasli iz hrišćanstva ali udaljili su se od hrišćanstva i predstavljaju njegovu suprotnost. Ja sam došao do zaključka da je to u jednu ruku i blagosloveno za hrišćanstvo što postoje različita mišljenja i različiti pokreti upravo zbog toga što služe jedni drugima, da bi nas vratili, da bi nam pomogli da razmotrimo svoja gledišta, da razmotrimo svoja verovanja, da ih uskladimo međusobno sa onim što je u Bibliji rečeno da treba da bude.

Ja bih sve pokrete u krilu hrišćanstva u toku poslednjih 2000 godina podelio samo na dve grupe: na one koji su se udaljavali od osnovnog hrišćanstva i na one koji su nas vraćali osnovnom hrišćanstvu. A šta je osnovno hrišćanstvo? Pa to je nauka Isusa Hrista i njegovih apostola. Ja mogu da kažem da sam u jednu ruku i ponosan i srećan što smatram da Hrišćanska adventistička crkva pripada ovom drugom tipu pokreta u hrišćanstvu, da želi da nas vrati nekim osnovama hrišćanstva jer hrišćanstvo je u toku 2000 godina svoje istorije bilo izloženo različitim uticajima koji nisu uvek bili pozitivni, uticajima koji nisu uvek bili u skladu sa biblijskim naukama, i hrišćanstvo je danas da tako kažem u svojoj biti vrlo raznorodno, kao što je raznorodan i islam, kao što je raznorodno judejstvo, kao što su raznorodni svi pokreti koji su nastali u krilu čovečanstva od početka do danas.

A kako da savladamo te raznorodnosti? Kako da živimo jedni pored drugih i to ne samo jedni pored drugih nego jedni sa drugima, da poštujemo jedni druge, da volimo jedni druge, e to je sad pitanje koje ljudi rešavaju od samog početka, ne znam koliko su uspeli da reše taj problem. Mislim da hrišćanstvo tu daje osnovnu smernicu. Najvažnija zapovest u krilu hrišćanstva, sam Isus ju je na neki način formulisao iako one potiču još iz Starog Zaveta: ljubi Boga iznad svega i bližnjeg svojega kao samoga sebe. Kada bi svi hrišćani i svi ljudi na celom svetu, držali se ovih dvaju pravila, ja mislim da bi se izbegli svi sukobi, da bi se izbegle sve teškoće u međusobnim kontaktima, da bi svet bio daleko lepši i daleko ugodniji za život

[1] Predavanje penzionisanog propovednika HACMilana Šušljića u Školi ekumenizma 2006. Transkript: Borka Vrekić, saradnica EHO

nego što je sada. Mislim da se upravo u kršenju ove dve zapovesti krije koren svih zala koja danas potresaju svet. Gde su tu Adventisti sedmog dana ili Hrišćanska adventistička crkva?

Kao što sami vidite naveo sam dva imena. U našoj zemlji Adventistička crkva se zove Hrišćanska adventistička crkva upravo zato što je trebalo naglasiti njen hrišćanski karakter. Ali po celom svetu ona se zove Crkva adventista sedmog dana. Šta bi to sad značilo, i jedno i drugo? Mislim da neću nikoga iznenaditi ako kažem da Hrišćanska adventistička crkva nema nekih svojih verovanja, nego svoja verovanja, bar koliko sam ja upoznat sa tim, izvlači iz Svetoga pisma, iz zasada onog prvog tradicionalnog prahrišćanskog apostolskog hrišćanstva. Šta je bila velika karakteristika prvih hrišćana? Očekivanje drugog Hristovog dolaska. Sam Hristos odlazeći sa ove Zemlje, kazao je opet ću doći. Anđeli koji su se javi apostolima dok je on odlazio kazali su opet će doći. I mislim da je to osnovica na kojoj je nastao Adventizam i to je samo ime, inače kao što je gospodin Đorđević kazao, ideja sama postoji davno pre nego što je formulisana i nego što je dato ime. Dakle prvi hrišćani bili su baptisti ali bili su i adventisti jer su čekali Isusa Hrista. To je danas svojstveno svim hrišćanskim crkvama. Ja mislim da nema nijedne koja ne veruje u drugi Hristov dolazak u jednom ili drugom obliku. Šta znači ovo adventisti sedmog dana? Pa i tu se vraćamo na neku karakteristiku prvih hrišćana. Kao što znate prvi hrišćani su uglavnom pripadali jevrejskoj nacionalnoj zajednici. Prvo hrišćanstvo je izraslo iz jevrejstva. Sam Hristos je Jevrej. I apostol Petar je bio Jevrej. I većina apostola su bili Jevreji. I oni su u svom hrišćanskom gledanju na svet ujedinjavali onaj stari Zavet sa onim što je tek nastajalo – novi Zavet. I u tom smislu držali su se onih osnovnih gledišta koja su bila svojstvena Starom Zavetu, to je Mojsijev zakon.

A u Mojsijevom zakonu danas hrišćani gledaju kao najvažniju karakteristiku upravo 10 zapovesti. Deset zapovesti su ono što je upravo ono što je sačinjavalo osnovnu teologiju crkve Starog Zaveta. I danas sačinjava osnovnu teologiju crkve Novog Zaveta. Ne možete odvojiti jedno od drugoga. Ne možete ukloniti korene, da biste imali stablo. Morate ga negde ukoreniti i zato hrišćani koji se nazivaju adventistima sedmog dana uzeli su tih deset zapovesti kao osnovicu svog životnog ponašanja i verovanja. Četvrta zapovest kaže da je sedmi dan, dan od odmora i adventistički hrišćani su taj sedmi dan i zadržali kao dan odmora. Ne zato da bi se približili jevrejstvu nego da bi se približili prvim hrišćanima.

Ja sam 40 godina svog života posvetio proučavanju istorije crkve. Istorija crkve je za mene jedno područje u kojem se ja osećam kao riba u vodi, to znači draga mi je, volim da je proučavam, a još više volim da se učim iz nje. Dakle kao što vidite već samo ime crkve adventista sedmog dana govori o tome šta je to, ko je to i kakvo je to. Istina je da je kasnije došlo do promene, da je sedmi dan zamenjen prvim, ali to je jedan deo onih promena koje su ušle u hrišćanstvo u toku ovih poslednjih 2000 godina i da li su te promene bili opravdane ili neopravdane, da li su teološki osnovane ili nisu, ostavimo to drugima neka raspravljaju a ja samo iznosim kako je to našlo svog odraza u teologiji crkve adventista sedmog dana.

Kad je nastala crkva adventista sedmog dana? Pa kao istoričar ja bih rekao nastala je zajedno sa hrišćanstvom. Zašto je nastala zajedno sa hrišćanstvom? Pa ako smo mi jedna grana na stablu hrišćanstva onda je i stablo naše. Onda smo i deo stabla. Ako smo deo stabla, onda smo deo korena. Ne može se odvojiti jedno od drugog. Ono što je izraslo na stablu, predstavlja njegov sastavni deo i neodvojivi deo. Prema tome ako su naša verovanja u skladu sa verovanjima prvih hrišćana onda je to idejni pra-izvor. Ali pošto treba pratiti razvoj te ideje kroz vekove, možemo reći da je verovanje u drugi Hristov dolazak sastavni deo hrišćanskog verovanja kroz ovih 2000 godina. Zapravo ne samo kroz ovih 2000 godina, Jevreji su čekali Mesiju. Oni su ga očekivali. Kad je došao prvi put nisu ga prihvatili. Da smo mi danas na njihovom mestu ne znam kako bismo se mi ponašali. Vi znate onu knjigu jednog čuvenog italijanskog pisca koji je na neki način zamislio kako bi bilo da se Hristos danas pojavi u našoj sredini i došao do žalosnog zaključka da mi ne bismo bili ništa bolji od nekadašnjih Jevreja. Dakle ta misao o Hristovom dolasku nas vodi u našim verovanjima, u našem životu, uopšte u našim stremljenjima. Misao o svetkovanju sedmog dana zadržala se

u krilu hrišćanstva, naravno ne u krilu kako se to kaže mejnstrim hrišćanstva, ali imate u toku cele istorije mnoštvo pokreta koji su tu ideju zadržali i sprovodili sve do naših dana.

Adventistička crkva, kao crkva, kao organizacija pa nema baš tako neku dugu istoriju. Nastala je kako se to kaže, na talasu interesovanja za proučavanje Biblije, za proučavanje proročanstava, tamo negde na kraju 18. početkom 19. veka. Vi znate da je po celom svetu tamo negde krajem 18. i početkom 19. veka naglo se raširio jedan pokret ljudi koji su proučavali Bibliju želeći da više znaju, da više kažu drugima. Znate da je to vreme osnivanja biblijskih društava, vi znate da je to vreme misije, kada hrišćani postaju svesni da su ne samo crkva koja treba da postoji nego i crkva koja treba misijski da deluje pa su počeli da šalju misionare u ostale delove sveta. Eto na takvom jednom talasu verskog probuđenja nastala je adventistička crkva. Ona je formirana službeno 1861. godine kada je osnovana takozvana Generalna konferencija adventističke crkve, to je opšti sabor, opšti sinod adventističke crkve. To ime generalna konferencija preuzeli smo od naših prijatelja koji ga takođe imaju i zadržali smo ga sve do dana današnjeg. Crkva adventista sedmog dana počela je od malog početka a danas nemate crkve, nemate zemlje na svetu u kojoj nema adventista. Jedina zemlja u kojoj nema adventista ja mislim da je Vatikan. Ali ja mislim da i u Vatikanu ima adventista jer i oni veruju u drugi Hristov dolazak. Oni se drže Nikejskog verovanja, svega onoga što je nama hrišćanima ostalo kao naše zajedničko blago.

Ja ne želim nikoga da povredim, ne želim nikome da učinim nažao ali ja mislim da je hrišćanstvo ipak jedna jedinstvena celina. I kao što svako telo ima svoje udove, kao što ima svoje organe, kao što ima različite službe, ja mislim da svaki od pokreta u krilu hrišćanstva, ima neki od Boga dani zadatak da nešto obavi da nešto učini za ljude, da skrene pažnju ljudima na neki vid njihovog verovanja. Slušajući baptiste došao sam do zaključka da je Bog izabrao baptiste da kažu ljudima: čekajte ljudi, posvetite veri više pažnje, razmislite o tome šta verujete, nemojte se krštavati automatski, dajte da to bude vaša slobodna odluka, dajte da iza toga stoji vaše razumevanje božje objave, dajte da iza toga stoji vaša odluka da služite Bogu. Kada ćete to učiniti? Pa onda kada dođete do tog uverenja. I meni je toliko drago kada čujem da i u krilu drugih crkava, da se razmišlja o tome da svaki hrišćanin treba svesno da odluči da služi Bogu, da svesno donese tu odluku i da tu odluku posvedoči svojim krštenjem ne onim krštenjem kad je bio mali, nego onim ponovnim krštenjem kasnije. Adventisti su se proširili po celom svetu, to je jedna od najbrže rastućih crkava, verskih zajednica protestanskog smera. Mi prihvatamo sve ono što su protestanti u toku svoga razvoja prihvatili kao osnovno u svome verovanju. Naravno, smatramo da je hrišćanstvo kao i sve drugo što je danas na svetu, ima svoj razvojni put. To znači da se ne smemo zaustaviti na onome što je bilo nekad, moramo svoju veru produbljivati, svoju veru jačati, svoju veru osmišljavati na neki način. Zato ja smatram da su baptisti moja braća po Hristu. Zato smatram da su reformati moja braća u Hristu. Evangelici moja braća u Hristu. Katolici moja braća u Hristu. Da su pravoslavci moja braća u Hristu. Razlikujemo se po nečemu, ali da li je toliko važno ono po čemu se razlikujemo, ja mislim da je mnogo važnije ono po čemu smo slični. Imamo jednoga Boga, jednoga spasitelja Isusa Hrista .

Na sve nas utiče Sveti Duh, svojim uticajem kao što je Isus Hrist rekao da će ga poslati da utiče na nas. I zato mi bismo morali na neki način, a mislim da ova organizacija tu dobru ulogu ima, da se približimo jedni drugima, da zaboravimo surevnjivosti, da zaboravimo ono što nas deli, i još nešto, da damo svakom čoveku slobodu u njegovom verovanju. Svaki čovek je individua od Boga oformljena i neponovljiva. I svaki čovek ima pravo da bira svoj put ka Bogu. Svaki čovek ima pravo da bira svoju veru, da bira čak i organizaciju kojoj će pristupiti i šta više da je menja ukoliko promeni svoje uverenje. To nije samo moje gledište, to gledište je našlo svoga odraza i u rezoluciji Ujedinjenih Nacija o verskim pravima čoveka. Adventisti prema tome prihvataju i takve zakonske odredbe koje su u skladu sa biblijskim načinom razmišljanja.

Koliko adventista ima u svetu, verujte mi da ne znam. I kad bih rekao da znam, rekao bih neistinu. Po nekim sadašnjim procenama oko 35 miliona, ne računajući nekrštene. To su oni koji još nisu doneli odluku da li će da pripadaju adventističkoj crkvi ili neće. To su oni koji su

prijatelji te ideje, koji su joj naklonjeni, a onih 35 miliona su ti koji su kršteni. Koliko je to, moj prijatelj baptista reče 4 puta više ima onih koji nisu obuhvaćeni tom statistikom, ja bih tu malo bio oprezniji, ne znam ni sam koliko bi ih moglo biti, ali neka ih Bog blagoslovi kao i sve vas, jer svaki onaj koji teži Bogu ima dobru ideju. To je dobra težnja.

Ja verujem, ne znam koliko ću izraziti vaše uverenje, da Bog ima svojih vernika u svakoj verskoj zajednici, pa čak i u onoj koja nije hrišćanska, jer Bog je jedan, a načini moljenja Bogu se razlikuju, ali Bog ima široko srce, njemu je mio svaki koji ga traži. Bog će mu dati priliku da ga nađe. Možda će jednoga dana taj uskladiti svoja verovanja s verovanjima drugih, oni koji su na neki način bliži organizovanoj formi hrišćanstva, ali ja verujem da ćemo se mi jednog dana ako se nađemo u Božjem carstvu, vrlo iznenaditi koga ćemo tamo videti. Najveće iznenađenje će biti što smo mi tamo svesni svega što smo u životu proši i govorili i činili, suprotno onome što smo govorili da verujemo. I zato nas Božja milost sve sjedinjuje. Mi kao adventisti verujemo u spasenje blagodaću a ne delima. To znači da vera spasava a dela veru potvrđuju. Mislim da je to jedna od osnovnih zasada adventističke teologije, iako ja nisam neki vrsni teolog, završio sam teologiju, ali me uvek više zanimao praktičan hrišćanski život, nego teološka misao. Ja verujem da će se na nebu naći mnoštvo ljudi koji apsolutno ne znaju apsolutno ništa o teologiji ali koji su bili ljudi na svom mestu. Ja to kažem: kod kojih se čovek piše velikim slovom.

Adventistička crkva se naglo proširila, nastala je istovremeno u Evropi, Južnoj Americi i Severnoj Americi. Mnogi nastanak adventističke crkve povezuju uz pokret Vilijama Milera, a mislim da je to pogrešno jer Vilijam Miler nikad nije bio adventista. Ja sam bio na njegovom grobu u Americi, bio sam u njegovoj crkvi, on je pripadao jednoj grani adventizma koja je danas u stadijumu izumiranja, ali je bio pošten i iskren hrišćanin, dobar čovek, hrišćanin u pravom smislu te reči, ja ga duboko poštujem, ali nije on osnovao hrišćansku adventističku crkvu, ona je osnovana posle njegove smrti. On je umro odmah posle velikog razočaranja 1845. godine a hrišćanska crkva kao što rekosmo, adventistička, osnovana je 1861. godine. Danas u svetu hrišćanska adventistička crkva ima svoju generalnu konferenciju koja se nalazi u Vašingtonu, SAD, i 12 takozvanih odeljenja generalne konferencije po celom svetu koji predstavljaju lokalne organizacije, ispostave generalne konferencije u svetu i na neki način predstavljaju generalnu konferenciju. Generalna konferencija se sastoji od odbora generalne konferencije i zasedanja generalne konferencije. Odbor generalne konferencije vodi crkvene poslove u toku od 5 godina a zasedanje generalne konferencije obavlja se svakih 5 godina i tu se ponovo bira predsednik i svi članovi odbora generalne konferencije, ustanovi se pravila i smernice i sve ono što je potrebno za život crkve. Odeljenja generalne konferencije ili divizije generalne konferencije, raštrkane su po celom svetu i svaka od njih ima svoju ideju, svoj zadatak. Ispod odeljenja generalne konferencije su tz. unije. Unija je savez adventističkih crkava, mi smo na neki način kongregacionalistički raspoloženi. To je savez crkava na jednom određenom području. To je organizacija koja vodi brigu, nadzor nad svim adventističkim crkvama na jednom određenom području.

Ovde u Jugoslaviji, imamo uniju u Beogradu, a ona vodi nadzor nad adventističkim crkavama u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Bosni i Hercegovini. To je ostalo još iz onog vremena još kada je Jugoslavija bila jedna celina, pa je na neki način i verništvo povezno. Jugoslavija se raspala po mom mišljenju nažalost, ali ljudi su ostali povezani i hvala Bogu što je tako. Ja sam 30 godina proveo u Zagrebu, rodio sam se u Sarajevu, moji preci su iz Crne Gore, pa Vi meni recite šta sam, jednostavno volim sve ljude. Ako sam time ispunio Hristovu zapovest, ja sam srećan i pitam se da li zaista volim sve ljude ili ima neko koga manje volim. Ako nekoga manje volim onda sam prekršilac te zapovesti. Svi ljudi su bližnji. Hristos je na primeru Samarjana, Jevrejima protumačio ko je bližnji, onaj koji ti naizgled izgleda neprijatelj. Ali hvala Bogu što su i ti ljudi ubrojani u njegovu zapovest, ljubite neprijatelje svoje. Mislim da nikad ne bi smelo da se dogodi da pripadnike drugih verskih zajednica svrstavamo u neprijatelje. Mi moramo biti svesni da predstavljamo jedno stablo koje se grana koje je široko, ali hvala Bogu što je tako. Unija se deli na oblasti, to su manje organizacione celine, recimo ovde u Jugoslaviji, bivšoj Jugoslaviji, sadašnjoj Srbiji, ova naša unija se zove jugoistočna evropska unija, imamo organizaciju oblasti u Novom Sadu, za Vojvodinu, imamo

organizaciju oblasti u Nišu za užu Srbiju, imamo makedonsku misiju i imamo oblast u Bosni i Hercegovini. Svaka oblast se dele na okruge. Okruzi su opet neki deo teritorije za koju je odgovoran svaki pastor, to je pastoralni okrug, a pastoralni okrug se sastoji iz više mesnih crkava. Svaka mesna crkva je u svojoj organizaciji, u oblikovanju svog verskog života samostalna, ona daje svoje delegate na sabor oblasti, oblast daje svoje delegate na sabor unije, unija daje svoje delegate na sabor generalne konferencije, prema tome vernici na neki način preko svojih predstavnika upravljaju životom i radom crkve.

Mi imamo sveštenstvo, ustvari imamo pastore koji su celi svoj život posvetili radu sa vernicima, radu u crkvi, ali oni su deo crkve jer smatramo kao što reče gospodin Đorđević, da je svaki od nas ustvari sveštenik u crkvi Božijoj. Svaki od nas ima isti zadatak da veru Hristovu predstavi svetu. Ne da je nametne svetu, ali da je predstavi svetu, da učini da svet vidi da smo bili sa Hristom. Šta to znači? Znači da život i rad vernika mora biti takav da taj Hristos bude blizak svetu. Ja upravo prevodim jedan dokument katoličke crkve o ekumenizmu i tu istu misao sam našao u tom dokumentu. Da svaki katolički vernik treba da živi na takav način da predstavi svetu ideju koju zastupa na jedan pozitivan način, na jedan prihvatljiv način. Mislim da nam je ta ideja došla na osnovu Hristovog naloga.

Što se tiče sakramenata u crkvi, me nemamo neki liturgijski, sakramentalni oblik života i ponašanja, ali preuzeli smo ono što nam je ostalo o prvih hrišćana. Ostao nam je oblik večere Gospodnje, koja se obavlja u dva vida, vino i hleb, ostalo nam je krštenje koje se obavlja uronjavanjem, u tome smo naslednici naših dragih suvernika, baptista, ali imamo nešto što smo možda prihvatili od prvih hrišćana a možda se to razvijalo u krilu drugih crkava ali ne tako istaknuto a to je obred pranja nogu. To je obred poniznosti. Vi znate kada je Hristos na poslednjoj večeri ustao da opere noge učenicima, da je rekao: to što ja vama činim, činite i vi meni. Tako da prilikom obreda večere Gospodnje, vernici, posebno muškarci, posebno žene, preu jedni drugima noge, da bi pokazali svoju hrišćansku poniznost, svoju spremnost na opraštanje, svoju spremnost na približavanje jedni drugima, posebno oni koji su u toku proteklih meseci, na primer, proše večere Gospodnje, imali neki nesporazum, sukob ili bilo šta, svaka večera Gospodnja, je na neki način i vreme preispitivanja unutrašnjeg verskog života i odnosa prema drugima. Mi moramo stalno da se preispitujemo, ako smo kao hrišćani isti onakvi kakvi smo bili pre 10, 20, 30 godina i nismo ništa napredovali ka putu spasenja, na putu približavanja Isusu Hristu, nismo ništa napravili. Kaže apostol na jednom mestu: ja svaki dan umirem. Čemu umirem? Umirem onome što ne valja u meni. I svaki dan se rađam ponovo, rađam se onome što je dobro u meni. Onome što nas nadahnjuje sveti duh ja se rađam ponovo, ja živim novim životom. Jednoga dana mi verujemo a postaćemo bliski Bogu. Trebalo bi da, kaže Hristos na jednom mestu, budemo savršeni kao što je savršen Otac Naš nebeski, ali mi ljudi na našem ljudskom nivou savršeni a Bog je savršen na svom božanskom nivou.

Što se tiče naših bogosluženja, ja sad ne govorim toliko kao teolog nego mi se čini da je vama, u vašoj sferi interesovanja, onaj svakodnevni praktični hrišćanski život. Naša bogosluženja su vrlo jednostavna. Naša bogosluženja predstavljaju nastavak onog što su prvi hrišćani činili. Propoved je osnovna okosnica našeg bogosluženja uz pesme, uz muziku, uz recitacije, uz izgovaranje zahvalnosti Bogu, uz pričanje iskustava koje smo stekli sa Bogom, ali pre toga imamo nešto drugo, što je čini mi se baš svojstveno adventističkoj crkvi a to je tz. subotnja škola. Svaki od nas u toku svih dana u toku sedmice, proučava bibliju na jedan sistematski način, a u toku subotnjeg jutarnjeg bogosluženja, onda to što smo zaključili u toku svakodnevnog proučavanja ponavljamo u tz. razredima. Subotnja škola je organizovana u vidu razreda, 10-12 vernika sa jednim predstavnikom, učiteljem, diskutuje o temi koja je bila zadana za tu sedmicu. Mislim da to veoma pomaže našem hrišćanskom životu. Ja sam dugo godina u našoj uniji bio predstavnik odeljenja subotnje škole, radio sam na izradi tih biblijskih pouka za svakoga od nas.

Petar Mihajlovski

Evangelsko kongrešanska crkva – Svetionik

Kratak rezime: Autor nam želi predstaviti Kongregacionu crkvu u Makedoniji kroz prikaz lokalne zajednice kojoj pripada, odnosno na koji način je ova denominacija povezana sa glavnim tokovima evanđeosko- protestantskog hrišćanstva u savremenoj ekumenskoj lepezi.
Ključne reči: *Evangelska kongrešanska crkva, Makedonija, protestantizam.*

Evanđeoska Kongregaciona Crkva „Svetionik“ (Evangelsko Kongrešanska Crkva „Svetilnik“, u originalu na Makedonskom, odsad u tekstu, EKCS) je verska zajednica koja svoja osnovna načela verovanja i opštenja, temelji na učenja Svetoga Pisma i božanstveni autoritet koji ima Gospod Isus Hristos. Ime crkve izražava veru, radnju i usmerenje svih vernika:

Evanđeoska – vera i širenje evanđelja, radosnu vest za našeg Gospoda i Spasitelja Isusa Hrista.

Kongregaciona ili Saborna, označava princip radnje preko Sabor na svih sveti, nanovorođene hrišćane, članove crkve.

Svetionik je simboličan izraz za izvor svetlosti, Gospod – Svetlo sveta, i Njegovu zapovest za sve Njegove sledbenike da budu Svetlo ovog sveta, svojom verom, so svojim životom i njihovim delima.

2Car. 22:29/Ps 26:1/Ps.118:105;135/Mt.5:14-16/Jvn.1:5/1Tim.6:16/2kor.4:6/Otkr.1:20

EKCS je kao lokalna hrišćanska verska zajednica formirana i deluje u naselju Dračevo, Skopje, Republika Makedonija od 2006 godine, sa sedištem u ulici Žarko Zrenjanin br. 92. EKC „Svetionik“ pripada grupaciji Evanđeosko protenstanskih verskih zajednica u Republici Makedoniji.

1. Predstavljanje EKC „SVETIONIK“

EKCS je lokalna verska zajednica čija crkvena uprava je autonomna. EKCS je dobrovoljna članica Saveza kongregacionih crkava u Republici Makedoniji, Svetskom evanđeoskom zajedništvo Kogregacione crkve, kao i u drugim Savezima.

Moto EKCS je da kao crkva bude istinski Hristov svetionik, koja pomoću reči i dela proslavlja svoga Boga Gospoda i Spasitelja Isusa Hrista.

Cilj EKCS, je da proslavi svoga Boga Gospoda i Spasitelja Isusa Hrista, da služi ljudima sa poniznosti i usrdnosti, sprovodeći u delo svoju živu veru, da izgrađuje i produbljava zajedništvo vernih u crkvi, da služi u poučavanju i izgradnji istinskih i iskrenih Hristovih sledbenika-učenika, da širi Radosnu vest Evanđenja u sredini u kojoj dejstvuje.

EKCS poštuje biblijski princip da svaki narod čuje Reč Božju i da slavi Boga na svome maternjem jeziku, zato EKCS inicira formiranje lokalnih Evanđeoskih kongregacionih crkava među drugim nacionalnostima u Skoplju i Republici Makedoniji.

2. Izjava Vere

EKCS sačinjavaju svih vernici članovi Crkve koji:

Veruju da je Biblija (Sveto Pismo), Stari i Nov zavet, ukupno 66 knjige, jedinstvena pisana Reč Božija dana ljudima. Bibliju su napisali ljudi vođeni i inspisani od Svetoga Duha, koja u originalu je apsolutna nepogrešiva Božja objava.

Veruju, na osnovu Biblije, u jednog trojedinog Boga - Oca, Sina i Svetog Duha. Svakome od njih pripada podjednaka čast, slava, i poštovanje. Bog je savršen u svojim atributima (beskonačan, milostiv, pravedan, ljubav, nepromenljiv itd.)

Veruju, na osnovu Biblije, u Gospoda Isusu Hrista, koji je drugo lice Svetog trojstva. On je večna reč-logos, jedinorodni Sin, naš Bog i Spasitelj. On je poslan od Oca, sišao sa neba, uzeo je na sebe čovekovu prirodu preko čudesnog otelotvorenja, začet od Svetoga Duha,

rođen od device, postao čovek kao svi mi u svemu, osim u grehu. On je savršen Bog i savršen Čovek- Bogočovek. Bio je razapet na krst, poneo na sebe grehe celoga sveta. Preko prolivanja Njegove svete krvi, postao je Božja pravda za nas. Bio je pogreben i vaskrsao je u telu trećeg dana. Bio je uznešen na nebu, gde sedi sa desne strane Ocu kao večni Prvosveštenik Koji zastupa pred Njim svoj narod. Veruju u Njegov ponovni slavni dolazak, kao što je obećao, i da će suditi živima i mrtvima, od svih naroda i svih nacija.

Veruju, na osnovu Biblije, u Svetoga Duha koji je treće lice Svetog Trojstva odnosno Trojedinog Boga, jednak u sili, svetosti, mudrosti sa Bogom Ocem i Bogom Sinom. Njegova služba je da uveri svet u greh i da nanovorodi svakoga ko poveruje u Gospoda Isusa Hrista. On se useljava u svakoga ko je nanovorođen zapečaćuje ga u danu izbavljenja. Sveti Duh daje silu, ispunjuje, vodi, ohrabruje, uči i posvećuje sve one koji su preko Hrista postali Božja deca.

Veruju, na osnovu Biblije, da je spasenje po blagodati, preko vere. Spasenje je besplatni Božji dar. Ono se prima verom u Gospoda Isusa Hrista, kroz njegovu žrtvu dobijamo sigurnost da nam je oprošten svaki greh i da ćemo s Njim živeti večno.

Veruju, na osnovu Biblije da su dobra dela samo ona koje je Bog zapovedio i odredio u Bibliji. Dobra dela sama po sebi ne mogu da spase čoveka, ona su samo rezultat spasenja.

Veruju, na osnovu Biblije, da Crkva je sastavljena od svih onih koje istinito veruju u Gospoda Isusa Hrista kao spasitelj. Ona je telo Hristovo i mlada Hristova.

Veruju, na osnovu Biblije, da svi koji veruju u Gospoda Isusa Hrista su pozvani da žive svet i čist neporočan život.

Veruju, na osnovu Biblije, u evangeliziranje sveta, da je vrhovna misija za Božje ljude da propovedaju Reč svakom biću.

Veruju, na osnovu Biblije, u realnost satane i njegovih demona. Veruju u pakao, realno mesto koje je pripremljeno za đavola, za njegove demonske anđele kao i za sve ljude koje se nisu izmirile sa Gospodom Bogom preko iskupljitelske žrtve Isusa Hrista.

3. Crkvene Aktivnosti

EKCS u prostorijama crkvene zgrade, ili izvan nje, podstiče, inicira, organizuje i obavlja sledeće crkvene, verske i duhovne aktivnosti:

-nedeljna bogosluženja,

-biblijske proučavanja i kratke kurseve obuke,

-biblijska poučavanja za mlade,

-biblijska poučavanja za decu,

-biblijska poučavanja za žene,

-služiteljske delatnosti,

-molitvene sastanke,

-zajedničke molitvene lance molitve i posta,

-verske obrede,

-domaće zajednice,

-misijske stanice,

-javne evangelizacije,

-verske praznike,

-manifestacije,

-osnivanje novih autonomnih Evanđeosko kongregacionih crkava,

-druge aktivnosti u saradnji sa Savezom EKC u Republici Makedoniji ili drugim Evanđeosko – protestantskim zajednicama zemlji i inostranstvu.

Mladen Gegić

Crkva Jošue iz Nazareta

Kratak rezime: U ovom tekstu se nalazi autorovo lično i iskustveno shvatanje kako bi se mogla ostvariti jedna naročita hrišćanska zajednica u kojoj vladaju i solidarni odnosi, a koja je na ekumenski način verna izvornim hrišćanskim učenjima u Pismu i predanju.
Ključne reči: *judaizam, hrišćanstvo, Isus, Jošua, samoodrživost.*

Prema poslednjim statističkim podacima hrišćani su najbrojnija verska grupa na svetu sa čak 32%. To je heterogena grupa u kojoj su zastupljene brojne različite crkve. Sve su one nastale od prvobitne zajednice koju je u začetku okupio Jošua, (Isus), Yahshua Nazarećanin kako su ga zvali u njegovo vreme. Njegovi direktni učenici, apostoli, njih jedanaest su verovali da je on Mesija, Mesaiah na jevrejskom, na grčkom Hristos, sin Boga poslat na zemlju da donese milost, oprost , ljubav i spasenje za sve ljude koji u njega veruju i koji slede njegove pouke i učenja. Oni su tu (svoju) veru prenosili na druge i od svih tih učenika, njihovih učenika i vernika je nastala crkva Hristova koja se kasnije razgranala i proširila po celom svetu. Od te prvobitne crkve su nastale sve hrišćanske denominacije kao što su sve Pravoslavne crkve, Rimo-katolička crkva, Luteranska, Reformatska, Baptistička, Nazarenska, Adventistička, Metodistička, Evangelička i mnoge druge evanđeoske i protestantske crkve. Sve one ističu da je njihov temelj ta prva crkva osnovana od apostola i da je njihova teologija i praksa baš onakva kakvu su apostoli propovedali i praktikovali. Apostoli su imali jedan zadatak koji im je poverio Isus lično, a to je da sve narode sveta učine učenicima njegovim, tako da je ta prva crkva više ličila na glavni štab i regrutni centar, kako ja to vidim, nego na crkve kako ih danas vidimo i doživljavamo, kao: statične, profesionalizovane, formalizovane i ritualizovane institucije koje svoje usluge neke od njih i naplaćuju. Prvi vernici su prodavali svoja imanja i novac donosili apostolima da ga upotrebe za potrebe svih u zajednici. Taj nivo zajedništva koji se izjednačava i čak prevazilazi zajedništvo u široj porodici, jeste Crkva Jošue iz Nazareta. Današnja crkva-crkve naglašavaju vertikalni aspekt njene uloge, a to je u čovekovom povezianju sa Bogom, na štetu ove druge komponente, koja crkvu, eklesiju (zajednicu) čini crkvom, odnosno njene uloge u povezivanju čoveka sa čovekom.

Ideja za ovaj esej ili tema ovog eseja je pokušaj da se zamisli crkva u današnjem vremenu koja bi bila slična ili najsličnija toj prvoj mesijanskoj (hrišćanskoj) crkvi, koju su osnovali možemo reći Duh Sveti, Mesija Jošua iz Nazareta i apostoli. Ovome se može pristupiti sistematski, analizirajući detaljno šta su sve to činili apostoli i kako su se odnosili prema novoobraćenim vernicima. Koje su to službe bile na delu i šta su bili njihovi prioriteti. Da onda sve to prenesemo i primenimo u današnjem vremenu, prilagođavajući se kontekstu vremena i specifičnosti kulture u kome se nalazimo i u kojoj živimo. A možemo i da se prepustimo viziji zamišljajući šta bi to bilo, što bi nas potpuno zaokupiralo i ispunilo kao vernike, i u kakvoj bi crkvi voleli da živimo, namerno kažem živimo, jer su prvi obraćenici bukvalno živeli u crkvi, a nisu je samo posećivali kako se to čini danas. Crkva kao druga kuća ili drugi dom bila bi još jedna metafora te „potpune zajednice“, koja je na visokom nivou dinamične povezanosti, ali ipak ne predstavlja komunu, poput kibuca ili esenskih zajednica, ili hrišćanskih monaških zajednica ili budističkih manastira i škola. Manje od komune , a opet više od obične, više ili manje, tradicionalne crkve. Današnje hrišćanske crkve se dele između sebe na osnovu teoloških razlika u pogledima, upoređujući se međusobno i dajući svaka sebi veću važnost i tačnost ličnog teološkog učenja, a previđajući pri tom delotvornost, odnosno meru uspešnosti svake od njih u odnosu na Hristovo poslanje i njegovu nameru da sve narode, sve ljude učini učenicima svojim. Pod učenikom se ne podrazumeva učenik u današnjem smislu, samo kao neko ko uči, što može biti iz knjiga, naprimer, već kao neko ko aktivno živi sa učiteljem, prati ga i oponaša ga, preslikavajući u sebe ono što uči, vidi i oseća.

Još jednu karakteristiku bi trebala da ima ova zamišljena organizacija a to je sposobnost samofinansiranja i samoodrživost. Vraćam se na pomenutu praksu prodaje imovine radi finansiranja grupe, a i setimo se kako se apostol Pavle izdržavao praveći šatore. Jošua (Isus) je radio kao stolar pre svoje zemaljske službe. Dobro osmišljen i organizovan zanatski i umetnički rad, zatim neke proizvodne i uslužne delatnosti, mogle bi biti izvor zarade za mnoge članove i izvor prihoda za celu crkvu. Udruženi u veri i poštenoj i pravednoj raspodeli dohotka, osnaženi molitvom mogli bi biti veoma uspešni u zajedničkoj poslovnoj aktivnosti. Polu-zajednica i polu-organizacija, svojim uspehom mogla bi postati uzor za slična hrišćanska poslovna društva i osnova za razvoj možda novog društvenog uređenja zasnovanog na slobodnom tržištu i udruženom radu kroz samostalne lokalne zajednice-organizacije, gde bi sav višak kapitala pripadao lokalnoj samoupravnoj jedinici crkve.

Pominjao sam nekoliko puta apostole, a sam apostol Pavle pominje pet službi: apostolska, proročka, evangelizatorska, pastorska i učiteljska. Postojala je takođe i đakonska služba. Vera, poslušnost, prirodni talenti ili duhovni darovi su predispozicije za službu. Takođe, da bi neko vršio neku od ovih službi mora da bude naučen, obučen i duhovno pripremljen što je zadatak crkve. Da bi neko bio dobar evangelizator nije dovoljno, osim ako to nije svedočenje prijateljima, poznanicima i rodbini, da poznaje osnovne istine iz evanđelja i svetog pisma, mora da poseduje i određene veštine, npr; govorništva, javnog nastupa, poznavanja kulture i opšteg obrazovanja. Učitelji; znanja i veštine iz pedagogije i didaktike. Pastori; iz psihologije psihoterapije, veštinu govorništva i dr. Znanje i veštine su bogatstva carstva nebeskog i ona kao i materijalna bogatstva treba da budu predmet davanja, deljenja između braće i sestara. U ovom otuđenom i kapitalističkom svetu znanje je privilegija određenih ljudi, i često je vezano za novac, zato bi obrazovanje i to obrazovanje za sve, u našoj zamišljenoj crkvi trebalo da bude na visokom mestu prioriteta. Učenje stranih jezika, rad na računarima, rad sa specijalizovanim profesionalnim programima, muzički kursevi, kursevi iz raznih zanatskih i umetničkih veština, samoodbrambene borilačke veštine, meditacija, poznavanje osnova zdrave ishrane i osnova alternativne medicine, razni biblijski programi, izučavanje svetog pisma, vežbe govorništva i dr. Nelson Mendela je jednom rekao da je obrazovanje najmoćnije oružje koje možemo da iskoristimo da promenimo svet.

Bogu ne treba crkva zbog njega samog, Bogu treba crkva zbog čoveka, jer nije čovek radi crkve, već je crkva radi čoveka. Kako bi stvarno izgledala jedna takva zajednica? Zažmurimo, i prepustimo se duhovnoj viziji.

Владислав Ђорђевић

Шта је „јерес“?

Кратак резиме: У класичној Грчкој „јерес” је значила филозофску школу. У Новом завету „јерес” је значила религиозну станку. У периоду учвршћивања хришћанских догмата „јерес” поприма значење кривоверја. То је још увек предоминантно значење те речи.

Кључне речи: *јерес, секта, филозофска школа, религиозна странка, кривоверје.*

1. „Јерес” као филозофска школа

У класичној Грчкој реч αἵρεσις је имала значење филозофске школе. Тако се говорило о Питагориној „јереси”, Платоновој „јереси”, Аристотеловој „јереси” итд.

Будући да је реч „јерес” касније попримила значење „кривоверја” модерни преводиоци избегавају да речју „јерес” означе античке филозофске смерове, већ радије говоре о „школама”.

2. „Јерес” као религиозна странка

Апостол Лука, једини библијски писац грчког порекла, речју „јерес” означава верске странке: садукејâ (Дјела апостолска 5,17), фарисејâ (15,5; 26,5), а и Исусових следбеника (24,5.14; 28,22).

2. 1. Превод на латински и црквенословенски

Новозаветна реч αἵρεσις на латински се или не преводи, већ само латинизује („*heresis*”) или праводи као „секта” („*secta*”). У Јеронимовој Вулгати се налази као „*heresis*” (Дјела апостолска 5,17; 15,5) и као „*secta*” (24,5.14; 26,5; 28,22). У оба случаја значи исто: верски смер или правац. Иначе, реч secta потиче од латинског глагола *sequi, secutus sum* који значи следити неког или нешто.

Новозаветна реч αἵρεσις на црквенословенски није преведена, него је само „словенизована”: додато је протетичко „ј” и избачен суфикс „ис”, па гласи „јерес” („ѥрєс”). У хрватску верзију је ушла преко латинског облика „*heresis*”, па гласи „хереза”.

2. 2. Српски преводиоци

Вук Стеф. Караџић (1787-1864), следећи црквенословенски предложак, реч αἵρεσις преводи као „јерес”.

Модерни српски преводиоци је преводе разнолико. Лујо Бакотић (1867-1941) је преводи као „странка” (Дјела апостолска 5,17; 15,5), „секта” (24,5; 28,22), „кривоверство” (24,14) и „закон” (26,5). Димитрије Стефановић (1882-1945) је доследно преводи као „секта” (5,17; 15,5; 26,5; 24,5.14; 28,22), а Емилијан Чарнић (1914-1995) час као „странка” (5,17; 15,5; 26,5), час као „секта” (24,5.14; 28,22). Синод СПЦ је преводи разнолико: чак као „секта” (5,17), час као „струја” (26,5), час као „јерес” (15,5; 24,5.14; 28,22). Чињеница да се у овом преводу реч αἵρεσις најчешће преводи као „јерес” указује на тежњу синодалног преводиоца да се врати оригиналу.

2. 3. Хрватски преводиоци

Хрвати реч „јерес” („αἵρεσις”) или „секта” („*secta*”) најчешће преводе као „сљедба”. То чине вероватно због њихове иначе честе склоности ка избегавању интернационализама, а можда и због тежње да се избегну дерогативне конотације које носи реч „секта”.

Иван Ев. Шарић (1871-1960) само једном реч αἵρεσις преводи као „странка” (5,17), а у свим другим случајевима као „сљедба”. Грацијан Распудић (1911-1989), Људевит

Рупчић (1920-2003), Бонавентура Дуда (1924) и Јерко Фућак (1932-1992) доследно је преводе као „сљедба”.

3. „Јерес” као фракција унутар хришћанства

Док ап. Лука речју „јерес” означава странке унутар јеврејства, ап. Павле њоме означава станке унутар хришћанства. Вук Стеф. Караџић, следећи црквенословенски превод, а посредно и оригинал и Вулгату, овако преводи његове текст: „Јер треба и јереси да буду међу вама, да се покажу поштени који су међу вама” (Коринћанима посланица прва 11,19).

3. 1. Српски преводи

Модерни српски преводиоци овде реч „јереси” преводе као: „разномишљеност” (Л. Бакотић), „делити” (Д. Стефановић), „се делите” (Е. Чарнић) и „подвајања” (Синод).

3. 2. Хрватски преводи

Модерни хрватски преводиоци су овде такође начинили преседан и реч „јереси” преводе као: „криве науке” (И. Е. Шарић), „подјела” (Г. Распудић, Б. Дуда и Ј. Фућак) и „расцјепи” (Љ. Рупчић).

Очигледна је тежња модерних српских и хрватских преводиоца да избегну сугестију да ап. Павле препоручује „јереси” или „секте”. Они су се довијали да нађу неке друге изразе за то.

4. „Јерес” као кривоверје

Како је хришћанство напредовало у Римском царству и развијала се свест о саборности Цркве, реч „јерес” је све више попримала значење „кривоверја”. У том смислу је користе многобројни црквени писци. Класично дело тог „јересолошког” жанра је „Ковчежић са лековима против свих јереси” („Πανάριον ἢ κινώτιον αἱρεσέων”) Епифанија митрополита у Саламису на Кипру (са. 320-403). У њему он побија 80 јереси од Симона Мага до свог времена. На латинском је позната као „Књига против осамдесет јереси” („*Adversus octoginta haeresis*”) или само „Против јереси” („*Adversus haeresis*”).

У црквеној свести реч „јерес” је попримила и до данас задржала значење „кривоверја”.

5. „Јерес” као дисидентство

Са еманципацијом друштва од Цркве, проширује се и значење речи „јерес”. Она више не значи само верско застрањење, већ свако застрањење. Тако се „јеретицима” називају и политички дисиценти. Иако је реч „јерес” још увек првенствено део црквеног жаргона, она у ширем смислу означава свако дисидентство.

6. Шта је „секта”?

У Јеронимовој Вулгати реч „јерес” („*heresis*”) се користи да се означи странка садукеја̂ (Дјела апостолска 5,17), фарисеја̂ (15,5) и неких хришћана (Коринћанима посланица прва 11,16), а реч „секта” („*secta*”) да се означи странку Исусових следбеника (24,5.14; 28,22) и фарисеја̂ (26,5). Дакле, реч „јерес” и „секта” су истозначнице: обе означавају неки верски смер, правац.

Како је растао осећај да је Црква саборна („ἐκκλησία καθολικὴ“) речи „јерес” и „секта” попримиле су значење одвајања од те саборне Цркве због „кривоверја”. У црквеној свести оне то значење имају и данас.

Верска секта обично настаје тако што се једна мања група одвоји од неке веће. То опажање дало је повода некима да тврде да реч секта потиче од глагола *seco, secui,*

sectum који значи сећи, резати, одсећи. Иако то није тачно са етимолошког и историјског аспекта, ипак је чињеница да секта заиста најчешће настаје одвајањем од неке веће групе.

7. Закључак

Реч „јерес” је у класичној Грчкој означавало филозофску школу. У Новом завету њоме се означава религиозна фракција, како у јеврејству тако и у хришћанству. Касније означава хришћанско кривоверје. У ужем смилу, реч јерес и данас означава одступање од верске догме. У ширем смислу, она означава свако недогматско мишљење.